

Leerlingen over de concept-contextbenadering

*Een evaluatieonderzoek naar de ervaring van de leerlingen van een viertal
pilotscholen over het vernieuwde programma maatschappijwetenschappen*

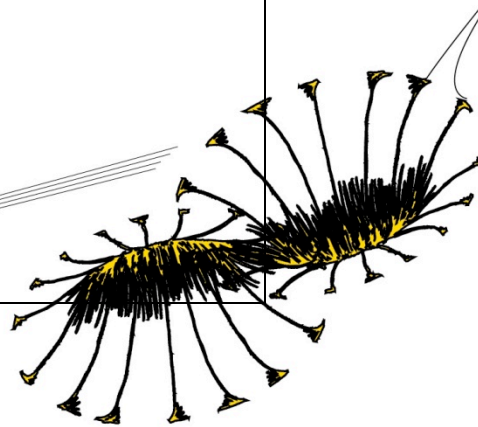
Auteur: Manon Euverman

Studentnr: 1258524, LVHOM, ELAN

Eerste begeleider: M.I. Jeliaskova

Tweede begeleider: A. Need

Datum: 23 april 2013

INHOUD

VOORWOORD	p. 3
1. INLEIDING	p. 4
2. DE CONCEPT-CONTEXTBENADERING IN DE MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN	p. 6
3. METHODOLOGIE	p. 9
3.1 Pilot.....	p. 9
3.2 De vragenlijst.....	p. 9
3.3 Vragenlijst naar schriftelijke enquête leerlingen.....	p. 9
3.4 Vragenlijst naar focusgroepen docenten.....	p. 10
3.5 Focusgroepen.....	p. 10
3.6 Dataverwerking.....	p. 11
3.7 Data-analyse.....	p. 11
4. RESULTATEN	p. 13
4.1 De lessen maatschappijwetenschappen.....	p. 13
4.2 De inhoud van het vak maatschappijwetenschappen.....	p. 14
4.3 Het niveau van het vak maatschappijwetenschappen.....	p. 16
4.4 De toetsen van het vak maatschappijwetenschappen.....	p. 16
4.5 Het lesmateriaal van het vak maatschappijwetenschappen.....	p. 17
4.6 De indrukken/beelden van de leerlingen en het vak maw.....	p. 18
4.7 De docenten t.o.v. de leerlingen en het vak maw.....	p. 18
5. CONCLUSIE	p. 23
6. DISCUSSIE EN AANBEVELING	p. 25
LITERATUURLIJST	p. 26
APPENDIX	p. 27
<i>Bijlage 1: Voorbeeld schema uitwerking 'Vorming'</i>	
<i>Bijlage 2: Transcripten focusgroepen docenten pilotscholen</i>	
<i>Bijlage 3: Schriftelijke vragenlijst leerlingen pilotscholen</i>	
<i>Bijlage 4: Gehanteerde vragenlijst focusgroepen leerlingen pilotscholen</i>	
<i>Bijlage 5: Transcripten focusgroepen leerlingen pilotscholen</i>	
<i>Bijlage 6: Gespreksintroduktie focusgroepen leerlingen pilotscholen</i>	
<i>Bijlage 7: Tabellen</i>	

VOORWOORD

Voor u ligt mijn scriptie ter afsluiting van de educatieve master LVHOM aan ELAN, Universiteit Twente. De master die ik in 2011 begonnen ben, sluit ik door middel van dit onderzoek af. Dit onderzoek levert een bijdrage aan de evaluatie van de pilot maatschappijwetenschappen van SLO en Universiteit Twente. Daarnaast hoop ik een bijdrage te leveren aan de beeldvorming van het vak maatschappijwetenschappen en specifiek de ervaringen van leerlingen met de pilot voor startende docenten en wellicht de ogen te openen voor docenten die al jaren in het vak zitten. Deze scriptie beantwoordt wellicht een aantal vragen die docenten en aankomende docenten hebben over maatschappijwetenschappen.

Met veel plezier heb ik gewerkt aan dit onderzoek en een bijdrage geleverd aan de pilot en de invoering van de nieuwe eindtermen voor het vak maatschappijwetenschappen.

Ik wil graag mijn begeleider Margarita Jeliaskova bedanken voor alle hulp en het afbakenen, bewaken en in goede banen leiden van mijn onderzoek. Ten tweede wil ik Ariana Need bedanken voor het meedenken en het optreden als tweede beoordelaar.

Vervolgens bedank ik de docenten voor de gastvrijheid op de scholen en de leerlingen die zo eerlijk en open met mij hebben gepraat over de pilot en hun ervaringen hiermee.

Als laatste wil ik graag mijn familie en vrienden bedanken voor alle steun die ze mij de afgelopen maanden geboden hebben.

Manon Euverman

“School is niet de oplossing voor elk maatschappelijk probleem”

(citaat M.v. Bijsterveldt, voormalig minister van onderwijs, conferentie ‘Focus op Kwaliteit; IPabo, 30 maart 2011)

1. INLEIDING

“Het vak maatschappijwetenschappen moet nog een eigen karakter krijgen, als profielkeuzevak duidelijk te onderscheiden van het verplichte vak maatschappijleer” (Schnabel, 2007).

Sinds 1972 kennen we in Nederland het vak maatschappijleer, dat zowel in de havo, op vwo en op het vmbo wordt gegeven. Vele jaren en vele onderwijsvernieuwingen later, werd maatschappijleer een verplicht vak met een aantal domeinen; parlementaire democratie, rechtsstaat, pluriforme samenleving en verzorgingsstaat. In de maatschappijprofielen kan het vak ook als eindexamenvak gekozen worden. Voorheen was dit maatschappijleer 2 en sinds september 2007 heet dit voor havo en vwo *maatschappijwetenschappen*. Het vak maatschappijleer heeft een meer algemeen karakter en kan ook wel gezien worden als burgerschapsvorming. Het keuzevak maatschappijwetenschappen heeft in zowel kwalitatieve als kwantitatieve zin meer te bieden dan maatschappijleer. Het vak gaat dieper in op zaken die bij maatschappijleer vluchtiger behandeld worden en er is een rechtstreeks verband met de politieke en sociale wetenschappen. Sinds de invoering van vanaf de vernieuwde tweede fase bestaat onder andere bij docenten en vakdidactici de behoefte aan een nieuw examenprogramma. De algemene opvatting is dat het bestaande programma sterk verouderd is. De wens tot vernieuwing heeft geleid tot het instellen van een commissie die als opdracht kreeg een voorstel te doen voor een nieuw examenprogramma voor het vak maatschappijwetenschappen (SLO, 2011). Op 1 juli 2005 heeft de toenmalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mw. M van der Hoeve, een commissie maatschappijwetenschappen ingesteld met als voorzitter Prof. Dr. P. Schnabel (Schnabel, 2007).

“Steeds is geprobeerd voor ogen te houden dat het vak zowel voor havo- als vwo-leerlingen leerbaar, herkenbaar, relevant en interessant moet zijn. Niet alleen voor leerlingen die kiezen voor een sociaalwetenschappelijke studierichting of sociale (juridische, etc.) beroepsopleiding, maar ook voor andere leerlingen, die in hun toekomstige rol (als burger en beroepsbeoefenaar) in algemene zin veel kunnen hebben aan het vak” (Schnabel, 2007).

In 2009 publiceerde een vervolgcommissie (met eveneens Prof. Dr. P. Schnabel als voorzitter en later ook aangeduid als de commissie Schnabel) het eindrapport van hun onderzoek en voorstel genaamd ‘Maatschappijwetenschappen Vernieuwd Eindexamenprogramma’, waarin ze een advies uitbrengen over een nieuwe invulling van het vak maatschappijwetenschappen. *“De keuze die de commissie maatschappijwetenschappen maakte, kreeg veel steun in het veld. Door sociologie en politicologie als*

basis te nemen, is helder welke wetenschappen de meeste bijdragen zullen leveren aan de ontwikkeling van het vak en de inhoud van het programma. En met de keuze voor de concept-contextbenadering ligt er een hanteerbaar kader in de vorm van een gemeenschappelijke basisstructuur van de kernconcepten voor de leerlingen" (SLO, 2011). Deze nieuwe benadering komt in het volgende hoofdstuk uitgebreid aan de orde. Minister van der Hoeve heeft na het verschijnen van dit rapport opdracht gegeven een pilot in gang te zetten, waarin docenten, Cito en CEVO, materiaalontwikkelaars en opleiders de gelegenheid krijgen dit nieuwe examenprogramma te beproeven (Schnabel, 2009). Deze pilot vindt plaats van 2010 tot 2014 en in totaal doen 15 scholen er aan mee. Het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) ontwikkelt samen met de daarbij betrokken docenten het voorbeeldlesmateriaal. De lessen van de pilot volgens het nieuwe programma zijn gestart in 2011. Dit verslag is onderdeel van een eerste evaluatie. Uit deze evaluatie volgen aanbevelingen in het kader van de integrale invoering van het programma (SLO, 2012).

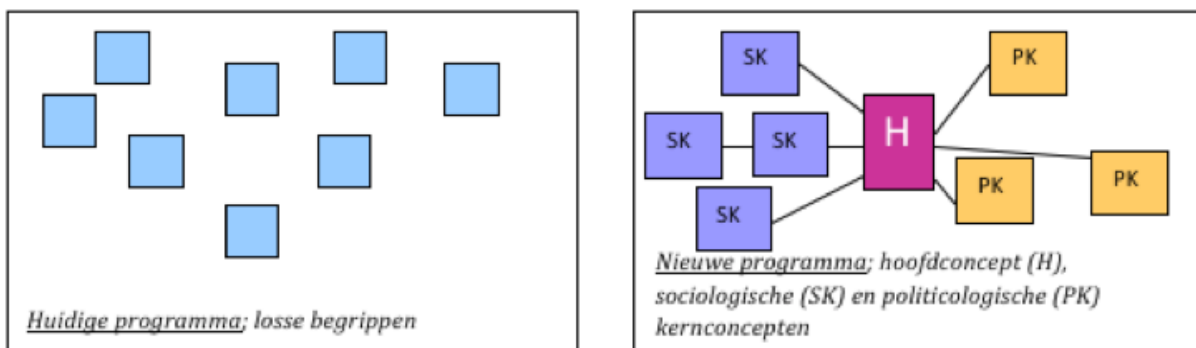
De belangrijkste functie van het evaluatieonderzoek is dat het leidt tot verbetering van de situatie van de betreffende doelgroepen (Swanborn, 1999). Om die reden heb ik mijn onderzoek gericht op de ervaringen van de leerlingen van de pilot. Het betreft hun onderwijs. Door de pilot door de ogen van de leerlingen te bekijken, worden docenten scherp gehouden, kunnen eventuele 'fouten' nog worden hersteld en de leerstof en lesmethode nog worden aangescherpt. De hoofdvraag van mijn onderzoek luidt dan ook:

'Hoe ervaren de leerlingen de pilot maatschappijwetenschappen?'

Om hierop een antwoord te kunnen geven, zijn er focusgroepen gehouden met leerlingen van een viertal pilotscholen. In hoofdstuk 2 licht ik het nieuwe onderwijsprogramma toe. De specificaties van de hoofdvraag, de verschillende deelvragen en de methodologie komen aan de orde in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 beschrijf ik vervolgens de resultaten van de focusgroepen en in hoofdstuk 5 komen ten slotte de belangrijkste conclusies en aanbevelingen aan bod, in het kader van de integrale invoering van het nieuwe onderwijsprogramma.

2. DE CONCEPT-CONTEXT BENADERING IN DE MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

Het nieuwe programma dat de syllabuscommissie op advies van de commissie Schnabel heeft geïntroduceerd bevat een nieuwe benadering, genaamd de concept-contextbenadering. Hoofddreden hiervoor is de inperking tot een samenhangende set van 23 kernconcepten die onderling samenhang vertonen, in tegenstelling tot de vier eerder gehanteerde benaderingswijze en een daarbij horende set van wel 100 basisbegrippen (SLO, 2011). Eveneens komt er door deze benadering een groter accent te liggen op het analyseren van verbanden tussen concepten en minder op de (context)kennis zelf (Schnabel, 2009). Het idee is daarnaast dat de concept-contextbenadering aansluit bij de dynamiek van de hedendaagse kennismaatschappij. Kennis neemt snel toe en is constant aan verandering onderhevig. De concepten van de nieuwe benadering vormen een continue factor, net als sommige contexten. Andere contexten kunnen daarentegen mee veranderen met de ontwikkelingen in de samenleving. Samen vormen deze concepten en contexten de ‘body of knowledge’ voor het examenprogramma (Schnabel, 2007). In het huidige programma is er sprake van losse begrippen. Door het nieuwe programma is orde aangebracht en zijn de belangrijke begrippen ondergebracht als kernconcepten in hoofdconcepten. Zie het verschil hieronder in figuur 1 weergegeven.

Figuur 1: Verschil huidige en nieuwe programma maatschappijwetenschappen (SLO, 2011)

Maar wat zijn nu eigenlijk die concepten en contexten? “Concepten zijn basis- of grondbegrippen, zoals principes, beginselen, theorieën, ideeën, beelden, wetten, structuren of systemen, die basis en kader vormen voor de kennisopbouw in een discipline. Denken op het niveau van concepten is een noodzakelijke voorwaarde voor het verwerven van inzicht in een discipline. Het is voor leerlingen tevens een middel om de werkelijkheid te leren hanteren” (Schnabel, 2007). “Contexten zijn bruggen tussen de werkelijkheid en de concepten en vormen ook verbindingen tussen de concepten onderling. Ze vormen aanleiding tot verkenning van toepassingen van producten uit vakgebieden en vervolgens tot het aanleren van de concepten die daaraan ten grondslag liggen en de verdieping daarvan”

(Schnabel, 2007). Het verschil tussen havo en vwo kan gemaakt worden in de diepgang of complexiteit van de contexten. Het beheersniveau is veranderd en er is meer sprake van analyseren (Meijs, 2011).

De basis van deze concept-contextbenadering bestaat uit vier hoofdconcepten: vorming, verhouding, binding en verandering. Hieronder vallen de sociologische en politicologische kernconcepten. Vandaar ook dat het niet maatschappijwetenschap, maar maatschappijwetenschappen heet. Het is meervoud en dit geeft het multidisciplinaire karakter weer. Sociologie en politicologie zijn de twee vakken die het meest bijdragen aan de ontwikkeling van het vak maatschappijwetenschappen, maar afhankelijk van de context zijn ook verbanden met geschiedenis, economie, rechten, filosofie, sociale geografie, culturele antropologie, communicatiewetenschappen en bestuurskunde mogelijk. Het accent van het vak ligt in eerste instantie op Nederland en de Nederlandse samenleving, maar met de huidige Europeanisering worden ook internationale betrekkingen steeds belangrijker. Deze zijn daarom ook opgenomen in het vak (Syllabuscommissie, 2011). In figuur 2 hieronder zijn duidelijk de domeinen en de vertalingen ervan naar concepten en contexten weergegeven, gesplitst naar leerniveau.

<u>Domeinen</u>	<u>Hoofdconcepten</u>	<u>Kernconcepten</u> <u>sociologie</u>	<u>Kernconcepten</u> <u>politicologie</u>	<u>Havo context</u>	<u>Vwo context</u>
Cultuur en socialisatie	Vorming	<i>socialisatie/acculturatie</i> <i>identiteit</i> <i>cultuur</i>	<i>politieke socialisatie</i> <i>ideologie</i>	<i>B: Samenlevingsvormen</i>	<i>B: Religie</i>
Sociale verschillen	Verhouding	<i>sociale (on)gelijkheid</i>	<i>macht/gezag</i> <i>conflict/samenwerking</i>	<i>C: Maatschappelijke verschillen</i>	<i>C: Machtsverhoudingen</i>
Staat en samenleving	Binding	<i>sociale cohesie</i> <i>sociale instituties</i> <i>groepsvorming</i> <i>cultuur</i>	<i>politieke instituties</i> <i>representatie</i>	<i>D: Veiligheid</i>	<i>D: Natievorming en de rol van de staat</i>
Maatschappelijke ontwikkelingen	Verandering	<i>modernisering</i> <i>individualisering</i> <i>institutionalisering</i>	<i>democratisering</i> <i>staatsvorming</i> <i>globalisering</i>	<i>E: Media</i>	<i>E: De wording van de moderne Westerse samenleving</i>

Figuur 2: Domeinen, hoofd- en kernconcepten en contexten uitgesplitst naar leerniveau (SLO, 2011)

Tussen al deze verschillende kernconcepten zijn eenvoudig verbanden te leggen. Die verbanden kunnen worden weergegeven in een tabel of in een schema. Op deze manier is het voor een leerling duidelijk en schematisch (zie bijlage 1). In het bijzonder voor docenten is dit een benadering die een andere aanpak vereist. Dé manier is nog niet uitgevonden. Met dit onderzoek hoop ik een bijdrage te leveren aan de wijze waarop docenten omgaan met de didactiek van deze benadering.

3. METHODOLOGIE

In dit hoofdstuk licht ik de gekozen methodologie toe. Ik beschrijf hoe we tot de desbetreffende pilotscholen en leerlingen zijn gekomen. Dan beschrijf ik de vragenlijst die gebruikt is als uitgangspunt in de focusgroepen en de reden dat we gekozen hebben voor focusgroepen. Ten slotte zal ik dieper ingaan op de methode van dataverwerking en de data-analyse.

3.1 Pilot

Zoals al eerder vermeld, hebben 15 scholen zich aangemeld voor de pilot. Ook een onderdeel van de algehele evaluatie is de ervaring van de docenten. Dit is tevens door middel van focusgroepen gedaan en als onderzoeker ben ik daarbij aanwezig geweest. Op deze 'terugkomdag' konden docenten zich aanmelden bij mij, om mee te doen met de evaluatie van de leerlingen. Op deze manier kon er rekening gehouden worden met de planning van de docenten, omdat we vrij dicht tegen de zomervakantie aan zaten. Na alle planningen en rooster naast elkaar te leggen, is het gelukt om met vier scholen een afspraak te maken. Deze scholen bestonden uit 2 havoklassen en 2 vwo-klassen, allen vierdeklassen. De scholen zaten verspreid door het hele land en dat maakte de onderzoeksgroep zowel qua plaats als provincie divers.

3.2 De vragenlijst

De vragenlijst (bijlage 4) die is gehanteerd tijdens de focusgroepen in dit onderzoek is ontstaan uit een aantal voorgaande processen. Het was van belang om duidelijk in kaart te brengen wat we nou precies wilden weten van deze leerlingen en hoe we de ervaring van de leerlingen kunnen meten? Ten eerste is er gebruik gemaakt van de schriftelijke enquêtes die naar de leerlingen zijn gestuurd. Enkele vragen uit de schriftelijke enquête hebben geleid tot meer vragen die het beste mondeling door de leerlingen konden worden beantwoord. Dit vormde de basis voor de vragenlijst die is gehanteerd tijdens de focusgroepen met de leerlingen. Ten tweede is er gebruik gemaakt van vragen die docenten zich stelden betreffende de pilot tijdens de focusgroepen met de docenten. Deze vragen vormen het vervolg van de vragenlijst die is gehanteerd tijdens de focusgroepen. Op basis van de vragenlijst, het meetinstrument voor dit onderzoek, zijn een aantal deelvragen geformuleerd. Hieronder zal ik kort beschrijven welke deelvragen vervolgens geformuleerd konden worden.

3.3 Vragenlijst naar schriftelijke enquête leerlingen

De Universiteit Twente heeft een schriftelijke enquête uitgezet voor de leerlingen van alle pilotscholen (zie bijlage 3). Deze zijn verwerkt in het programma SPSS. Ik heb vervolgens de ruwe gegevens

bewerkt en gekeken naar het significantieniveau van de vragen, uitgesplitst naar pilotschool en leerniveau. (ANOVA, $p \leq 0,05$). De vragen die een significant verschil lieten zien in pilotschool of leerniveau, zijn gesteld tijdens de focusgroepen aan de leerlingen. Aan de hand van deze vragen kan ik de hoofdvraag van dit onderzoek uitwerken en het begrip 'ervaring' beter definiëren. Op deze manier zijn de volgende deelvragen van dit onderzoek geformuleerd:

1. Hoe ervaren de leerlingen de lessen maatschappijwetenschappen?
2. Hoe ervaren de leerlingen de inhoud van het vak?
3. Hoe ervaren de leerlingen het niveau van het vak?
4. Hoe ervaren de leerlingen de toetsen?
5. Hoe ervaren de leerlingen het lesmateriaal?
6. Wat zijn de indrukken en beelden die leerlingen hebben bij dit vak?

3.4 Vragenlijst naar focusgroepen docenten

Voorafgaand aan dit onderzoek, zijn ook de docenten van de pilotscholen door middel van focusgroepen ondervraagd. Deze gesprekken heb ik tevens uitgewerkt tot transcripten en dat heeft geresulteerd in de volgende, laatste vraag:

7. In hoeverre hebben de docenten een reëel beeld van de ervaring van leerlingen betreffende het vak maatschappijwetenschappen?

Deze zeven deelvragen waren het uitgangspunt van de vragenlijst die gehanteerd is bij de focusgroepen.

3.5 Focusgroepen

Er is gekozen om te werken met focusgroepen. Ten eerste bespaar je tijd, doordat je meerdere personen spreekt in een korte tijd (Baarda, 2009). Tevens, door het gebruik van focusgroepen in tegenstelling tot individuele interviews of observaties, krijg je een interactie over een onderwerp die je als onderzoeker goed kunt observeren. Het is als het ware een tussenweg. Er ontstaan groepsdiscussies over bepaalde zaken aangaande de pilot en deze groepsdiscussies geven direct duidelijkheid over overeenkomsten en verschillen tussen de personen in tegenstelling tot individuele interviews waarin deze analyse pas achteraf kan plaatsvinden (Morgan, 1997). Daarnaast is het ook voordelig omdat de groep veel controle heeft over de onderwerpen die besproken worden en het meer weg heeft van een groepsgesprek. Dit betekent dat de personen door andere personen weer op ideeën komen of aan dingen denken waar ze tijdens individuele interviews misschien niet aan

dachten. (Baarda, 2009). De onderwerpen waar over gesproken wordt, worden wel gecontroleerd door de onderzoeker, dus op deze manier vindt er discussie plaats over onderwerpen die je als onderzoeker aandraagt. Deze manier is voor de evaluatie van de pilot zeer geschikt, omdat de leerlingen allemaal in hetzelfde schuitje zitten en met elkaar kunnen praten over de goede en minder goede punten van de pilot. Aan het begin van elke focusgroep is er een gespreksintroductie gehouden en zijn de voorwaarden van het gesprek, zoals het gebruik van opnameapparatuur, duidelijk genoemd (zie bijlage 6).

3.6 Dataverwerking

Deze dataverwerking begint met het opnemen van de focusgroepen op band, zodat de verwerking een stuk makkelijker is en er voldaan wordt aan de kwalitatieve eisen, zoals controleerbaarheden betrouwbaarheid (Baarda, 2009). Het feit dat dit is aangekondigd, kan gevolgen hebben gehad voor het verloop van het gesprek, maar de anonimiteit is gewaarborgd gebleven om eventuele negatieve gevolgen zo goed als uit te sluiten. De data van de focusgroepen zijn verwerkt door middel van het analyseren van de transcripten (zie bijlage 5). Dit zijn gedetailleerd uitgewerkte gesprekken. Er is gebruikt gemaakt van een open bevragingmethode, maar de onderwerpen die aan bod zijn gekomen, lagen min of meer vast. Bij elke school is de vragenlijst op dezelfde manier afgewerkt, ook al verschilde vaak de volgorde om het informeler te houden. Daarnaast is gebruik gemaakt van eenzelfde openingsvraag om goed in het onderwerp te komen en duidelijk te maken dat het ging om het vak maatschappijwetenschappen en niet om de school en andere vakken of docenten (Baarda, 2009). De transcripten zijn vrij gedetailleerd en ten behoeve van de leesbaarheid geredigeerd. Woorden zoals 'uhm' en 'zeg maar' zijn weggelaten. Daarnaast wijdden de leerlingen soms uit over de docent persoonlijk of over een ander vak(docent). In die gevallen geef ik hiervan een korte beschrijving (Baarda, 2009). De transcripten bestaan uit vragen en antwoorden en deze vormen een aanvulling op de gegevens van de leerlingenenquêtes. De thema's in de vragenlijsten en transcripten worden geanalyseerd. "Soms is het niet nodig gedetailleerd te analyseren, maar wil je bijvoorbeeld alleen op globaal niveau weten wat er aan de hand is. Dan hoeft je uiteraard niet fijnmazig te analyseren" (Baarda, 2009).

3.7 Data-analyse

Omdat het een evaluatieonderzoek betreft en geen verkennend onderzoek, is het van belang de analyse van de data gestructureerd te laten verlopen (Morgan, 1997). Er is gekozen om de antwoorden op vragen van de focusgroepen te coderen per pilotschool en niet per individuele deelnemer van de focusgroepen. Op deze manier ben je aan het 'open coderen' en dit betekent dat de grote hoeveelheid gegevens gereduceerd worden tot een verzameling labels (Boeije, 2005). Het proces van dit coderen is

open, tentatief en herhalend, waarbij de onderzoeker zoveel mogelijk relevante trefwoorden bij bepaalde tekstfragmenten in de transcripten plaatst. Op deze manier zijn alle transcripten verwerkt.

De hoofd- en deelvragen zijn bepaald en de methode van aanpak van dit onderzoek en de analyse van de data is uitgelegd. Vervolgens worden de resultaten uiteengezet, alvorens we een conclusie trekken en aanbevelingen doen.

4. RESULTATEN

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van het onderzoek. Het is gecategoriseerd per onderwerp. De vragen die de leerlingen gesteld zijn tijdens de focusgroepen zullen eerst aan bod komen, met eveneens de antwoorden op die vragen. Vervolgens trekken we hieruit een conclusie, om deze te kunnen vergelijken met de gegevens van de schriftelijke enquêtes (zie tabellen bijlage 7). Wanneer deze vergelijking gemaakt is, kunnen we per deelvraag een eindconclusie trekken. Op deze manier behandelen we alle vragen en is het verschil tussen de antwoorden uit de focusgroepen en de antwoorden van de schriftelijke enquêtes duidelijk weergegeven. De citaten die worden gebruikt in deze resultaten zijn van de leerlingen afkomstig en zijn antwoorden op de deelvragen die gesteld zijn tijdens de focusgroepen.

4.1 De lessen maatschappijwetenschappen

We gaan kijken hoe de lessen maatschappijwetenschappen er veelal uitzien. We kijken onder andere naar de mate van zelfstandigheid, of er veel klassikaal lesgegeven wordt en of leerlingen vinden dat ze veel tijd kwijt zijn aan het vak.

Leerlingen van school A gaven aan dat ze alleen klassikaal les kregen, met uitzondering van een paar kleine opdrachten en de PO. De enige tijd die ze thuis kwijt waren voor dit vak was een week voor de toets en slecht een enkele keer werd er een huiswerkopdracht meegegeven. Het is wel de bedoeling dat er thuis gelezen en samengevat wordt, maar volgens de leerlingen doet niemand dat. Leerlingen van school B gaven aan dat de docent veel aan het woord was en werkte met powerpoint en filmpjes, die ze leuk vonden. Ook was op deze school vrijwel alles klassikaal, op de portfolio opdrachten na. Leerlingen van school C gaven ook aan veel klassikaal les te krijgen en vonden dit erg plezierig. Het huiswerk voor maatschappijwetenschappen was ook wel goed te doen, maar het leren is wel een grote hoeveelheid en wel lastiger, omdat je moet begrijpen en toepassen. Leerlingen van school D gaven aan alleen klassikaal les te krijgen en af en toe een kleine zelfstandige opdracht van vijf minuten. De leerlingen van alle scholen gaven aan dat lessen er veelal hetzelfde uitzagen.

Wanneer we kijken naar de resultaten van de schriftelijke enquête en het verschil in uitspraken per leerniveau daarin, dan zien we dat leerlingen op het vwo menen meer te leren hoe onderzoek gedaan wordt dan de havo-leerlingen. Tijdens de focusgroepen is dit niet naar voren gekomen. Over het algemeen vinden de leerlingen dat ze niet per definitie meer moeten doen bij maatschappijwetenschappen dan in vergelijking met andere vakken. Dit kwam ook bij de focusgroepen naar voren. Het enige drukke moment van maatschappijwetenschappen was vlak voor een toets, daar waren alle leerlingen het wel over eens. Als we kijken naar uitspraken van leerlingen

over wat er in de klas met het vak gebeurt, dan zien we dat de vragen die over algemene zaken gaan, op één na allemaal significant zijn (tabel 1, bijlage 7). Op welke school je zit, heeft dus veel invloed op hoe je denkt over wat er in de klas met maatschappijwetenschappen gebeurt.

1. Hoe ervaren de leerlingen de lessen maatschappijwetenschappen?

De leerlingen vinden dat de lessen er veelal hetzelfde uitzien, met veel klassikale instructie. Ze menen niet veel meer voor het vak te doen in vergelijking met andere vakken. Hoe je als leerling denkt over wat er in de klas/les met het vak gebeurt, is afhankelijk van het gegeven op welke school je zit.

4.2 De inhoud van het vak maatschappijwetenschappen

Als we kijken naar de inhoud van het vak, dan zien we dat alle leerlingen tijdens de focusgroepen aangaven dat maatschappijleer en maatschappijwetenschappen totaal verschillende vakken waren en dat maatschappijwetenschappen vooral een verdieping van maatschappijleer was en dat alleen wat onderwerpen overeen kwamen (tabel 2, bijlage 7).

"Maatschappijleer is veel leuker"

werd er zelfs een aantal keer gezegd. Toen er doorgevraagd werd waarom dit was, kwam het vooral omdat ze maatschappijleer makkelijker vonden.

"Ik heb geen idee waar het over gaat. Als ik je moet vertellen waar het boekje over gaat, heb ik geen idee".

Niemand vond ook dat maatschappijwetenschappen verplicht moest worden, want alleen maatschappijleer verplicht was voldoende. Dit vonden ze terecht, want anders snapte je niets van de maatschappij. Leerlingen van school A vonden de lessen maatschappijleer veel leuker, omdat ze het duidelijker vonden. Daar hadden ze gewoon een boek met opdrachten en het was makkelijker. Ze dachten dat maatschappijleer en maatschappijwetenschappen beter met elkaar verbonden konden worden. Leerlingen van school B gaven aan dat ze maatschappijleer zagen als de basis en maatschappijwetenschappen als de verdieping. Ook vinden ze de benadering net iets anders. Leerlingen van school C vonden maatschappijwetenschappen leuker dan maatschappijleer, en ook hier werd er gewezen op de verdieping. Ze omschreven het als volgt:

"Maatschappijwetenschappen bekijkt het meer vanuit de mensen zelf en bij maatschappijleer bekijk je het meer vanuit de overheid".

Leerlingen van school D zien veel van wat ze hebben geleerd bij maatschappijleer terug bij maatschappijwetenschappen. Ze zien ook voordelen ten opzichte van leerlingen die geen maatschappijwetenschappen hebben gehad tijdens toetsen. Ook komt hier naar voren dat maatschappijwetenschappen dieper ingaat op de stof.

Als we differentiëren naar leerniveau dan valt op dat de havo leerlingen meer lijken te hebben geleerd over samenlevingsvormen en maatschappelijke verschillen dan het vwo geleerd heeft over religie en de moderne westerse samenleving (tabel 3, bijlage 7). Hiervoor is aan de hand van de focusgroepen geen duidelijke verklaring te geven. Het zou kunnen dat de vwo-leerlingen al beter geïnformeerd waren over religie en de moderne Westerse samenleving en er dus minder van hebben geleerd in vergelijking tot de havoleerlingen die wellicht minder op de hoogte waren van samenlevingsvormen en maatschappelijke verschillen en daar dus meer van hebben kunnen leren. Bij de uitspraak over het leren van hoofd- en kernconcepten zijn er geen significante verschillen tussen de havo en de vwo- leerlingen, maar wel tussen de scholen onderling.

Leerlingen van school A gaven aan dat ze het werken met concepten lastig vonden, omdat dit het enige vak was waar ze met deze begrippen en schema's werkten. Leerlingen van school B gaven aan het in het begin wel lastig te vinden, maar nu vinden ze het wel handig. Leerlingen van school C gaven zelfs aan concepten te herkennen in het dagelijks leven. Ze zien in dat dit meer algemene kennis is en dat ze daar meer aan hebben.

"Er werd toen ook gezegd; wat jullie nu hebben geleerd, daar hebben jullie over tien jaar helemaal niks meer aan. En wat we nu leren, daar hebben we wel wat meer aan. Dat het gewoon puur algemener is".

Leerlingen van school D geven aan dat het continu terugkomt en dat je snel dingen herleidt.

"Alles is te herleiden naar dat, dus je vergeet het niet te vergelijken zeg maar".

2. Hoe ervaren de leerlingen de inhoud van het vak?

Vrijwel alle leerlingen vinden de inhoud van maatschappijwetenschappen een verdieping op het vak maatschappijleer. Toch omschrijven ze het als een ander vak en vinden ze maatschappijleer over het algemeen makkelijker. Zelf vond ik het volgende citaat wel een mooie opsomming om het verschil in inhoud weer te geven.

"Maatschappijwetenschappen bekijkt het meer vanuit de mensen zelf en bij maatschappijleer bekijk je het meer vanuit de overheid".

4.3 Het niveau van het vak maatschappijwetenschappen

Op het gebied van niveau zijn er geen significante verschillen zichtbaar qua school, maar ook niet qua leerniveau. Het vak krijgt voor het niveau van de leerlingen gemiddeld wel een voldoende (tabel 4 en 5, bijlage 7). Over het algemeen waren de leerlingen wel tevreden over hun cijfers en konden ze een toets vrij goed leren. Ze lazen het vooral over en stampten het de week ervoor er in. Leerlingen van school D gaven echte aan dat de cijfers van de toetsen altijd laag uitvielen, terwijl ze bij PO wel hoog scoorden. Dit vonden zij erg verwarrend en vonden dat de docent de lat voor toetsen veel te hoog legde. Wat opviel tijdens de focusgroepen was dat leerlingen aangaven het niet echt een moeilijk vak te vinden, maar dat het vaak wel veel was.

“Als je gaat leren dan kun je niet goed overzicht hebben van wat belangrijk is en natuurlijk je moet de hele tekst lezen, maar daarna moet je het vaak samenvatten en dan is het heel moeilijk onderscheid te maken wat belangrijk is. Wat je nou echt moet weten en wat een voorbeeld is, of wat een beetje een uitwerking is of niet. Het is gewoon heel moeilijk onderscheid te maken wat je moet weten en wat niet”.

3. Hoe ervaren de leerlingen het niveau van het vak?

In de schriftelijke enquêtes zijn hiervoor geen significante verschillen naar voren gekomen, maar er komt wel veel naar voren dat ze maatschappijleer makkelijker vinden. Dit kan aan meerdere dingen liggen, omdat het meestal niet dezelfde docent betreft als voor het maatschappijwetenschappen.

4.4 De toetsen van het vak maatschappijwetenschappen

Wanneer we kijken naar de toetsen, dan is hier te zien dat de leerlingen van school D de toetsen erg moeilijk vonden, wat ook al bij vraag 3 naar voren kwam (tabel 6, bijlage 7). School A scoort laag voor de vraag of de leerlingen wisten wat ze moesten kennen voor de toetsen en tijdens het interview waren zij ook erg uitgelaten over het lesmateriaal en de duidelijkheid ervan. Ze wisten niet wat ze moesten kennen en waar de nadruk lag. Er moet wel vermeld worden dat de leerlingen halverwege het schooljaar begonnen zijn met het vak, omdat zij daar periodiek lesgeven. Ze hadden dus nog niet alle stof en toetsen gehad. De docenten van school B en school D maakten samenvattingen en/of begrippenlijsten voor de leerlingen die aangaven dit erg te waarderen en dat dit een gemis was in het lesmateriaal.

“Het boekje is wel overzichtelijk”, “Het is fijn dat je alles mag markeren en alles wordt uitgelegd, en voorbeelden”.

De cijferverwachting van de leerling is significant, maar zijn bij havo en vwo wel hoog (tabel 7, bijlage 7). Velen verwachten een voldoende te halen op de eindlijst voor het vak. In de focusgroepen kwam naar voren dat meedoen in de klas erg belangrijk was en ook interessant, omdat je dan de mening of opvatting van een klasgenoot kon horen, waardoor je aan het denken werd gezet. Er was niet één goed antwoord. Leerlingen van alle vier de scholen verwachtten van het eindexamen heel erg veel tekst, toepassen en schrijfwerk.

4. Hoe ervaren de leerlingen de toetsen?

Leerlingen ervaren de toetsen als moeilijk en ze kunnen moeilijk inschatten waar de nadruk op ligt. Het is erg veel stof en ze waarderen het als docenten een samenvatting of begrippenlijst aanleveren.

4.5 Het lesmateriaal van het vak maatschappijwetenschappen

De leerlingen van school A waren het meest negatief over het lesmateriaal. Zij wilden graag opdrachten zien bij de tekst, omdat dit ze zou dwingen de tekst te lezen. Opvallend was dat dit vooral de meiden waren. De jongens vonden het wel prima zo, want alleen de tekst doorlezen was goed. Ze vonden dat ze veel baat hadden bij aantekeningen. Alleen op basis daarvan was het mogelijk om een voldoende voor de toets te halen. Leerlingen van school B hadden niet het idee dat ze veel gebruik maakten van het boekje. Ze zien het meer als hulpmiddel en zo hanteert de docent het ook. Leerlingen van school C vonden dat de begrippen moeilijk uitgelegd werden en dat je zelf veel moest zoeken in de tekst. Ze zouden het handig vinden als er een samenvatting in stond en duidelijk aangegeven begrippen. De leerlingen van school D vonden het materiaal wel fijn, vooral het werkboekje (bij tweede boekje). Ze vonden het fijn dat ze alles mochten markeren en dat belangrijke passages aangegeven waren. Ook geeft de docent dit aan.

Wanneer we kijken wat leerlingen vinden van het lesmateriaal gesplitst naar leerniveau, dan worden er geen significante resultaten gevonden (tabel 8, bijlage 7). Leerlingen hebben een duidelijk beeld van hoe het lesmateriaal eruit moet zien.

"Er moet een soort van samenvatting bij staan, een soort van conclusie en begrippenlijst".

Dit kwam duidelijk naar voren tijdens de focusgroepen en eigenlijk kan over elke school hetzelfde gezegd worden.

5. Hoe ervaren de leerlingen het lesmateriaal?

De leerlingen willen veel duidelijkheid en structuur. Hoeveelheid en moeilijkheid van taalgebruik is niet het meest belangrijk. Ze wilden graag duidelijk aangegeven hebben wat de belangrijkste punten

zijn van het boek en een lijst met begrippen. Het meest ideaal zou zijn als er een stukje uitleg was en er daarna een voorbeeld werd gegeven.

4.6 De indrukken/beelden van de leerlingen bij het vak maatschappijwetenschappen

Wanneer we vragen of leerlingen het vak leuk vinden, dan verschilt dit sterk per school (tabel 9, bijlage 7). Op elke school is het een keuzevak, alleen was soms de keuze niet heel groot. Er wordt niet positief gereageerd op de vraag of ze het vak zo leuk vinden om een studie te kiezen als politicologie of sociologie. Toch waren de leerlingen in het groepsinterview wel positief over het vak en de mogelijkheden die er lagen voor een vervolgstudie. 'Werken met mensen', 'Journalistiek' en 'Rechten' zijn studies en richtingen die naar voren kwamen.

"We moesten voor MA kijken naar wat voor een beroep of vervolgopleiding of vacatures of dat soort dingen. Ik had al met docent erover gepraat dat ik misschien politicologie of iets in die richting, iets wat hierop aansluit, wil studeren. Ik had het nooit geweten als ik dit niet had gehad, dat ik dat leuk zou vinden".

Heel wat opvattingen en uitspraken verschillen significant per school. Het gaat veelal om uitspraken die over algemene zaken gaan. Zaken die leerlingen persoonlijk aangaan verschillen wel per school, maar niet significant. De school, en dus de docent, is een belangrijke factor als het gaat om de tevredenheid over zaken die met een vak te maken hebben.

6. Wat zijn de indrukken en beelden die leerlingen hebben bij dit vak?

Vaak vinden leerlingen het interessant wat er verteld wordt in de lessen maatschappijwetenschappen (tabel 10, bijlage 7). De meeste leerlingen gaven tijdens de focusgroepen ook aan dat het een bewuste keuze was en dat ze later wel

"met mensen wilden werken" of "iets in die richting".

Significant tussen havo en vwo is dat vwo-leerlingen vaker aangeven wat met de studie politicologie of sociologie te willen gaan doen. Wellicht is dit het geval omdat dit universitaire studies zijn en zou het antwoord anders zijn als het algemener getrokken werd.

4.7 De docenten ten opzicht van de leerlingen en vak maatschappijwetenschappen

Tijdens de docentenbijeenkomst en de focusgroepen met de docenten is een aantal zaken naar voren gekomen die docenten zich afvroegen over de leerlingen en de ervaring van leerlingen met het vak

maatschappijwetenschappen (zie bijlage 2). Omdat zij, de docenten, degene zijn die de leerlingen lesgeven, is het van belang dat hun beeld van de ervaring van de leerlingen reëel is. Dit heeft namelijk invloed op hun manier van lesgeven en het aanbieden van het vak aan de leerlingen. Om deze reden zijn de vragen die docenten (havo en vwo) stelden zijn hieronder uitgewerkt. Daarna zijn ook de antwoorden van de leerlingen gegeven, om uiteindelijk de vergelijking tussen de twee groepen te kunnen maken en antwoord te kunnen geven op de deelvraag 'Hebben de docenten een reëel beeld van de ervaring van leerlingen betreffende het vak maatschappijwetenschappen?'.

a. Docenten vroegen zich af waarom leerlingen het vak kozen en of er überhaupt een keuzemogelijkheid was. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: *Waarom hebben jullie het vak gekozen? Vervolgstudie?*

Leerlingen gaven over het algemeen aan interesse te hebben voor het vak en het werken met mensen. Een enkeling heeft de keuze moeten maken tussen twee kwaden en dan was maatschappijwetenschappen het minst kwaad, maar dit was echt een enkeling. Leerlingen waren enthousiast over het vak en hadden niet het idee het er even bij te doen. Bij school A waren de leerlingen het minst enthousiast, maar hier was de keuzemogelijkheid over de gehele linie beperkt, omdat ze alleen nog konden kiezen tussen 'maatschappij' of 'natuur'. Daarnaast waren deze leerlingen pas halverwege het jaar begonnen met het vak en was het nog erg vaag en onduidelijk voor ze, omdat ze ook bezig moesten met een PO.

b. Docenten dachten dat leerlingen het werken met concepten erg lastig zouden vinden. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: *Hoe vinden jullie het werken met de concepten?*

Leerlingen van school A vonden het erg lastig, een enkeling begreep het. Ze gaven ook aan dat de docent er in het begin over sprak, maar dat ze het er niet veel over hebben gehad. Ze gaven aan dat de docent schema's maakte, maar ze vonden het lastig dat maatschappijwetenschappen het enige vak was waar ze met concepten werkten. Ze vonden het boekje erg lastig. Leerlingen van de andere scholen vonden het aanvankelijk even wennen, maar nu is het duidelijk en vinden ze het zelfs handig. Ze vinden het fijn dat het steeds terug komt en dat ze in het begin het gehele overzicht hebben gekregen en dat ze dat in de jaren erna completeren.

c. Docenten vroegen zich af of leerlingen concepten nu in het dagelijks leven of bij andere vakken konden toepassen. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: *Kunnen jullie de concepten overal toepassen?*

Leerlingen zien het

'niet als bijbel' en het is niet 'levensverrijkend',

maar ze gaven wel aan begrippen (kernconcepten) te herkennen in het nieuws. Ook zagen ze verbanden met andere vakken, vooral met maatschappijleer. De meningen over het gebruik ervan in het dagelijks leven was verdeeld. Een aantal gaf aan wel herkenning te zien en dan de koppeling te maken naar een hoofdconcept, maar anderen lieten weten daar niet mee bezig te zijn.

d. Docenten hadden het idee dat leerlingen misschien bepaalde onderwerpen misten, omdat het veelal sociologisch en politicologisch is. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: *Missen jullie iets in het vak? Wat zouden jullie willen leren?*

Leerlingen vonden lastig aan te geven of ze iets misten, want ze wisten niet wat er nog komen ging en ook niet wat er nog binnen het vakgebied aangeboden zou kunnen worden. Leerlingen van school D gaven aan praktijk te missen. Hiermee bedoelden ze niet alleen praktische opdrachten, maar ook mensen uit de praktijk of een bezoekje naar de rechtbank of iets dergelijks. Daarnaast misten leerlingen wel eens wat over een onderwerp. Zo miste een leerling die rechten wilde gaan studeren onderwerpen die daar mee te maken hebben.

e. Docenten hadden het idee dat leerlingen wellicht overdonderd waren door de hoeveelheid stof. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: *Is het teveel stof? Zijn jullie overdonderd?*

Leerlingen vonden de teksten soms wat veel en dat kwam vooral omdat het hele lappen tekst waren. Het was niet duidelijk wat dan geleerd moest worden en hoofd- en bijzaken waren lastig te scheiden. Leerlingen leken niet overdonderd, vooral omdat ze vaak vlak voor de toets leerden en begonnen met het doorlezen van de teksten.

f. Docenten waren benieuwd naar het verschil met leerlingen die de pilot niet volgden. Om deze reden heb ik gevraagd of er leerlingen waren die zijn blijven zitten en dus beide methode hebben meegemaakt. Bij twee scholen was dit het geval. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: *Zijn er een aantal blijven zitten? Wat is het grootste verschil tussen vorig jaar en nu? Wat is beter en waarom?*

Een leerling van school B vond het minder leuk dan vorig jaar, omdat er toen gewerkt werd met invalshoeken en toen kon ze zich er makkelijker in verplaatsen. Ze vond dat leuker om te doen. De leerlingen van school C vonden dat eerder duidelijker aangegeven stond wat je moest leren. Het is erg veel zoeken in de tekst en ze vonden het fijner als het per onderwerp stond, want dan haal je het minder door elkaar. Bij school A en D waren geen leerlingen die zijn blijven zitten of in ieder geval geen leerlingen die als ze wel doublant waren, maatschappijwetenschappen het jaar ervoor hebben gevolgd.

g. Docenten dachten dat leerlingen het moeilijk zouden vinden. Hieruit is de volgende vraag afgeleid:

Vinden jullie het moeilijk? Wat dan precies? Hoe kan het anders?

Antwoorden van leerlingen komen overeen met de antwoorden op vraag e. Ze vinden het niet moeilijk.

Er werden antwoorden gegeven als

'nee, niet moeilijk, maar wel veel',

of iets in die trant.

h. Docenten vroegen zich af wat leerlingen fijner vonden. Het eerst uitgelegd krijgen vanuit de hoofdconcepten of juist vanuit de kernconcepten. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: Is het beter te beginnen met de kernconcepten en dan de hoofdconcepten? Wat werkt?

Hier waren de leerlingen, op een enkeling na, het over eens. De docenten van alle vier de scholen gaven op voorhand het schema, met een uitleg erbij en hierna werd er begonnen bij een hoofdconcept, waarna de kernconcepten eraan gekoppeld konden worden. Leerlingen van school D gaven aan dat de docent na de kernconcepten altijd weer de koppeling maakte terug naar het hoofdconcept, als een soort zandloper en dit vonden de leerlingen erg prettig.

i. Docenten waren niet allemaal tevreden met aantal lesuren in de week en wellicht hadden de leerlingen die ervaring ook? Hieruit is de volgende vraag afgeleid: Hoeveel lesuren per week hebben jullie? Zouden jullie dit anders willen zien?

Leerlingen hadden 2 of 3 uur per week les en vonden dit prima.

j. Docenten weten niet wat ze moeten verwachten van het eindexamen en ze zijn bang dat leerlingen zich er ook geen voorstelling van kunnen maken. Hieruit is de volgende vraag afgeleid: Wat verwachten jullie van het eindexamen?

Alle geïnterviewde leerlingen verwachten dat het eindexamen heel erg veel schrijven wordt, want dat vinden ze nu ook al van de toetsen. Ze denken dat veel kennis toegepast moet worden. Daarnaast verwachten ze veel beargumenteerde antwoorden te moeten geven en er niet één pasklaar antwoord is. Ook verwachten ze veel concepten en dat deze aan elkaar gekoppeld worden door middel van bronnen. Niemand leek zich druk te maken om de moeilijkheidsgraad van het eindexamen.

7. Hebben de docenten een reëel beeld van de ervaring van leerlingen betreffende het vak maatschappijwetenschappen?

Het is goed dat docenten zichzelf kritische vragen blijven stellen ten opzichte van zichzelf, hun lessen en het onderwijs in het algemeen. Naar mijn idee komt dit de docent, zijn/haar lessen en het onderwijs alleen maar ten goede. Veelal kwamen de ideeën en verwachtingen die de docenten hadden niet

overeen met de ervaringen van de leerlingen. Dit is vooral goed te zien bij de vraag over de moeilijkheid van het vak. Leerlingen vinden het namelijk niet moeilijk, maar ze vinden het erg veel. De moeilijkheid zit hem in het scheiden van hoofd- en bijzaken. Wellicht zit dit in het feit dat het voor de docenten ook allemaal nieuw is en dat ze zich over hun vak nu, na deze verandering, overwegend onzeker voelen.

5. CONCLUSIE

In dit hoofdstuk bespreek ik de belangrijkste conclusies die we uit de voorgaande resultaten hebben kunnen afleiden. Hiermee wordt antwoord gegeven op de volgende hoofdvraag:

'Hoe ervaren leerlingen de pilot maatschappijwetenschappen?'

Wanneer we kijken naar alle resultaten, dan kan gezegd worden dat er wel een aantal significante verschillen zijn gevonden tussen de differentiatie havo en vwo, maar of die te wijten zijn aan het niveauverschil is onduidelijk. Wellicht kan dit verschil ook toegewezen worden per school. De zaken die significant van belang waren volgens de leerlingen zou men kunnen omschrijven als zaken waar de school of de docent veel invloed op heeft. Denk hierbij aan de manier waarop het gebracht wordt, de aanvulling van de docent op het lesmateriaal en het gebruik van filmpjes.

De leerlingen vinden dat de lessen er veelal hetzelfde uitzien, met veel klassikale instructie. Ze menen niet veel meer voor het vak te doen in vergelijking met andere vakken.

Vrijwel alle leerlingen vinden de inhoud van maatschappijwetenschappen een verdieping op het vak maatschappijleer. Toch omschrijven ze het als een ander vak en vinden ze maatschappijleer over het algemeen makkelijker. Dit kan aan meerdere dingen liggen, omdat het meestal niet dezelfde docent betreft als voor het maatschappijwetenschappen.

Leerlingen ervaren de toetsen als moeilijk en ze kunnen moeilijk inschatten waar de nadruk op ligt. Het is erg veel stof en ze waarderen het als docenten een samenvatting of begrippenlijst aanleveren. Het lesmateriaal was erg belangrijk en daar hadden de leerlingen genoeg op aan te merken. Op de scholen waar de docenten deze aanvulden, waren de leerlingen positiever. Een mogelijke conclusie zou kunnen zijn dat deze docenten inspelen op de wensen van hun leerlingen en wellicht ook een goede structuur in de klas hanteren. Ik zou dan ook willen stellen dat de school en met name de docent het vak maakt en niet zozeer de methode.

De leerlingen willen veel duidelijkheid en structuur. Hoeveelheid en moeilijkheid van taalgebruik is niet het meest belangrijk. Ze wilden graag duidelijk aangegeven hebben wat de belangrijkste punten zijn van het boek en een lijst met begrippen. Het meest ideaal zou zijn als er een stukje uitleg was en er daarna een voorbeeld werd gegeven.

Vaak vinden leerlingen het interessant wat er verteld wordt in de lessen maatschappijwetenschappen. Significants tussen havo en vwo is dat vwo-leerlingen vaker aangeven wat met de studie politicologie of sociologie te willen gaan doen. Wellicht is dit het geval omdat dit universitaire studies zijn en zou het antwoord anders zijn als het algemener getrokken werd.

Veelal kwamen de ideeën en verwachtingen die de docenten hadden niet overeen met de ervaringen van de leerlingen. Dit is vooral goed te zien bij de vraag over de moeilijkheid van het vak.

Het is goed dat docenten zichzelf kritische vragen blijven stellen ten opzichte van zichzelf, hun lessen en het onderwijs in het algemeen. Naar mijn idee komt dit de docent, zijn/haar lessen en het onderwijs alleen maar ten goede.

Leerlingen ervaren het vak als veel en een verdieping van kennis die ze bij maatschappijleer eerder hebben opgedaan. Wat er in de klas gebeurt, de inhoud, het niveau, de toetsing, het lesmateriaal en de docent zijn de factoren van grote invloed. De één meer dan het ander.

6. DISCUSSIE EN AANBEVELING

Met dit onderzoek is er een antwoord gegeven op de vraag hoe de leerlingen van vier pilotscholen de pilot maatschappijwetenschappen hebben ervaren. Leerlingen kennen natuurlijk het vak maatschappijwetenschappen alleen als hun vak en niet als een pilot.

Wat leerlingen belangrijk vonden was structuur en duidelijkheid en met het nieuwe programma wordt een bepaalde structuur geboden. Leerlingen vonden dit over het algemeen wel verhelderend. Dit zegt natuurlijk niets over het slagen van de pilot en het nieuwe programma. Leerlingen kunnen zelf moeilijk aangeven of ze nu beter onderwijs krijgen of dat het nieuwe programma beter is. Zelfs de leerlingen die wegens doubleren beide programma's hebben ondervonden, kwamen niet verder dan aangeven welk programma ze leuker vonden, wat niets zegt over de kwaliteit van het programma, hoogstens over de kwaliteit van de les. De vraag blijft alleen of het beter werkt dan de themastructuur die nu geboden wordt voor het vak maatschappijwetenschappen. Dit kan alleen verder onderzoek uitwijzen. Uit cijfers en (eindexamen)resultaten zal moeten blijken of de methode goed werkt en bijdraagt aan de koppeling die tussen de hoofdconcepten gemaakt kan worden.

Aanbeveling voor verder onderzoek is om tevredenheid en resultaten te meten bij leerlingen die volgend jaar twee jaar maatschappijwetenschappen hebben ontvangen en dan zowel een groep leerlingen die alleen het 'oude' programma kent en een groep leerlingen die alleen het 'nieuwe' programma kent. Focusgroepen lijken mij hier geschikt voor om net als in dit onderzoek een aanvulling te geven op een schriftelijke vragenlijst. Volgend jaar (2014) zijn tevens de eerste eindexamenresultaten bekend, dus dat zou een completer beeld geven van het succes van de pilot.

Dit onderzoek heeft mij een beter beeld gegeven over het nieuwe programma en de eindtermen voor maatschappijwetenschappen. Daarnaast heeft het mijn ogen geopend hoezeer ikzelf als docent van invloed ben op de leerlingen en dat de docent het vak maakt of breekt. Ik adviseer medestudenten en collega's om jezelf en jouw lessen regelmatig te laten evalueren door collega's, stagiaires en leerlingen. Houd jezelf scherp, want zo leren leerlingen het best!

LITERATUURLIJST

D.B. Baarda, M. d. (2009). *Basisboek Kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.

Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Boom Onderwijs

Emans, B. (2002). *Interviewen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Meijs, L. (2011). Pilot Maatschappijwetenschappen. *docentendag maatschappijleer*.

Morgan, D.L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. London: SAGE Publication Ltd.

Schnabel, c. (2007). *SLO*. Opgeroepen op juli 16, 2012, van http://www.slo.nl/downloads/archief/Advies_nieuw_examenprogramma_maatschappijwetenschappen.pdf/

Schnabel, c. (2009). *Maatschappijwetenschappen Vernieuwd examenprogramma*. SLO. Opgeroepen 2012 – maart 2013, van <http://nvln.nl/wordpress/wp-content/uploads/2011/10/Maatschappijwetenschappen-vernieuwd-examenprogramma-1.pdf>

SLO. (2011). *Handreiking schoolexamen maatschappijwetenschappen havo/vwo*. Opgeroepen 2012 - maart 2013, van <http://www.slo.nl/downloads/2011/handreiking-maatschappijwetenschappen-havovwo.pdf/>

SLO. (2012). *nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling*. Opgeroepen op juli 16, 2012, van <http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/vakken/maatschappijwetenschappen/>

Swanborn, P. (1999). *Evalueren*. Amsterdam: Boom

Syllabuscommissie. (2011). *Werkversie syllabus voor de pilotscholen*. Utrecht: College voor Examens.

APPENDIX

Bijlage 1: Voorbeeld schema uitwerking 'Vorming'

Bijlage 2: Transcripten focusgroepen docenten pilotscholen

Bijlage 3: Schriftelijke vragenlijst leerlingen pilotscholen

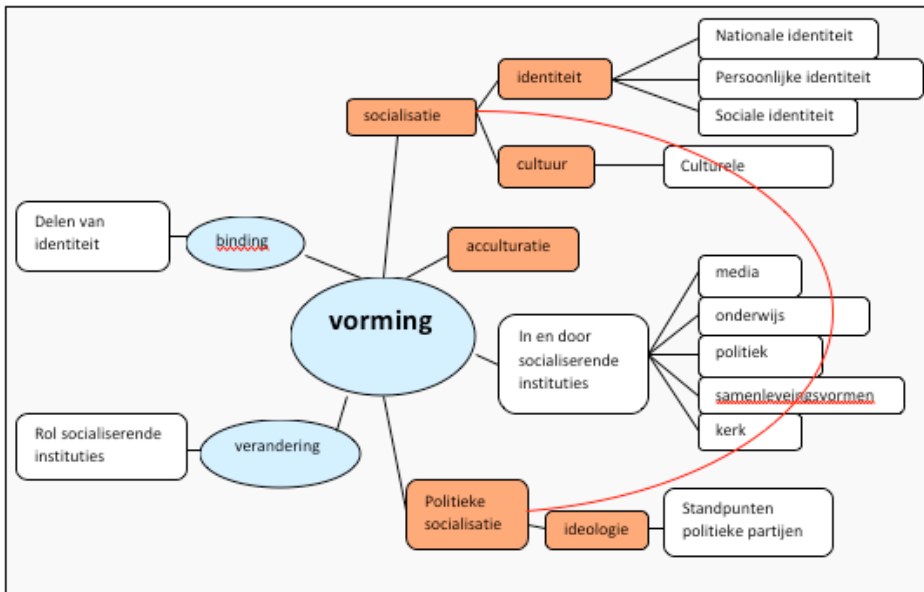
Bijlage 4: Gehanteerde vragenlijst focusgroepen leerlingen pilotscholen

Bijlage 5: Transcripten focusgroepen leerlingen pilotscholen

Bijlage 6: Gespreksintroductie focusgroepen leerlingen pilotscholen

Bijlage 7: Tabellen;

<i>Tabel 1 : uitspraken over wat gebeurt in klas, per school</i>
<i>Tabel 2 : uitspraken over de inhoud van het vak, per school</i>
<i>Tabel 3: uitspraken over de inhoud van het vak, per leerniveau</i>
<i>Tabel 4 : uitspraken over het niveau van het vak, per school</i>
<i>Tabel 5 : uitspraken over het niveau van het vak, per school</i>
<i>Tabel 6 : uitspraken over toetsen, per school</i>
<i>Tabel 7: uitspraken over toetsen, per leerniveau</i>
<i>Tabel 8: uitspraken over het lesmateriaal, per leerniveau</i>
<i>Tabel 9 : uitspraken over belangstelling voor en relevantie van het vak, per school</i>
<i>Tabel 10: uitspraken over belangstelling voor en relevantie van het vak, per leerniveau</i>

Bijlage 2: Transcripten focusgroepen docenten pilotscholen

Verwerking Focusgroepen docenten pilot maatschappijwetenschappen

Dinsdag 5 juni 2012

AOB gebouw Utrecht – (zaal 8.10)

De **dikgedrukte** zinnen zijn de vragen die door Margarita Jeliaskova zijn gesteld. De **schuinsgedrukte** zinnen zijn de antwoorden van de docenten. Er is per (-) aangegeven wanneer er een andere docent aan het woord was. Deze verwerking is geen gedetailleerde transcriptie, maar een weergave van de vragen en antwoorden gesteld door Margarita en beantwoordt zijn door de pilot-docenten.

16.00 – 17.00 docenten Havo

Bij de aanvang werd eerst het één en ander doorgesproken. Margarita Jeliaskova (hierna MJ) stelde zichzelf en Manon Euverman (hierna ME) voor en hierna volgden wat huishoudelijk zaken betreffende de vragenlijst voor de leerlingen. Er werd gemeld dat ME langs een aantal pilot-scholen zou gaan om een gelijksoortig groeps gesprek te houden met enkele leerlingen. Afspraken konden later gemaakt worden. MJ legde uit dat dit gesprek zou gaan over de eerder door de docenten ingevulde vragenlijst en zou ter aanvulling worden verwerkt. Ook werd aangekondigd dat er opnamen van de gesprekken gemaakt werden en dat deze enkel voor onderzoeksdoeleinden gebruikt werden door MJ of ME.

Zijn er opmerkingen naar aanleiding van de vragenlijst?

- *Vind het moeilijk om een cijfer aan dingen te hangen*
- *Dat was reden om niet in te vullen, dit gesprek is beter*

Mail ons gewoon met opmerking en dergelijke zodat we het kunnen verbeteren!

Wat zijn de meest opvallende zaken/lessen die we kunnen bespreken? Vanaf het begin van het jaar tot nu.

- *Het beginnen met de 4 hoofdconcepten vond ik erg abstract en kwam volgens mij bij de leerlingen niet binnen. Met een ander domein konden te toch koppelen en koste geen moeite. Meer mee geoefend. Het antwoord wat ze opschreven was goed.*

Was er een andere vraagstelling? Wat is er veranderd?

- *Ik vind het concreter en antwoorden korter. Ze hebben niet het idee dat ze hele lange antwoorden moeten schrijven.*

MJ vat het antwoord samen

- *Nu kunnen ik beter omschrijven en definiëren. Het wordt meer eigen.*

Herkennen andere docenten dit?

- *Geeft aan zelf nog niet voldoende boven de stof te staan, kent syllabus nog niet goed uit hoofd. De oude natuurlijk wel en werkt prettiger. Had gereedschapskist (concepten + contexten) eerder moeten geven. Doe ik ik soms niet tekort?*

Wat voor een aanvulling zouden docenten moeten krijgen?

- *Doornemen van syllabus, heel schools*
- *M.b.v. kernconcepten een onderwerp analyseren als PO. Zelf ook aan het zoeken naar handvaten, dus PO veel open gelaten. Wel moeilijk, maar toch een uitdaging. Kan havo analyse niveau aan? Hoe doen we dat? Daar graag handvaten voor.*

Is er een omslag? Herkenbaar nu analyse?

- *Focus op zelfstandig verbanden leren leggen en vergeet zelf soms kernconcepten. Oefenen met verbanden leggen.*
- *Ik merk dat ik nog niet klaar zijn voor analyseren, meer associëren.*

Wat is daarvoor nodig?

- *Oefenen, eerst associëren en voordoen*
- *Voetbal analyseren als voorbeeld nemen*

MJ vast samen. Voorbeelden in syllabus?

- *Hoe je dat toepast van concepten*
- *Nu grote opdrachten. Veel tekst, Krijg het niet voor elkaar*

Hoe zou je dat voorstellen? Begrijpen?

- *Dat ik snappen wat in syllabus staan, vooral nabespreken*
- *Ik heb controlemomenten, krijgen huiswerk cijfer*
- *In groepjes bespreken, veel onderling en eventueel klassikaal*

Wat dit jaar voor het eerst gedaan en eerder niet?

- *Meer verbanden gelegd*
- *Meer met kernconcepten gewerkt*
- *Moeite, lijkt periodiek systeem, gaat om de begrippen*
- *Veel verbanden leggen*
- *Geen meerwaarde in het 'systeem'*
- *Nu is er hiërarchie en duidelijkheid, laat zien dat begrippen belangrijk zijn*

Kunnen jullie een paar dingen noemen die ze eerst wel moesten weten en nu niet?

- *Rijties van soorten verzekeringen. Nu dat ze die gebruiken om sociale ongelijkheid te verbeteren*
- *Moeilijk om te kijken wat weg kan laten*
- *Jammer, want soms net niet de diepte in*
- *Verdiepingsstof komt wel straks als de uitgevers er zijn*
- *Voor nu is media TED-talk handig met 23 vragen*
- *Wel behapbaar maken*
- *Zijn ook betekenisloze concepten; conflict – samenwerking. Je hebt daar niets mee, hoe doe je dat?*
- *Lijkt op opvulling*
- *Vanuit politicologie, de concepten zijn erg socialistisch, moet meer antropologie en recht komen*
- *Bij conflict en samenwerking realisme gebruiken*

Hebben jullie het gevoel dat jullie als docenten die vrijheid hebben?

- Nee, want weet niet wat er nog komt, omdat we hele pakket niet hebben
- Voelt onzeker, ook de toetsing (3 docenten)
- Mis meer invalshoeken dan alleen sociologie en politicologie (beamen meer docenten)

De volgende vragen worden gesteld aan de hand van de vragenlijst die de docenten voor aanvang van deze bijeenkomst toegestuurd hebben gekregen en ingevuld.**Is het verschil tussen ma en maw duidelijker?**

- Lijkt qua onderwerp er meer op. Maw lijkt nu meer op ma, dichterbij dan voorheen
- Ander vindt juist van niet
- Zijn eens met verarming van maw, net als ma eerder
- Smaller geworden, eerder zeggen veel overlapping, nu kunnen niet zeggen, want weten we nog niet
- Het idee heerst dat maw veel lijkt op ma

MJ vat samen. Verhouding maw en ma blijft lastig, niet verbeterd

- Onderwerpen liggen er niet ver van af
- Ligt aan wat en hoe je het behandelt
- Ma is meer leren en maw meer snappen

Verwoord ik het goed? Wat is ma dan?

- Vakken lijken veel op elkaar, dus zijn mogelijkheden, een meer kennis gericht, ander meer analytisch
- Als je naar eindtermen kijkt, denk ik dat ze verder uit elkaar liggen ma en maw

Zijn de doelstellingen van maw helder geformuleerd, cijfer?

- Durf geen cijfer aan te hangen, vooral inleiding in sociologie. Soms erg goed en mega-concreet uitgewerkt en andere keer vaag
- Term media/massamedia
- Zijn veel zaken die wij als docenten anders willen zien
- Wegvallen van geschiedenis-psychologie-recht (individu rol) is iets en dit doet de overheid. LIn niet sturen, maar lIn dat meegeven
- Het is juist helder. Probleem → overheid oplossing
- Je wekt de indruk dat de overheid zorgt voor problemenoplossing

Verschillende beelden?

- Meer individueel
- Ja
- Dus ik pleit voor bijhalen van die theorieën
- Ja, met name criminologie meer persoonlijk en niet omgeving

Is dit Havo-verhaal of geldt voor hele programma?

- Vwo makkelijker buiten kader. Havo accepteert meer dat het er staat, Vwo nu overdondert met informatie

Didactiek, ruimte zelfstandig denken, zelfstandig werken?

- Allemaal mooi als je ruim in de tijd zit, ik heb geen tijd voor met 2 uur in de week

Hoeveel uur in de week?

- Divers van 2 tot 4

Waar kies je dan voor in die tijd?

- Stof afkrijgen, 1 nu net niet halen

Nu gericht op het lesmateriaal. Is er voldoende lesmateriaal?

- Ja

Gebruiken zelf opdrachten?

- Moeilijk vraag, niet vergelijken
- Juist materiaal zoals het nu is, anders meer zelf doen, nu programma volgen
- PO veel zelf maken
- Te maken met onzekerheid, meer uitproberen

Zijn jullie anders gaan werken?

- Ja, eerst meer school, maar nu meer voeten in de aarde qua aanpak

School voldoende lessen, goed aantal uren?

- 3 uur per week
- Basistekst te uitgebreid (eerste wel, tweede niet)
- Fijn om een keuze te hebben

Behoeft bijscholing? Type?

- Amsterdam VU, herziene Tweede fase concepten uitleggen, meer achtergronden
- Analyseren kernconcepten, op de analytische vaardigheden benadering
- Dat is nieuw, benadering, praktijk, voorbeelden
- Inhoud syllabus zelf, praktisch mee omgaan wil ik graag leren
- Vergeet soms kernconcepten, moeilijk alles tegelijkertijd te doen
- Leren hoe te analyseren
- Sluiten aan bij alle voorgaande (2 docenten)
- Vergeet 'big picture', concepten, teveel in details

Diepte in? Hoogleraren ed?

- Volmondig ja!

Toetsing?

- Maakt ze, weet niet, eerder pakte oude eindexamens

Wat is goed aan haar toetsen?

- *Gebruikt concepten, versimpeld met plaatsjes ed (denkt aan CE)*
- *Ze vinden het examen spannend*
- *Is toch wel overlap? Komen vast terug*
- *Afgelopen examen veel gevraagd om uitleg en weinig analytisch*
- *Zou het heel anders werken dan afgelopen examen?*
- *Komt niet aan bod, kunt er wel naartoe schrijven*

Het gesprek loopt met deze vraag en een kort overleg over het afgelopen eindexamen (mei 2012) ten einde. MJ benadrukt dat eventuele opmerkingen wat in de evaluatie moet ook gemaakd kan worden.

Docenten maken zich op om naar de volgende ruimte te gaan en er wordt plaats gemaakt voor de pilot-docenten Vwo.

17.00 – 18.00 docenten Vwo

Bij de aanvang werd eerst het één en ander doorgesproken. MJ stelde zichzelf en ME voor en hierna volgden wat huishoudelijk zaken betreffende de vragenlijst voor de leerlingen. Er werd gemeld dat ME langs een aantal pilot-scholen zou gaan om een gelijksoortig groepsgesprek te houden met enkele leerlingen. Afspraken konden later gemaakt worden. MJ legde uit dat dit gesprek zou gaan over de eerder door de docenten ingevulde vragenlijst en zou ter aanvulling worden verwerkt. Ook werd aangekondigd dat er opnamen van de gesprekken gemaakt werden en dat deze enkel voor onderzoeksdoeleinden gebruikt werden door MJ of ME.

Wat zijn de meest opvallende ontwikkelingen van het afgelopen jaar?

- *Lln zijn enthousiast, ziendoelen terug. Af en toe de mist in gaat. Meerwaarde dat lln meer herkennen en nu minder angstig*
- *Uitwerking B, E heel sterk, dus verbetering*

Waarover zijn lln meer enthousiast? Dat ze meer snappen?

- *Het koppelen, de actualiteiten*
- *Lln nu trainen dat ze onderliggende structuur kennen, niet alleen begrip bij bepaald onderwerp. Niveau toch hoger nu*
- *Gemak van dimensies herkennen, gemak van omgang kernconcepten*

Wie heeft er ervaring met lln koppelen domeinen?

- *Niet idee dat lln overview hebben, zien niet alle samenhang*
- *Kan niet vragen, want vind zelf erg lastig, te lastig om goed uit te leggen. Lln diep graven om weer boven te halen, niet gevoel boven de stof te staan*
- *Geldt voor iedereen*
- *Weet niet wat er komt, veel onzekerheid, wat wordt er getoetst?*

Wat voor bijscholing zouden jullie op prijs stellen?

- *5 benaderingswijzen*
- *Hoe te toetsen*

3 zaken onzeker?

- *Toepassen, straks alles door elkaar. Je beperkt je tot de kernconcepten en bijbehorende domeinen*
- *Vereist het een andere manier van toetsen?*
- *Lln aan de hand houden? Wat doen lln bij toepassen en wat bij analyse?*

Iemand een voorbeeld van een goede analysevraag?

- *Waar goed of niet goed?*

MJ somt op

- *4vwo net in staat om te gaan analyseren. Durf bijna niet, kunnen ze dat?*
- *Soms lln verdrinken. Ze kunnen best veel aan, viel mee. Binnen domein redelijk goed.*
- *Beginnen bij 5V, ging makkelijker*
- *Dus klas 4 aan handje meenemen?*

Hoe doe je dit? Anders dan eerst?

- *Meer voorbeelden, voorkouwen ed*
- *Gebruik CE voorbereiding toetsen*
- *Eerst paraplu van alle hoofdconcepten*
- *Wel in PO gedaan, niet in toetsing*
- *Goede vraag of artikel vinden is lastig*

Nieuwe stijl + oude stijl duidelijk verschil? Ander vak?

- *Werk je anders?*
- *In feit dat nieuw bredere insteek heeft, van hoofd naar klein. Eerst klein, dan groot. Steeds dieper op stof in.*

Werken jullie van groot naar klein, of klein naar groot? Wie?

- *Ligt aan thema / domein hoe je begint. Religie bij context beginnen.*
- *Zelf veel meer bezig met concepten omdat dit voor ons nieuw is. Toch veel kennis in syllabus. Hoe gaat dit in CE, hangt af van de lessen.*

Bij docenten Havo was de indruk dat nieuwe stijl minder kennis gevraagd.

- *Wel minder dat idee*
- *Minder rijtjes, maar toch veel kennis in context*

Wat is context precies, kennis?

- *Concept is algemeen*
- *In contexten veel kennis nodig, nu gezonder en nu minder opsommend en gevoel sterk verbeterd*

Liever context eerst?

- *Beginnen met contexten*
- *Stampen?*

Hoe gaat het examen eruit zien?

- *Veel concepten*
- *Tekst, analyseren met behulp van concepten*
- *Veel vragen opgestuurd, leuk begin*

Is het verschil ma en maw duidelijker?

- *Ja, absoluut (3 docenten)*
- *Weinig overlapping tot nu toe*
- *Vind nog wel dubbellingen inzitten. Lln vinden het dieper gaan*
- *Meer theorieën, meer richting sociale wetenschappen en politicologie*
- *Andere benaderingen*
- *Lln vinden het leuk en interessant*

Welk type leerling kiest maw?

- *Weet niet, willen vaak wel een bepaalde kant op*
- *Kijken naar docenten en tijd*
- *Soms weinig te kiezen (AK of maw)*

Is het niveau goed?

- *Goed genoeg, handen vol aan*
- *Ja, adequaat*
- *Echt vwo-niveau*

Religie? Slecht huwelijk?

- *Ging meer over wat anders*
- *Religie eerst domein SE*
- *Toch ingekomen, meerderheid wilde dit niet*

Worden moderne Westerse samenleving?

- *Ja, lln heel duidelijk*

Didactiek? Gevoel dat je anders les moet geven?

- *Wel erg zoeken naar werkvormen, nog steeds bezig. Geen uitgesproken idee over, klassikaal*
- *Moeilijk om tijd te creëren om iets te zoeken. Komende jaren weer voorraad opbouwen met filmpjes en actieve werkvormen*
- *Moeilijk zelf knop om te zetten af en toe*
- *Taxonomie, verwerken in lessen, meer bewust van nu, niet ei van Columbus*
- *Bovenaan zitten, moeten lln iets maken, maar lastig en tijdrovend*

Probleemgericht lesgeven, andere richting?

- *Ja, wil je dat ook?*

Meer standaard werken?

- *Voel meer vrijheid uitstapjes omdat ik geen examen weet, weet het eindpunt niet (film:butterfly circus)*
- *Straks 4 domeinen in 3 jaar, gevoel dat er van alles bij kan*

Gaat het over de belangrijkste maatschappelijk problemen?

- *Mis niet direct iets*
- *Bij 'verandering' iets anders, oude niet aan bod, nu wel, beetje filosofisch. Oude programma minder (mens&werk)*

Missen jullie wat?

- *Niet direct iets, moet nadenken, misschien wel wat politiek. Erg sociologisch ingevuld*
- *Massamedia, criminaliteit, interessante thema's. Misschien missen lln niet*
- *Wel leuk dat bij ma ook aan bod komt*
- *Ja, daar is weinig tijd*
- *Mis Abraham de Swaan, mens&maatschappij kan nu niet doen, krijg je niet gedaan*
- *Lastig Swaan te combineren*
- *Mis recht en criminaliteit*

Hoe actualiteiten aan bod? (wordt doorgedaan op vorige vraag)

- *Pas later*
- *Vaak rechtenstudenten die maw kiezen vanwege recht*
- *Sluimert, ambitie binnen schrijfgroep*

Wat is de tijd, het aantal lesuren? Is dat voldoende?

- *Nee*
- *Veel voorbereidingstijd*
- *3 uur wel voldoende, maar geen voorbereidingstijd, in diepe gegooid. Wil samen een goede studiedag*
- *3 uur is fijn aantal lesuren*
- *Periodisering is ongunstig*

Is het lesmateriaal voldoende?

- *Nee, nog niet alles ingevuld. We weten niet waar we naartoe gaan*

En zelf maken?

- *Eerst voor 8 weken gezegd en nu per week. Kunt niet plannen. Eén onderwerp veel, ander zelf niets*

Is het materiaal anders dan eerst? Hoe?

- *Wat er is, is nog niet helemaal leerling geschikt. Voor docent, moet vertaald worden voor lln*
- *Wel goed veel teksten in staan en dan al leren*

Hebben jullie iets gemist?

- *Studiedag? Mis samenwerking vakdidactici*

*Bijlage 3: Schriftelijke vragenlijst leerlingen pilotscholen***Vragenlijst leerlingen**

Op jouw school wordt een nieuw examenprogramma voor het vak maatschappijwetenschappen uitgetoetst. Daarom willen we graag van jou horen wat je ervaringen zijn met dit programma. Het gaat om je belangstelling voor het vak maatschappijwetenschappen, om wat je tijdens de les doet en om wat je er aan hebt.

De Universiteit Twente doet samen met SLO (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling) een onderzoek onder leerlingen die het vak maatschappijwetenschappen volgen. Met dit onderzoek willen we nagaan wat er goed gaat in het vak maatschappijwetenschappen en wat er beter kan. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer tien minuten.

8. Bij dit vak werken we vaak zelfstandig aan de lesstof.
9. Bij dit vak doe ik tijdens de lessen goed mijn best.
10. Bij dit vak leren we onderzoek te doen.
11. Bij dit vak moet ik hard werken.
12. Bij dit vak krijgen we vaak klassikaal les.
13. Bij dit vak moet ik veel meer doen dan bij andere vakken.
14. Bij dit vak werken we aan projecten.
15. Bij dit vak leer ik best veel.
16. Bij dit vak zijn de lessen elke keer hetzelfde.

C. De inhoud van het vak maatschappijwetenschappen

De volgende vragen gaan over de inhoud van het vak maatschappijwetenschappen. Geef bij de uitspraken aan in hoeverre ze bij jou passen. Je kunt een cijfer geven tussen 0 (absoluut mee oneens, deze uitspraak past totaal niet bij mij) en 10 (absoluut mee eens, deze uitspraak past volledig bij mij).

17. Dit vak sluit goed aan op het verplichte vak maatschappijleer.
18. Dit vak gaat in op actuele onderwerpen.
19. De lessen maatschappijwetenschappen laten mij zien wat ik kan verwachten van een vervolgstudie als politicologie of sociologie.
20. Ik heb bij maatschappijwetenschappen geleerd wat hoofd- en kernconcepten zijn.
21. Het is duidelijk waar het vak maatschappijwetenschappen over gaat.
22. Door dit vak kan ik de onderwerpen die in de krant staan beter begrijpen.
23. Ik ben meer te weten gekomen over Religie (vwo).
24. Ik ben meer te weten gekomen over De wording van de moderne westerse samenleving (vwo).
25. Ik ben meer te weten gekomen over Samenlevingsvormen (havo).
26. Ik ben meer te weten gekomen over Maatschappelijke verschillen (havo).
27. Dit vak is echt anders dan het verplichte vak maatschappijleer.

D. Het niveau van de lesstof

De volgende vragen gaan over het niveau van de lesstof. Geef bij de uitspraken aan in hoeverre ze bij jou passen. Je kunt een cijfer geven tussen 0 (absoluut mee oneens, deze uitspraak past totaal niet bij mij) en 10 (absoluut mee eens, deze uitspraak past volledig bij mij).

28. Maatschappijwetenschappen is een moeilijk vak.
29. Ik haal goede cijfers voor dit vak.

E. Toetsen

De volgende vragen gaan over de toetsen. Geef bij de uitspraken aan in hoeverre ze bij jou passen. Je kunt een cijfer geven tussen 0 (absoluut mee oneens, deze uitspraak past totaal niet bij mij) en 10 (absoluut mee eens, deze uitspraak past volledig bij mij).

30. Bij maatschappijwetenschappen zijn we op verschillende manieren beoordeeld (schriftelijke toetsen, opdrachten, projecten).
31. Ik wist goed wat ik moest kennen en kunnen voor de schoolexamens.
32. Ik verwacht dat ik een voldoende haal voor het vak maatschappijwetenschappen op mijn eindlijst.
33. Ik vond de schoolexamens die we gehad hebben niet moeilijk.

F. Lesmateriaal

De volgende vragen gaan over het lesmateriaal. Geef bij de uitspraken aan in hoeverre ze bij jou passen. Je kunt een cijfer geven tussen 0 (absoluut mee oneens, deze uitspraak past totaal niet bij mij) en 10 (absoluut mee eens, deze uitspraak past volledig bij mij).

34. Het lesmateriaal hielp me om het vak beter te begrijpen.
35. Het lesmateriaal was afwisselend.
36. Bij dit vak gebruikten we vaak computers om informatie te zoeken en te verwerken.

G. Belangstelling voor maatschappijwetenschappen en relevantie van het vak

De volgende vragen gaan over je belangstelling voor het vak en wat je er aan hebt . Geef bij de uitspraken aan in hoeverre ze bij jou passen. Je kunt een cijfer geven tussen 0 (absoluut mee oneens, deze uitspraak past totaal niet bij mij) en 10 (absoluut mee eens, deze uitspraak past volledig bij mij).

- 37. Ik denk dat je in veel beroepen iets aan dit vak hebt.
- 38. Het grootste gedeelte van dit vak kun je later goed gebruiken.
- 39. In je latere leven kun je best zonder wat je voor dit vak leert.
- 40. Maatschappijwetenschappen vind ik een heel leuk vak.
- 41. Het interesseert mij niet zo wat er in de lessen maatschappijwetenschappen wordt verteld.
- 42. Bij dit vak krijg ik een antwoord op vragen die ik zelf heb.
- 43. Ik vind dit vak zo leuk dat ik er over denk een studie als politicologie of sociologie te gaan doen.
- 44. Bij dit vak leer ik dingen waar ik wat aan heb.

- 45. Zijn er nog opmerkingen die je kwijt wilt over het vak maatschappijwetenschappen?

*Bijlage 4: Gehanteerde vragenlijst focusgroepen leerlingen pilotscholen***Vragenlijst leerlingen (focusgroepen)****Gebaseerd op vragenlijsten prof. dr. Ariana Need (alle leerlingen ontvangen en ingevuld)**

- Wat was het leukste wat je tot nu toe bij maw hebt gedaan en waarom was dit het leukst?
- Hoe zien de lessen er meestal uit?
 - klassikaal
 - Zelfstandig
 - Moet je veel doen/meer andere vakken
 - Lessen telkens hetzelfde
 - Actueel (actualiteiten)
- Sluit het vak maw goed aan op mijleer? Hoe? Is het anders? Verschil?
- Leer je wat hoofd- en kernconcepten zijn? Hoe?
- Wist je goed wat je moest kennen voor de SE's? Hoe?
- Welke SE's gehad? Welke best? Welke moeilijkst?
- Helpt het lesmateriaal je het beter te begrijpen? Hoe zag het eruit?
- Denk je dat je (in veel beroepen) iets hebt aan het vak? Welke?
- Vinden jullie het interessant? Wat?
- Nog opmerkingen die je kwijt wilt?

De volgende zijn gebaseerd op de focusgroepen van de docenten, wat daar uit kwam. En vragen die ik nog vond ontbreken en interessant vond voor de evaluatie.

- Waarom hebben jullie het vak gekozen? Vervolgstudie?
- Hoe vinden jullie het werken met concepten? Moeilijk?
- Kunnen jullie de concepten overal toepassen?
- Missen jullie iets in het vak? Wat zouden jullie willen leren?
- Is het teveel stof? Overdonderd?
- Aantal blijven zitten? Grootste verschil vorig jaar? Wat beter en waarom?
- Vinden jullie het moeilijk? Wat? Hoe anders?
- Beginnen met kernconcepten en daarna naar hoofdconcepten of andersom? Wat werkt het best? Gebruik schema's?
- Hoeveel lesuren in de week? Willen jullie dit anders?
- Wat verwachten jullie van het eindexamen?

Bijlage 5: Transcripten focusgroepen leerlingen pilotscholen

Transcript 1**School:** school A**Klas:** 4vwo

Memo: Het was een vrij nieuw gebouw en deed me denken aan een fabriekshal, maar dan met schoolse elementen. Nadat ik me had voorgesteld waren er 10 leerlingen die mee wilden werken. In deze groep zaten zowel jongens als meisjes. Halverwege kwam er een elfde jongen bij. Hij was namelijk blijven zitten en zou volgens de anderen wel een mening hebben over het nieuwe programma in vergelijking met het oude programma. Later bleek echter dat deze jongen het jaar ervoor geen maatschappijwetenschappen had gevolgd. Ik vond de groep jongeren enigszins brutaal overkomen, met name tegen de docent. Ze deden me denken aan vmbo-leerlingen in het oosten. Ik heb ze ook tot stilte moeten bedaren een aantal keren. Leerlingen zijn het tweede gedeelte van dit jaar pas begonnen met het vak (periodisering).

De **dikgedrukte** zinnen zijn de vragen die door Manon Euverman zijn gesteld. De **schuinsgedrukte** zinnen zijn de antwoorden van de leerlingen. Er is per (-) aangegeven wanneer er een andere leerling aan het woord was. Deze verwerking is een transcriptie, maar er staat niet letterlijk geschreven wat er is gezegd. Wanneer er om een bepaalde reden wat weg is gelaten, is dit vermeld.

Mijn naam is Manon Euverman en ik ben van de Universiteit van Twente. Jullie weten dat jullie als school meewerken aan de pilot maatschappijwetenschappen en ik evalueer (mede) deze pilot. Ik ga jullie straks een aantal vragen stellen en deze hebben jullie grotendeels al kort beantwoord via de leerlingenenquête als het goed is. Ik wil graag wat meer informatie weten en vandaar dat ik met jullie docent een afspraak heb gemaakt om eens met jullie leerlingen te gaan praten, want jullie mening is het belangrijkste. Zoals jullie zien, ga ik dit interview opnemen. Dit wordt alleen gebruikt voor onderzoeksdoeleinden en verder niet. Jullie begrijpen natuurlijk dat ik niet zo snel mee kan schrijven. Op deze manier kan ik het later rustig terugluisteren. Voordat we beginnen, wil ik nog even benadrukken dat het anoniem is en dat jullie alles mogen zeggen. Jullie docent krijgt het niet te horen. Als laatste wil ik jullie vragen niet allemaal door elkaar te praten, want dan is het erg moeilijk verslaan voor mij later. Dan wil ik nu graag beginnen met de eerste vraag....

Wat was het leukste wat je tot nu toe bij maw hebt gedaan en waarom was dit het leukst? Dit kan een opdracht zijn, of een onderwerp?

- Ik vond het debat wel leuk, oh nee dat was maatschappijleer.

Ja, het moet echt maw zijn.

- We hebben nog niet zoveel gedaan
- Ja, heel erg veel huiswerk
- Ja, we hebben zo'n dik saai boek

Hoe ziet dan een les er ongeveer uit?

- Meestal begint die man met een actualiteit en dan moeten we aantekeningen maken en uit het boek lezen en vragen maken
- Meestal geeft hij gewoon aantekeningen

Ok en hebben jullie dan heel veel klassikaal les of ook zelfstandig?

- Oh nee, alles klassikaal
- Alles
- Heel weinig, heel soms een klein opdrachtje zelf
- Maar zoals deze projecten, zoals PO

Jullie hebben nu praktische opdracht voor maw?

- Ja (3x)

En welk onderwerp?

- Onderzoek doen
- Enquête houden
- Onderzoek en conclusie

Moet je veel doen voor dit vak? Heb je bijvoorbeeld huiswerk?

- Erg veel lezen
- Voor de toets moet je heel erg veel lezen
- Ja, voor de toets ja
- Zo'n heel boekje moet je dan lezen en samenvatten, maar dat doet niemand
- Ja, maar voor de toets moet je het hele boekje leren

Dus als je het had gelezen, dan hoef je voor de toets minder te lezen?

- Ja, maar het is gewoon een vervelend boekje om te lezen

Je hebt dus niet huiswerk met opdrachten maken?

- *Ja, soms geeft meneer zelf een opdracht of zo en dan moet je dat thuis maken, maar dat doen de meeste mensen niet*

Je bent eigenlijk geen tijd kwijt thuis aan dit vak?

- *Alleen voor de toets*

Ok en elke les ziet er een beetje hetzelfde uit of zijn er nog veel verschillen?

- *Ja, want soms gaan we gewoon de hele les aan de PO en soms gaat hij aantekeningen doen*
- *Dat is vaak alleen op donderdag*

Ok en jullie hebben ook allemaal maatschappijleer gehad. Vinden jullie dat de vakken op elkaar aansluiten of...?

- *Maatschappijleer is veel leuker (3x)*

Waarom is maatschappijleer leuker?

- *Omdat je dan echt een boek met opdrachten hebt, dat is duidelijker*
- *Ja*
- *Ik heb het idee dat je daar wat leert en nu heb ik het idee dat ik niets doe*
- *Je krijgt van teksten waarvan je denkt, dat snap ik niet*
- *Maar het is ook helemaal anders, want bij ma was meer van politiek, tweede kamer en beetje babbelen. Het was veel makkelijker*
- *Deze onderwerpen vind ik wel veel leuker*
- *Ik heb geen idee, het gaat nu over gedrag of zo*
- *Ik heb geen idee waar het nu over gaat zeg maar. Als ik je nu moet vertellen waar het boekje over gaat, geen idee*
- *Maar het gaat geloof ik over concepten toch?*
- *Ja, maar wat zijn concepten, dat weet ik niet?*

Leren jullie wat hoofd- en kernconcepten zijn?

- *Ja (4x)*
- *Ja, die leren we en staan ook in het boekje*
(het gaat nu over en klasgenoot die alles heeft samengevat)

Maar hoe is het anders dan? Is het minder leuk?

- *Ik denk dat het leuker kan zijn, alleen...*
- *Ja het wordt niet zo leuk gebracht*
- *..... die leraar weet niet echt wat we er mee moeten doen of zo denk ik*

Voor hem is dit ook de eerste keer

- *Denk dat het nog niet echt vak is of zo*
- *Als er nou meer opdrachten bijstaan, kun je kijken of je tekst hebt gesnapt en kunt toepassen dan dat je het echt alleen maar leest*

Ok, maar als jullie moeten zeggen sluit het goed aan, dan vinden jullie...?

- *Het is een heel ander vak*
- *Het wordt heel anders gegeven, als het op dezelfde manier gegeven wordt*
- *Ik denk dat wel dat je ma gehad moet hebben, ze verbinden het niet zo goed als bij ma*

Dus het wordt niet zo goed aan elkaar verbonden ma en maw?

- *Ik denk dat het beter aan elkaar verbonden kan worden*
- *Het is gewoon heel anders*

Jullie hebben toetsen gehad?

- *Ja, eentje*

Over welk concept ging dat?

- *Vorming*

Wat vonden jullie daarvan?

- *Het was gewoon de helft of zo, één hoofdstuk*
- *Het ging over kernconcepten*
(wordt gepraat over dat ze net begonnen zijn met het vak)

Jullie hebben de toets net gemaakt en hebben jullie de toets goed gemaakt? Wat vonden jullie van de vragen?

- *Heel onduidelijk*
- *Het was lastig*

Heeft iemand nog een voorbeeldvraag?

- *Weet alleen die Hema nog, leraar had zo'n stukje tekst geprint en daar hadden we in de les vragen over gemaakt en toen kwam dat hele stukje tekst over de Hema in de toets*

Was dat met het hoofddoekje toevallig?

- *Ja, dat en dan was het van, welke begrippen hebben er mee te maken, zo iets en ook de vraag wat het verschil was tussen ma en maw kwam ook in de toets*
- *Ja, die had ik helemaal fout*

Hadden jullie het een beetje goed gemaakt?

- *Ja, je moet gewoon je aantekeningen leren en dan twee keer doorlezen en dan heb je een 6*
- *Ik zit altijd tussen 5,5 en 7, altijd dat soort cijfers*

En dat had je ook bij maatschappijleer?

- *Ja*

Dus de cijfers zijn niet echt veranderd met ma, beetje hetzelfde?

- *Ja, op zich wel*
(wordt gepraat over de cijfers)

En was het duidelijk wat jullie moesten leren voor de toets?

- Nee (2x)
- Ja, best wel, hij heeft dat aangegeven
- Ja, per bladzijde zei hij iets
- Ja, de paginanummering klopt ook voor geen meter
(er wordt gepraat over de paginanummering)
- Het boekje is niet echt gemaakt voor handigheid zeg maar

Ja, dat is ook nog allemaal in ontwikkeling

- Dat moet echt gewoon van 1 t/m 100 lopen
- Het is echt veel te veel tekst

Je zegt teveel tekst, zij praat over opdrachten. Hoe zou je het liever zien?

- Ja, met opdrachten ook
- Ik heb schijt aan die opdrachten net als met wiskunde

Hoe zou jij het dan liever zien?

- Ik vind het prima, gewoon die tekst en die lees je door
- Je leest de tekst niet door!
- Je maakt een samenvatting van, begin je een week van tevoren, iedere dag een kwartiertje maw samenvatten en dan ben je klaar voor de toets
(volgt discussie over periodes en samenvatten van teksten)
- Er staan heel veel nuttige tekst in het boek volgens mij
- Doe je er iets mee dan?

Helpt het boek verder of hebben jullie meer aan aantekeningen?

- Aantekeningen
- Ja (2x)
- Als je gewoon allemaal aantekeningen leert, dan heb je wel een voldoende en hoeft je het boekje niet te lezen

Dus het lesmateriaal, wat vinden jullie daar verder van?

- Ik vraag me af of die man aantekeningen en toetsen zelf maakt of is dat van die methode?

Het boekje krijgen alle pilotscholen en toetsen weet ik niet zeker. Ik weet wel dat er toetsen uitgewisseld worden, maar we zijn aan het kijken wat de goede methode is.

Denk je dat je iets hebt aan het vak met bepaalde beroepen of later als je gaat werken? Of gaat studeren?

- Het is wel handig om dingen te weten
- Beetje algemene ontwikkeling
- Met de actualiteiten en zo, je kan er wel veel mee
- Het is wel een nuttig vak op zich, maar nu heb ik niet zoiets van leuk laat ik al die boeken gaan lezen
- Maar dat is toch met alles zo, ik bedoel als je aardrijkskunde hebt, dan heb je daar ook helemaal geen reet aan
- Volgens mij kan je er wel iets leuks van maken, omdat het ook over de actualiteiten gaat en zo
- Volgens mij is het wel een heel leuk vak, alleen is het een beetje onduidelijk nu allemaal zo

Waarom hebben jullie het gekozen? Dat zou ik wel van iedereen willen weten als dat zou kunnen.

- Ik vind het wel makkelijk persoonlijk als je die tekst gewoon leest dan kun je zoals net gezegd ook het proefwerk wel makkelijk maken, aangezien iedereen het dit jaar heeft met maatschappij sowieso
- Vond het wel makkelijk, nee, vond wel leuk, ma ook wel leuk, wat we in het begin hadden. Ander s moest ik ak

Oh, jullie konden kiezen of dit of ak?

- Nee, volgend jaar moeten we pas echt kiezen, we hebben nu alleen gekozen tussen maatschappij of natuur (profielen)
- - dus dit jaar is dat sowieso verplicht als je maatschappij kiest, dus geen wiskunde en natuurkunde kan krijg je automatisch maw

Ok, volgende, waarom?

- Omdat ik anders ook hele rare vakken moest kiezen, maar heb het ook voor volgend jaar gekozen, en ook gewoon eigenlijk dat ik het makkelijk vind

Heeft iedereen hier het ook voor volgend jaar gekozen

- Ja (één dacht van niet, docent dacht van wel)

Kunnen jullie nog vertellen waarom?

- Wil denk ik later wel zoiets doen, deze kant op
- Ja, denk dat ik er wel veel aan heb met rechten enzo
- Vind het ook wel leuk, vind ma ook echt wel leuk

Je zegt dat je er later wat mee wilt doen, met rechten. Zijn er meer mensen die denken ik wil die kant op?

- Ook rechten (2x)
- Ik ook, maar misschien met gezinnen iets

Iets met maatschappelijk werk? De heren ook?

- Lijkt me ook wel leuk

Jij hebt het niet gekozen, waarom niet?

- Omdat het zoveel leeswerk is. Meer ak, dat vind ik leuker

Ok en die kant wil je op met studie?

- Ja, misschien, weet het niet precies waar ik heenga

Wat vinden jullie zo interessant? Welke onderwerpen vinden jullie interessant? Jullie hebben natuurlijk nog niet zoveel gehad, maar als je ook even kijkt naar ma. Wat vinden jullie interessant?

- Cultuur (3x), cultuurverschillen
- Multiculturaliteit
- Actualiteiten, en daar dan verder op ingaan

Waarom is dat zo leuk?

- *Daar heb je mee te maken*
- *Discussiëren*
- *Ik vind politieke dingen ook wel leuk*
- *Maar niet het hele systeem*

Je bedoelt dan politieke actualiteit? Dat is dan ook interessant met het kabinet nu.

- *Ja (2x)*

Hoe vinden jullie het werken met de concepten? Vinden jullie dat lastig?

- *Ja (3x)*
- *Als je een beetje met die kernconcepten zeg maar. Je moest dan een zin uitkiezen en dan een kernconcept daarbij zetten, dat moesten we wel eens doen, dat vind ik niet zo heel moeilijk om te doe, eigenlijk*

Hoe legt de docent dat uit? Begint hij met de hoofdconcepten en daarna kernconcepten of is het altijd met tekstjes?

Hij schrijft gewoon wat op, volgens mij

- *Hij verwacht dat je het opschrijft*
- *We hebben niet vaak over gehad*
- *Aan het begin deed hij dat wel*
- *Ja, aan het begin legde hij dat wel uit*

Maakt hij schema's?

- *Ja, die*
- *Oh ja, hij maakt ook altijd schema's*
- *Maar het is meer lastig dat het het enige vak is waarbij we zoiets raars hebben met hoofdconcepten en kernconcepten*
- *Je moet dat echt snappen*

Ze willen dat ook bij andere vakken gaan doen, zijn ze nu ook mee bezig.

- *Ja, echt? Vind ik helemaal niks*
- *Vind heel raar dat je een heel boek kunt onderdelen in dat soort dingen, allemaal over één onderwerp, vind ik raar*

Jullie begrijpen het wel? Jullie zien de verbanden?

- *Beetje*
- *Wel redelijk*
- *Mwoa (2x)*
- *Hmmja...*
- *Eigenlijk niet*

Waar ligt dat dan aan? Denk je dat het aan de uitleg ligt, of aan het materiaal, of aan...

- *Sowieso het boekje is gewoon onduidelijk*
- *Ja, dat vind ik wel*
- *Het is gewoon teveel letters, teveel lezen*
- *Zo verschrikkelijk veel tekst, geen samenvattend of definitie geven*

Jij hebt liever rijtjes?

- *Ja, dit, dit, dit... nu zo'n enorme lap tekst en in die tekst staan dan zeven kernconcepten uitgelegd en dan moet je dat maar uit gaan vissen en onderstrepen welk kernconcept dat was. Niet echt een manier om dat goed te kunnen leren*
- *De begrippen staan heel lastig uitgelegd, die staan zeg maar in de tekst uitgelegd toch?*
(volgt discussie door elkaar heen)
- *Ze hebben enorme lap tekst, maar ook het taalgebruik wat ze gebruiken, als je zulke lap tekst met dat taalgebruik, dan raak je binnen 5 min je concentratie kwijt*
- *Er moet een soort van samenvatting bij staan, een soort van conclusie en begrippenlijst*
- *Dat zou al beter zijn, zeg maar dat er iets dik gedrukt staat*

Dat hebben jullie bij andere vakken ook?

- *Ja dat er dikgedrukt staat*

Bij ma? Welke methode, thema's toevallig?

- *Ja (5x)*

Dat vinden jullie veel fijner?

- *Ja, zit een begrippenlijst bij*
- *En met kleur en plaatjes en zo*
- *Vinden we veel leuker, dat is echt zo*
- *Pagina's enzo*
- *Gewoon bekende mensen op foto's die je ziet*
- *Bijschriften die er bij staan, gewoon leuker*

Kunnen jullie concepten nu ook overal toepassen, ook bij een ander dat je denkt van....

- *Ik weet ze niet eens*
- *Die kernconcepten zijn dat vorming en binding?*

Dat zijn de hoofdconcepten volgens mij

- *Ja, weet ik niet*
- *Zou het niet gebruiken*
- *Blijft in ieder geval niet hangen*

Hoe komt dat denk je, meer schema's werken?

- *Het komt niet meer terug nu*
- *We doen dit één periode en dan stoppen we helemaal*

Omdat jullie nu PO hebben? Jullie zijn ook een beetje een uitzondering, want andere scholen zijn er vanaf september al mee bezig.

- *Oh ja, misschien als je meer tijd hebt*
- *Nu moeten we 10 bladzijden in één keer lezen*

Het moet sneller nu?

- *Ja, in twee periodes ineens 4 hoofdstukken, 5 hoofdstukken en geen idee waar ze over gaan af en toe doen we daar weer wat over*
- *Maar jij leest het ook allemaal nooit he?*
- *Nee*
- *Nee, maar kijk hij geeft iedere les gewoon eigenlijk op dat je het volgende hoofdstuk moet lezen en als je dat niet doet, ja, dan...*
- *Man, ik lees nooit het huiswerk*
- *Nee, ik ook niet, alleen voor de toets lees ik het*
- *Ja, voor de toets ga ik het wel lezen, maar we hebben nu geen toets*
- *Maar lezen is geen huiswerk, ik bedoel dat kun je niet serieus nemen*
- *Daarom moeten er opdrachten bij*

Dan doe je het?

(beetje geroezemoes)

Samenvatten is wel een goede manier, doe je dat uit jezelf?

- *Voor de toets*
- *Dat gaat me niet lukken*

Maar is het überhaupt teveel stof?

- *Ja (3x)*
- *Wel voor onze tijd, de tijd die wij hebben*

Voor 4vwo, is vergelijkbaar qua taalgebruik met andere vakken of is het echt dat je denkt..

- *Lastiger*
- *Valt wel mee, als je ak boek bekijkt*

Komt dat door de begrippen, dat het lastig is of is het überhaupt het taalgebruik?

- *Nee, vind het prima te doen*
- *Valt wel mee, ik begrijp het gewoon*
- *Het is gewoon normaal*

Zijn er ook toevallig een aantal die zijn blijven zitten die ook de oude manier van maw kent?

- *Ja, die is weg (achter pc voor PO) kan wel ff halen?*
- *Volgens mij vonden die dat verschrikkelijk*
- *Ja, volgens mij vonden die het niet leuk inderdaad*

Vinden jullie het moeilijk?

- *Nee, gewoon veel*
- *Mwoaa*

Vinden jullie het leuk?

- *Nee (3x)*
 - *Vind het saai*
 - *Vind het prima te doen hoor, actualiteiten dan*
- (discussie door elkaar)*
- *Op zich wel leuk, maar gewoon veel, het idee is wel leuk gewoon waar het over gaat*
 - *Niet zo heel veel aan*

Ligt het aan de onderwerpen, ligt het aan de docent, ligt het aan het lesmateriaal?

- *Nee, denk gewoon dat de hele richting mij niet bevalt*
 - *Wordt niet enthousiast verteld of zo*
 - *De manier waarop is allemaal wat saaier, het onderwerp ik wel leuk denk ik*
- (jongen die is blijven zitten wordt ondertussen toch opgehaald, want zou graag een vergelijking willen)*

We hebben dus hoofdconcepten en kernconcepten, denken jullie dat het fijn is om te beginnen met kernconcepten, dus kleiner en dan naar groter gaan, of andersom liever?

- *Eerst de hoofdconcepten, vorming en binding en zo dan kan je in die uitleg de kernconcepten zetten*
- *We hebben nu al die 28 kleine, of 26, allemaal tegelijk en dan geen nieuwe meer to de 6e, maar dat is ook heel raar vind ik, want je kan beter nu 5, en dan volgend jaar 5erbij*

Het is teveel in één keer?

- *Ja, allemaal in 1 keer en later niets meer bij, wat moeten we dan doen?*

Hoe heeft hij dat uitgelegd dan, dat hij dan nog dieper op ingaat?

- *Nee, alle uitgetypt met de begrippen*

Dat was de eerste les, dus jullie hebben het hele overzicht gekregen van he,?

- *Nee, dat staat in je ding, dit hebben we geleerd (schema)*

Jullie hebben het idee dat daar niet op teruggekomen wordt?

- *Nee, niet echt*
- *We hebben ook veel overgeslagen volgens mij*

(wordt gepraat over aantal lessen in de week)

Zijn er onderwerpen die jullie missen? Jullie hebben nog niet alles gehad, dus dat is lastig, maar wat zouden jullie,....

Wat hadden jullie verwacht van het vak?

- *meer over politiek of zo?*
- *Ja, nee jawel*

Kun je dat misschien even uitleggen?

- Ik bedoel het is heel erg zakelijk, wat je in die proefschriften zie. We moeten laatst ook zo'n proefschrift bekijken van zo'n professor. Kan ik dat wel zien, maar zie ik dat niet voor me
(de jongen die is blijven zitten is opgehaald en komt erbij. Wel gemeld dat hij helemaal geen maw heeft gehad vorig jaar, omdat hij is geswitcht van profiel. Laat hem er toch maar bijzitten, anders nog een keer onrust)

We zijn nu wel benieuwd naar jouw mening over het vak?

- Ja, saai, nou ja, niet echt saai, je leert er wel veel want, weet niet, is gewoon... ben mijn woorden een beetje kwijt.... In principe wel leuk vak, wel leerzaam vak, maar mag wel iets leuker gegeven worden

En waar denk je dat dit aan ligt, aan het materiaal, aan de onderwerpen, aan de docent, aan het uur?

- Mag ik ze allemaal noemen? Ik weet niet, de docent is een beetje warrig. Klein beetje, boekjes zijn aan de saaie kant?

Onderwerpen zijn wel leuk?

- Jawel, in principe wel ok

Heb je het voor volgend jaar gekozen?

- Nee

Waarom niet?

- Om de reden die ik net noem

Wat verwachten jullie van het eindexamen?

- Heel veel tekst
- Allen maar toepassen en lezen van die bronvraagjes
- Zoals de Hema vraag
- Best makkelijk
- Zo'n boekje uit mijn hoofd leren, ga ik echt niet doen

Dus jullie vinden het juist fijn dat je het kan toepassen?

- Ja
- Ja, maar moet ook wel meer theorie zeg maar
(volgt een discussie, door elkaar)
- Het hele boekje kan wel op 3 bladzijdes

Jullie vinden het boekje wel prima, maar inderdaad daarnaast moet een begrippenlijst en een overzicht?

- Nee, in het boekje moet een overzicht
- En echt zoveel tekst kan je weglaten namelijk
- Het moet eigenlijk gewoon een echt boek zijn, met een echt werkboek en kleur
- Niets werkboek
- En veel plaatjes (van die wiskunde of economie plaatjes)

Dus Thema's vonden jullie in principe wel een fijne manier van werken?

- Ja (3x) goede methode
- Ja, maar ook veel tekst wel
- Ja, maar wel goed
- 80 bladzijdes per toets ook
- Ja, maar was wel te lezen, wel duidelijk

Je zei net dat je niet dingen in het dagelijks leven kunt toepassen.

- Ja, zie je van kernconcept en hoofdconcept, maar als ik over straat loop, dan denk ik daar niet aan hoor en als je het hebt over pluriforme samenleving bij Thema's, dan zie ik dan gewoon een kebabzaak in mijn boerendorp staan weet je. En als je dan hoofd- en kernconcepten hebt en een lap tekst, dan is dat niet concreet voor mij. Bij pluriforme samenleving dan heb je een klein kopje en dan staat er zeg maar een paar alinea's en dan weet je waar je hebt over hebt, maar als je zo'n lap tekst hebt, dan gaat het over meerdere dingen en dan weet je niet over welk begrip het gaat. Als je bijvoorbeeld Marokkanen in Nederland staan en dan heb je dat gelezen en dan weet je dat het daarover gaat en niet een enorme lap tekst en dan zie je staan immigranten en dan gaat er een deel over Marokkanen en een deel over Spanjaarden en staat allemaal door elkaar

Wat verwachten jullie nou uiteindelijke echt te leren van het vak? Zijn dat de toepassingen of meer de...

- Nou, een goede manier om de maatschappij te benaderen, want dat staat er namelijk in?

Maar verwacht je dat zelf ook?

- Uh, ja, dat verwacht ik wel ja

Heb je het idee dat het ook lukt op deze manier?

- Ik weet niet
- Vind van wel, leer er keiveel van, ik heb er best wel veel van geleerd

Wat voor een dingen heb je er vooral van geleerd?

- Nou ja, gewoon hoe het met religies in elkaar zit. Dat heb je met filosofie ook en zo. Oh nee, dat is helemaal niet zo. Met andere vakken ook gewoon, nu ga je er wel meer op in
- Meer de zakelijke kant van..
- Meer met maatschappijleer

Missen jullie nog onderwerpen in het vak? (of thema's van ma). Jij wilde bijvoorbeeld rechten studeren, vind je dat er genoeg recht in zit?

- Nee, helemaal niet
(discussie volgt over rechtenstudie)

Als jullie het vak in één zin moeten beschrijven, waar gaat het dan vooral over?

- Religie en cultuur
- Waarom mensen bepaald gedrag vertonen
- Ook niet echt
- Jawel, dat wel
(discussie over filosofie en boek)

Zijn er nog opmerkingen die jullie willen dat ik meeneem in het onderzoek? Vragen die jullie misschien gemist hebben?

- Ja, lesmateriaal
- paginanummers

Dus als ik zo terug ga met de trein en kom in Enschede aan en als ik dan zeg dat het belangrijkste is dat het lesmateriaal verbeterd moet worden, dan...

- Ja, echt
- Geordend, begrippen, paginanummering, kleur

Maar op zich over de concepten? Vinden jullie dat wel of niet leuk als dat in meerdere vakken zo.

- Niet leuk (3x)
- Verwarrend
- Misschien als je het wat duidelijke neerzet
- Hoe kan je het in andere vakken verwerken dan?
- Ja, Ak

Volgens mij ook bij natuurkunde en scheikunde.

- Hoe wordt het in andere vakken verwerkt dan?

Ook met hoofd- en kernconcepten. Ik weet niet hoe zij dat verder verwerken. De begrippen worden ook op die manier geordend. Hoe precies durf ik niet te zeggen.

Willen jullie nog iets kwijt wat in het onderzoek moet?

- Nee

(uitleg over de vragenlijst die ze de dag na dit gesprek gaan maken en ze wilden weten waar ik verder nog naartoe ging)

Hebben jullie het idee dat jullie wat hebben geleerd?

- Nee

Jullie hebben toch voldoende gehaald heb ik net begrepen, kom dit dan door andere vakken?

- Je leert voor een toets
- Na de toets heb ik veel geleerd, maar daarna ben ik alles weer kwijt
- Ging nergens over, want was een inleiding dat je moest leren, over tiener ouderschappen gin het, niet het idee. Ja, op zich wel dat Moslims en Antilianen meer tiener ouderschappen hebben, op zich wel leuk, iets boeiends
- Cultuur in situaties bekend zijn
- Dimensies
- Wel interessant dat dit werd toegepast

Dus de actualiteiten vinden jullie leuk?

- Ja (4x)
- Staat niet in het boekje

Dus dat ligt echt aan de docent

- Je kan ook moeilijk de actualiteit in een boekje zetten
- (discussie over thema's werkboek en actualiteit)

Jullie vinden dat leuk gebeurt dit veel of te weinig?

- Met wetenschappen te weinig met leer was wel goed

Ligt dat aan de docent?

- Nee, ligt aan thema's

De docent doet het juist wel?

- Ja

En koppelt hij dat goed naar de concepten?

- Nee, dat dan weer niet
- Dat kan ik niet terugzien
- Dat kan hij nog wel wat beter doen, de actualiteit echt koppelen aan die concepten, ja, dat denk ik wel

Jullie zien dat wel? Jullie zien wel dat dit zou kunnen? Dat dit mogelijk is?

- Ja

Heb je nu ook dat je de krant leest, of andere actualiteiten, dat je dan herkent die concepten of ben je daar helemaal niet mee bezig?

- Nee totaal niet

Komt dat doordat dit in de les niet gebeurt denken jullie?

- Ja, denk dat als hij dat in les meer doet, denken we er thuis ook wel aan
- Nu niet echt binnenkomt (4x)

Zouden jullie het als een moeilijk vak omschrijven?

- Niet, echt
- Wel veel
- Je hoeft niets te doen in de les en qua huiswerk hoef je ook niets te doen, alleen een week voor de toets even

Maar dat blijft niet hangen? Dus uiteindelijk...

- Kijk als je iedere week gewoon 20 minuten het doet, dan heb je gewoon
 - Maar niemand doet dat
 - Maar als hij gewoon opgeeft voor iedere week volgende hoofdstuk samenvatten
 - Dat zegt hij, maar controleert het niet
 - Nee, hij zegt alleen lees het
- (discussie over andere vakken)
- of zoals bij geschiedenis dat je mag kiezen of samenvatten of opdrachten maken

Bel ging en alle leerlingen werden bedankt!

Transcript 2**School:** School B**Klas:** 4vwo

Memo: Het was een groot en oud gebouw, met een vrij oud uitziende docentenkamer. Er waren vriendelijke mensen en het stond echt in the middle of nowhere. De leerlingen waren erg beschaafd en konden hun serieuze meningen goed verwoorden. Het gesprek vond plaats met een groep van acht leerlingen, waarvan één leerling wegens doubleren de oude stijl ook heeft gehad.

De **dikgedrukte** zinnen zijn de vragen die door Manon Euverman zijn gesteld. De **schuinsgedrukte** zinnen zijn de antwoorden van de leerlingen. Er is per (-) aangegeven wanneer er een andere leerling aan het woord was. Deze verwerking is een gedetailleerde transcriptie. Wanneer er om een bepaalde reden wat weg is gelaten, is dit vermeld.

Mijn naam is Manon Euverman en ik ben van de Universiteit van Twente. Jullie weten dat jullie als school meewerken aan de pilot maatschappijwetenschappen en ik evalueer (mede) deze pilot. Ik ga jullie straks een aantal vragen stellen en deze hebben jullie grotendeels al kort beantwoord via de leerlingenenquête als het goed is. Ik wil graag wat meer informatie weten en vandaar dat ik met jullie docent een afspraak heb gemaakt om eens met jullie leerlingen te gaan praten, want jullie mening is het belangrijks t. Zoals jullie zien, ga ik dit interview opnemen. Dit wordt alleen gebruikt voor onderzoeksdoeleinden en verder niet. Jullie begrijpen natuurlijk dat ik niet zo snel mee kan schrijven. Op deze manier kan ik het later rustig terugluisteren. Voordat we beginnen, wil ik nog even benadrukken dat het anoniem is en dat jullie alles mogen zeggen. Jullie docent krijgt het niet te horen. Als laatste wil ik jullie vragen niet allemaal door elkaar te praten, want dan is het erg moeilijk verstaan voor mij later. Dan wil ik nu graag beginnen met de eerste vraag....

Wat was het leukste wat je tot nu toe bij maw hebt gedaan en waarom was dit het leukst?

(wordt aangegeven dat er een discussie was over een toets van ANW (over Genesis) en dat mevr. Knol ook meedeed. Dit vonden ze leuk omdat iedereen meedeed, maar ging niet over les maw)

Andere dingen, bijvoorbeeld video's of opdrachten?

- *Vind de portfolio-opdrachten niet erg om te maken, zijn gewoon vragen kun je gewoon uit boekje halen, met dat schema*
- *Oja, dat schema*

Welk schema?

- *moesten we 'verandering' in kleinere stapjes uitleggen over de samenleving, uiteindelijk bij modernisering of zo*

Dat was op zich wel leuk? Wel leerzaam?

- *Jawel en dan ben je ook niet alleen maar aan het luisteren of leren of zo, dan doe je echt wat*

Dus opdrachten maken vinden jullie wel nuttig?

- *Vind ik niet heel erg*
- *nee (3x)*
- *laat mij maar luisteren (2x)*

Jullie vinden meer van gewoon iets doen?

- *als er iets wordt uitgelegd, vind ik dat het meestal wel leuk wordt gedaan, je snapt het meestal ook wel. Aan het einde van sommige lessen denk ik van, Oh zit dat zo in elkaar? Dat vind ik wel leuke lessen*

Welke onderwerpen vind je dan leuk?

- *Ja, het is gewoon moeilijk om u nog te zeggen, maar als ik dan toets heb of, dan denk ik, Oh ja, dat was tijdens die les, dan onthoud ik het wel weer, maar om daar nu snel iets over te zeggen*

Hoe zien eigenlijk de gemiddelde lessen eruit? Hoe gaat dat?

- *Met powerpoint*
- *Ze praat alleen maar (2x)*
- *Wel leuk*
- *Ze laat ook wel filmpjes zien om het beter uit te leggen, die erbij passen*
- *Klein gesprek, dan filmpje dan weer verder*

Wat voor een filmpjes zijn dat?

- *Van alles*
- *Over de stof*
- *Carrièrekids, in Engeland iets*

Dat is altijd actueel?

- *nee*

Wordt er gewerkt met actualiteiten?

- *Ja, wel (3x)*
- *Vooral politiek (2x)*
- *Gehad over kabinet en voordelen en nadelen, en welke partij wat docent en standpunten en zo*

Zo'n les is dat dan vaak klassikaal, of doen jullie ook veel zelfstandig?

- *Klassikaal (3x)*
- *Bijna alles is klassikaal*
- *Maar denk dat je daar ook veel van leert, omdat je dan van andere mensen hoort wat zij er van denken, dat vang je toch weer op. Misschien onthoud je het niet, maar je hebt het in ieder geval toch een keer gehoord*

Maar zelfstandig? Jullie maken die opdrachtjes die jullie moeten doen wel allemaal zelf, of is dat in tweetallen?

- Wel zelf
- *Ligt aan de opdracht zelf, we hebben portfolio-opdrachten die je veel zelf maakt, maar ook veel opdrachten met 'vraag aan je buurman' of 'doe samen met je buurman dit'*
- *Ja, of vergelijk dit*
- *Ja, precies*

En die portfolio, is dat dan de bedoeling dat je dat het hele jaar opspaart of zo? Dat je dat inlevert?

- *Ja, dat is twee keer in het jaar*
- *en dan een keer inleveren, volgende week weer*

Ok, en jullie hebben ook allemaal maatschappijleer gehad?

- *Ja, hebben we nog steeds*

Jullie hebben het nog steeds, dus kunnen jullie het goed vergelijken. Wat vinden jullie van die twee vakken, sluit dat goed aan? (niet van de docent)

- *Ik vind dat ma meer de basis is en maw ga je er veel dieper op in. Als je maw hebt en je leest het boek van ma door, dan heb je 'Oh, dat wist ik, dat eigenlijk ook al'*
- *- Ja, alleen moet je de begrippen gewoon nog we leren, maar die sluiten ook eigenlijk wel op elkaar aan*
- *en mevr Knol doet het wel zo dat als er ene begrip staat in het ma-boek, een definitie van iets, dan verandert zij dat in de definitie van maw, want anders raak je in de war. Dat zijn geen grote veranderingen of zo, gewoon een aantal woorden zodat de zin net iets anders is en klopt, dus dat is wel handig*

En de onderwerpen? Sluiten die aan?

- *Mwoa*
- *Niet direct, misschien indirect wel, bij ma heb je het over strafrecht gehad en dat je daar nu pas bent bij maw. Het is niet zo dat je er tegelijkertijd bent*
- *Was vorig jaar wel zo*
- *Bij ma krijg je te horen dat je dat soort strafrecht te horen, zoals snelrecht en bij maw krijg je te horen waarom en wanneer zie je dat iemand crimineel gedrag vertoont. Bij maw ga je misschien dieper op de stof in, maar ik vind het ook wel heel anders benaderd*
- *Maar je herkent het wel van de andere vakken*
- *Bij geschiedenis ook (2x)*

(discussie over overlap vakken)

Jullie leren dus wat hoofd- en kernconcepten zijn. Hoe leren jullie dat?

- *met een schema met blokje, met hoofd boven en kernconcepten eronder*

Dat schema hebben jullie in één keer gekregen?

- *Ja, wel in één keer gekregen, maar die hoeven we niet allemaal te weten (3x) gewoon geleidelijk als we bij die stof komen dan leren we die begrippen en dan kun je dat daarna wel plaatsen bij die hoofdconcepten*
- *Iedere les meestal van 'waar hoort dit bij? waar hoort dat bij?' en dan kun je ook zien van 'oh daar zit het bij'*
- *Ze verwerkt het wel goed vind ik*
- *Ja (2x)*
- *Ze zegt gewoon van dit het schema en je mag er nu naar kijken en aan het einde van het jaar hoop ik dat je het beter snapt*

Ok, en wat vinden jullie er van? Want dat is wat nieuw is, om het op die manier te leren.

- *Wel handig (2x)*
- *Ik vond het in het begin heel veel verwarrend, ik zat er naar te kijken en dacht in het begin, m moet ik nou alles leen uit mijn hoofd en als dit nu het begin is, maar toen daarna snapte ik van 'oh, we krijgen ze geleidelijk aan de definities te horen, dat is best logisch' en dan snap je het wel beter*

En heb je zoiets van bij andere vakken mogen ze het ook wel op die manier doen of

- *Dat weet ik niet, denk dat dit een vak is waar dat logisch, want als je bij geschiedenis dit zou doen, dan weet ik niet waar voor een hokjes*
- *Past niet overal bij*

Nee, maar dan zou je, dan krijg je andere hokjes.

- *Ja, met tijdsvakken of zo*

Ja, precies, je krijgt andere hokjes. De manier op zich met hoofd- en kernconcepten is voor elk vak wel aan te passen, maar bij elk vak op een andere manier

- *Maar dat heb je ook wel denk ik. Je hebt gewoon een onderwerp en daar krijg je gewoon de belangrijkste punten van, denk dat dat wel*
- *Vaak wel klein beetje verdieping bij bepaalde punten*

En hebben jullie ook toetsen gehad? Over welke hoofdconcepten hebben jullie toetsen gehad?

- *Ja, vorming volgens mij*
- *Ja (3x)*

Een schoolexamen hebben jullie dat gehad?

- *Dat zijn toch schoolexamen?*
- *Proefwerken gewoon*

Kun je je nog herinneren hoe die een beetje eruit zagen? Jullie zeiden net vorming, was dat een lastige?

- *Eerst heb je de begrippen, die moet je weten. Komen ook elke keer weer terug, dus vergeet je niet zo snel. Dan heb je een tekst en een plaatje en moet je zeggen wel hoofdconcept daarbij hoort en waarom denk je dat? Bij die tekst nog wat meer vragen over beantwoorden*
- *Vooraf kunnen toepassen*
- *Volgens mij is het meer waarom, moet beargumenteren dan dat je echt antwoord op de vraag*
- *Meestal eerst die kernconcepten, daarna nog blokje over waar hoofdstuk echt over ging*

Dus je krijgt een stukje concepten en dan een stukje echt gewoon opsomkennis zeg maar

- Ja (2x)
- Ja, dat is in het begin. Krijg je echt 5 van die kernconcepten en dan moet je letterlijk opschrijven wat betekent dat en dan krijg je een tekst en dan van welke politieke partij komt, die standpunt, dat standpunt, meer echt toepassen

En wat vinden jullie van die manier van toetsen. Heb je iets van ja, dat vind ik best wel of is het heel iets anders dan dat je in de les hebt gehad?

- Nee, als je mee hebt gedaan dan weet je het wel (2x)

Moet je hard leren?

- Ja, de concepten,
- Ja, dat is ook het enige
- Als je de begrippen maar weet, kom je een heel eind

Hebben jullie dan een begrippen lijst?

- Ja (3x)
- Achterin het boek

Maken jullie die zelf?

- Nee, die maakt zij. Zeg maar voor de toets maakt zij elke keer een tekst met wat we moeten leren en dan staan de begrippen achterin en soms ook wel door het boek die niet in de begrippenlijst staan, dus die moet je wel

Wat voor een boekje hebben jullie?

- Per kernconcept een boekje
- Per domein een boekje, per A en zo, anders heb je een heel dik boek

(krijg boekje van leerling en blader beetje door. Zag stuk beter uit dan school)

Helpt het lesmateriaal om het echt beter te begrijpen? Of vinden jullie... Hoe zouden jullie, als het veranderd moet worden, willen?

- Nou, op zich heb ik het idee dat we er niet heel veel in kijken
- Mevrouw doet alles op powerpoint en verwijst dan wel eens naar het boekje
- Ja, dat wel, maar ze legt het wel zo uit, betreft je er wel zo bij dat je gewoon meekrijgt en als je het boekje leest denk je 'oh, dat heeft ze ook verteld, dat ook'
- Het is meer een hulpmiddel dan..
- Echt voor de toets is het makkelijk
- Ja, dat wel

Het is dus een soort samenvatting. Waar staan de begrippen precies?

- Voor elke toets krijg je een apart boekje met de toetsstof daar staat alles in
- Ook van een vorig hoofdstuk staat er in

Denk je dat je in beroepen of later wat heb aan dit vak?

- Ja (3x)
- Het is veel algemene kennis en ik denk dat als je iets van journalistiek wilt doen dat je er wat aan hebt
- Ook dagelijks leven, ik begrijp meer wat er in de krant staan en politiek begrijp ik wel beter

En dat komt echt door dit vak? Of met ma ook al wel?

- Bij Ma os globaal, snap je ook wel waar het over gaat, maar met maw ook begrippen dat je denkt van O ja, dat snap ik nu ook
- bij ma makkelijk dan dat schema wat moesten maken gisteren, maar met andere dingen handiger, dat je goed moet opletten met sommige informatie,
- Ja, dat is wel zo dat je best veel eenzijdige informatie wordt gegeven dat je moet denk dat het zo is en als je na gaat denken kan dat wel, dan blijkt dat niet zo zou hoeven zijn

Dus je leert dieper op de stof ingaan, beetje zelf kritiek

- vind ma een ander vak, je leert daar meer van het rechtssysteem zit zo in elkaar en dit dat, gemeente en zo. hier leer ik meer van mensen doen zo, omdat ze zo denken en in politiek ook van ideologie, zij staan daarvoor

Welke methode gebruiken jullie bij ma?

- Essener, Thema's
- Makkelijk

Wat vinden jullie van Thema's, als je dat vergelijkt met dit?

- Makkelijker dan

Dit is natuurlijk nog proef en daarom is het nog niet zo mooi en een boek en met kleur, maar op zich als je ijt maar lengte van teksten

- Ma is wel makkelijk, maar ik denk dat het wel moet, je gaat er veel dieper op in, dus moet ingewikkelder zijn, vind het wel interessant
- Ik vind maw makkelijk, want ma is allemaal geschreven regeltjes en je moet het allemaal in je hoofd stampen, van zo is het, zo zit het in elkaar en bij maw als je die concepten een beetje gebruikt en een goede uitleg, dan kom je al een heel eind. Ik denk als je daar, ik vind dat misschien wel leuker en stuk makkelijk. Maar als je alles goed moet hebbe, van zit zo in elkaar en zo in elkaar

Dat vergeet je misschien ook sneller?

- Ja, precies (2x)
- Bij maw blijft bij, omdat je eigen draai er aan kan geven
- Referentiekader en zo

Waarom hebben jullie dit vak gekozen? Was er wel een keuze?

- Ja, tussen maw, informatica en ak

Heeft het iets met de vervolgstudie te maken? Docent?

- Nee, informatica heb ik niets, vind niets aan, dus dan bleef 1 over, beste keuze geweest

- *Ja, denk het wel, maar weet nog niet precies was ik er mee wil, wil denk ik psychologie studeren, leek me sowieso een leuk vak, interessant*

Wie heeft het gekozen voor algemene interesse, van ik word er alleen maar beter van?

- *Ja (3x)*
- *Wel zoiets van, lijkt me wel heel leuk*
- *Ik wist het eigenlijk niet, proefles gehad, maar weet niet meer zo goed, kregen iets over verhouding. Wat is verhouding van lerares en leerling en dat was de proefles, beetje algemene informatie, maar vond het wel leuk, maar als je kijkt naar wat we vorig jaar kregen en dit jaar kregen.. Ik vond het vorig jaar leuker*

Waarom, vertel!

- *We hadden een boek massamedia (zelfde docent) en criminaliteit en vond het duidelijk in staan, begrippen dikgedrukt en weet niet, makkelijk.*

Komt het door het boek denk je?

- *Ik weet het eigenlijk niet. Staat duidelijk begrip en dan uitleg, dus bij samenvatting maken onder elkaar zetten, begreep je het wel, wel veel stof. Ik vind dit lastiger om te doen, omdat je ook moet toepassen elke keer begrippen weer gebruiken. Vorig jaar ook wel, maar ging beter dan nu.*

Begrijp dat mevr. Knol begrippenlijst en toetsboekje maakt, wat als dat er niet was geweest?

- *Moest je dat zelf doen, samenvatting maken*
- *Lastiger geweest*

Had je niet gedaan zelf?

- *Nee (2x)*
- *Jawel (2x)*
- *Wel geprobeerd*
- *Moelijk om te zien wat nou belangrijk is en wat niet. Als je dat zo ziet dan zie je wel concepten en beetje duidelijk en dat zal wel belangrijk zijn, van die theorieën en van die mensen, maar om nou echt zelf de belangrijke informatie eruit halen, dat is wel....*
- *Ik vind dat er bij een begrip heel veel tekst staat er om heen (Ja 3x), in plaats van, kort dit betekent het en dan nog een voorbeeld of zo, maar het is echt een beetje een langdradig verhaaltje voor iets wat je ook in twee zinnen kunt opschrijven*
- *Maar daardoor is juist die begrippenlijst zo makkelijk*
- *als je dat zelf zou maken, doet niet iedereen, dan zou er geen probleem zijn. Is gewoon handiger*
- *Ja, ik weet niet, is gewoon veel tekst om een klein stukje uit te leggen*
- *Ik vind het wel handig dat je eerst een begrip nu kan lezen en dan nog een stukje tekst er om heen. Klein stukje er omheen, van zo gaat dat*
- *Nou, op zich moet je wel goed zoeken voordat je de definitie hebt, dan als je gewoon een begrip heb, een definitie met een voorbeeld dan denk ik dat je het nog beter begrijpt, dan dat je het eruit moeten zoeken*
- *Maar het staat toch wel dikgedrukt en zo toch?*
- *Ja, maar staat wel in de tekst*
- *Ja, sommige begrippen in het begin, over verschillende wetenschappen bij maw, was echt een lap tekst en zag je af en toe een schuingedrukt woordje en kon je af en toe wel een beetje omheen lezen, maar als je leert voor toets ben je superlang aan het lezen en uiteindelijk onthoud je dingen die je niet moet onthouden, tenminste daar heb ik dan last van*

Jullie hebben het vooral over de begrippen nu, maar even over de concepten, vind je dat ook op die manier fijn of vind je fijn dat er meer uitleg bij is?

- *nou ja, we krijgen in de les best veel voorbeelden waar dit bij zou kunnen horen, bijv socialisatie of zo, en dan kun je dat nu ook wel uitleggen, dat is ook met voorbeelden in de praktijk, maar boek staat niet echt in een stuk tekst of zo*

En die concepten, kunnen jullie die ook nou overal toepassen? Dat je denk dat zit wel in mijn hoofd. Ik herken het ook bijten maw?

- *Ja (3x)*
- *Als je ze hoort wel, het is niet zo dat ik nu naar buiten kijk en denk dat jongetje zal wel zo en zo gevormd zijn*
- *Wel op tv en krant (2x)*
- *Persoonlijk let ik daar niet zo heel erg op buiten, op het nieuws denk je af en toe wel*

Je bent niet bezig met die concepten

- *zit niet telkens in mijn hoofd*
- *bijvoorbeeld thuis of zo, wacht eens even maw, flashbacks*

(korte discussies over buiten maw)

Zijn er ook onderwerpen die jullie missen? Dat je denkt, vind ik wel jammer dat we die niet behandelen, of dat we daar niet nog iets dieper op ingaan?

- *Vorig jaar moesten we een enquête maken en zo, een PO, over moet je zelf weten, kon je echt onderzoek doen en ook iets over hoe het zat met de hersenen en dat vond ik leuk en krijgen we dit aar niet meer, dat kan bijna niet meer*

Wat vond je dat het leukst, het onderwerp of de PO op zich?

- *Je mocht zelf kiezen wat je onderwerp was al bijv over roken ging, welke groep wel en niet rookt, dat soort dingen, vind ik best wel leuk om te onderzoeken. Maar dat doen we dus ook niet.*
- *ik weet niet wat we kunne missen*
- *nee (3x)*

Nee, maar je zou wel kunnen zeggen, goh, ik heb dit vak gekozen omdat ik wel misschien dit had ik er van verwacht, dat mis ik.

- Kijk, dan hoor ik van mijn vader vroeger, ok vroeger altijd discussie vroeger bij ma en dan kom ik in de klas en dan is het alleen maar stof, bij maw vind ik dat nog wel leuk, want voor mijn gevoeld steek ik daar nog wel wat van op, maar bij ma wordt ik niet de hele tijd
- ik vind wel dat er discussies zijn

Gebeurt dat dan spontaan?

- Ja (2x)
- Ja, want dan krijg je geen spontane dingen, moet je nadenken wat zal ik eens gaan zeggen, spontane discussie is gewoon veel leuker, ook echt 2 meningen tegenover elkaar en niet van jij zegt dit en ik zeg dat
- Hebben jullie daar een vb van, want ik weet dat echt dit meer
- Die les voor NE, en ook wel vaker dat iemand zegt, is het niet zo en zo

(gesprek volgt over een vorige les, van een jongen die tegen docent in ging)

- dat vind ik wel leuk, om te horen wat de twee groepen er van denken, hoe ze over iets denken
- Dat mis is wel weer hier, dat bedoel ik dus
- Eigenlijk moet iedereen een keer meedoen

Zou het een verplicht vak moeten zijn misschien?

- Nee (4x)
- meeste niet verplicht moet zijn
- denk dat je, of je moet er later iets mee willen doen, of je moet interesse hebben in algemene kennis, je gaat er dieper op in en je hebt er wel wat aan
- Het is wel een zwaar van en als jij dan natuurkunde hebt of houdt van scheikunde kant, dan is wel een moeilijk vak
- Je kan ook allebei doen, ik heb ook scheikunde en biologie
- Maar denk als je veel van die klasgenoten hier ziet zitten, denk niet dat dat heel erg goed komt

(gesprek en discussie over aantal bepaalde leerlingen van NK en SK)

- Moet wel liggen bij je eigen interesses en als je niet weet wat je wilt gaan doen, is het best slim om maw te kiezen, je krijgt veel inzicht, ook nog met piramide van maslow, van waarom men iets doet, maar dat is best wel handig

Ook om over jezelf wat te leren bedoel je?

- Ja, best wel, ik denk dat je ook wel een beetje inzicht krijgt in later, waarom je iets doet

En vinden jullie het ene moeilijk vak? Niet alleen qua cijfers

- Nee (4x) (staan er allemaal goed voor)
- Het is niet heel moeilijk ofz
- Als je oplet is het niet moeilijk
- Je moet in de les gewoon opletten en dan hoeft je bijna het boekje niet meer door te lezen, want dan heb je het al gehoord en zo heel moeilijk is het niet als je gewoon de uitleg hebt gehad
- Als je een les niet bent geweest, is het wel van hup wat heb ik allemaal gemist, je mist wel gelijk best veel
- Ja dat is waar (3x)
- Ja, dat eigenlijk ook wel

(3 lessen in de week) (1 om 2 in de week, omdat fusie met andere school apart constructie)

Als de docent iets uitlegt, begint ze dan eerder met de hoofdconcepten en daarna de kernconcepten of meer van kern-naar hoofd en wat vinden jullie fijn.

- Het is meer van kernconcept en dan vraagt ze bij die hoofddocent zou dit kunnen horen, denk dat dit ook wel handig is, want dan deel je het gewoon in en als je zegt van hier heb je kernconcepten en gaan naar stukje kijken wat alleen bij verandering past, kun je zeggen 'ik heb dit, dit en dit gezien' maar ja, komen natuurlijk ook wel dingen over binding en vorming, maar die moet je dan misschien niet in....

Jullie vinden het dus fijner om wat kleiner te beginnen en dan naar de grotere hoofdconcepten te gaan?

- Nou, dat denk ik dus niet, want ik denk dat we eerst vooral uitgelegd hebben gehad over de 4 hoofdconcepten, van dat hoort bij dat en dat hoort bij dat en nu krijg je kernconcepten die daarbij aansluiten

Dus eigenlijk heb je het van groot naar klein gehad en nu ga je weer terugkoppelen van klein naar groot?

- Ja (4x)

Wat vinden jullie daarvan? Van dat is wel een goede manier of?

- Ja, denk het wel
- Wel handig is dat je zelf moet nadenken n als je alle antwoorden als krijgt, van dit hoort daarbij, dan is het gewoon zo en dan is bij ma, dan leer je het gewoon en nu is het wel van je moet er zelf bij nadenken
- Toepassen

En dat vinden jullie zelf het leukste?

- Ja
- Dan onthoud je het ook beter
- Vooral dat ik in het begin dacht, waar ben ik mee bezig, wat doe ik nou? En dat ik dan nu denk Oh dat was het, je hebt wel echt het gevoel dat het een nuttig jaar was. Bij andere vakken denk je van ja.. Je doet maar wat, je leert je dingen en je haalt cijfers, maar of je er nou echt wat van opsteekt

Dat heb je met dit vak wel?

- Ja, ik heb juist zoiets van dat ik dacht zit ik hier wel goed en nu uiteindelijk begin ik het meer te begrijpen, kan er meer uithalen en denk, zo het is wel gelukt

Wat vinden jullie van het idee? Want jullie hebben hierna nog 2 jaar maw en werken met dezelfde hoofdconcepten, wat vinden jullie daarvan?

- Ik denk wel dat het heel goed is
- Ja (2x)
- Ja, je herhaalt steeds en dan onthoud je het beter
- Ik denk dat als je op het eindexamen een tekst krijgt en je moet invullen van welke kernconcepten kun je hieruit

- *echt goed na te denk, kun je het bij elkaar zoeken*

Denkt de rest daar ook zo over?

- *Ja hoor*
- *Ik denk juist dat als je het maar blijft herhalen en herhalen zit het in je hoofd en kan altijd dieper op de stof ingaan*
- *Maar ik vind het wel minder leuk dan vorig jaar, want dan had je die invalshoeken en dat vond ik leuker, want dan bekijk je van pol-jur invalshoek, en kijken hoe iets in elkaar zat en ik vond het wel me te verplaatsen en dat doe je niet echt nu. Je verplaatst je wel in een kernconcepten daar moet je dan hoofdconcept bij denken, maar vond het leuker om te zeggen van dit kan je zo bekijken vanuit die invalshoek en vanuit een andere invalshoek lijkt het weer heel anders. Dat vond ik leuker om te doen, maar dit is op zich wel handiger voor later denk ik, als je er echt iets mee wil doen, dan is dit handiger*

Hebben jullie met ma niet ook die invalshoeken?

- *Nee (3x)*
- *Wel dat je een mening over iets hebt*

Wat verwachten jullie van het eindexamen?

- *Veel schrijven*
- *Hard werken*
- *Argumenteren*
- *Toepassen*

(verhaal over zusje nu eindexamen gedaan en 4 kantjes vol)

- *Denk dat het heel veel schrijfwerk is om dingen uit te leggen, niet erg, maar veel en argumentatie*
- *Niet heel moeilijk o fzo, als het een beetje zoals nu gaat*
- *Ja, als je gewoon twee jaar kan herhalen, moet dat wel goed komen*
- *Vind het wel onhandig dat we allemaal van die verschillende boekjes hebben*
- *Ja (4x)*

(uitleg over pilot, vandaar verschillende boekjes)

- *Ik denk dat begrippenlijsten echt handig is en niet alleen begrippen. In vorig boek stond lijstje met begrippen, maar niet de definitie erachter. Dat is handig, want moet je wel echt de tekst lezen*
- *Zeg dat nou maar niet*
- *In boek achterin alle begrippen, kun je het controleren*
- *Ik vind het ook wel. Als ik hoor dat andere scholen geen begrippenlijst hebben gehad en dan zo'n methode, dan denk ik dat ik dat niet zo leuk had gevonden*
- *Nee (3x)*
- *Moet je echt opletten*
- *Heb je veel voorbereiding*
- *Ja, dan moet je ook echt gaan samenvatten om de begrippen te kunnen begrijpen en leren*
- *Ik denk zoals nu van, kijk je veen snel, oh dat is zo*
- *Dan snap je de tekst ook weer, want als je nu iets niet snapt, dan is het handig als je geen een definitie hebt, want dan kun je de tekst ook weer begrijpen en met een beetje inzicht en algemene kennis lukt het ook wel, maar het is wel handiger*

Zijn er nog opmerkingen die jullie kwijt willen of dingen die jullie hebben gemist in de vragenlijst, of in dit gesprek en daar wil je toch nog iets over zeggen, want het is heel belangrijk?

- *Ik had nog een vraag over de enquête. Er stond in of ik het een nuttig vak vind en ja, vond het wel een nuttig vak, maar zou je ook zonder kunnen. ja, zonder kom je er ook wel. Het is wel een dubbel vak ook wel. Als het je interesseert en je wilt sociale wetenschappen studeren of gewoon voor je algemene kennis, dan is het gewoon heel erg handig, maar ja als je er niets mee doet...*
- *He is wel jammer, want later heb je wel zoiets van, dan moet je dat nog allemaal gaan begrijpen. Als je naar de universiteit gaat, dan krijg je ook best wel veel*
- *Ik denk dat als je NA gaat studeren*
- *Ja, nee, moet wel een beetje aansluiten op je studie*
- *Ik denk dat dit best een handig vak is*
- *Ja, ook voor je leven gewoon, makkelijker om dingen te begrijpen*
- *Maar als je daar niet in geïnteresseerd bent, dan...*
- *Ligt gewoon aan je eigen interesse*

Leerlingen worden bedankt!

Transcript 3**School:** School C**Klas:** 4havo

Memo: De school oogt erg groot en ik vind het een mooi gebouw met een mooie docentenkamer. Docent is erg gastvrij. Ik krijg het idee dat het een vrij 'witte' school is en wordt met een 'r' gesproken. Er waren 6 leerlingen aanwezig voor het interview. Voor aanvang van het interview heb ik hier een les mogen observeren. Er waren 27 leerlingen aanwezig en het was een brave en rustige les. De 6 geïnterviewde leerlingen zaten ook in deze klas. Ik zag een leuke les, met wat nakijken, een uitleg, een filmpje en wat opdrachten. De les leek mij een gewone les, zoals dat ook gegeven wordt bij de huidige methode.

De **dikgedrukte** zinnen zijn de vragen die door Manon Euverman zijn gesteld. De **schuinsgedrukte** zinnen zijn de antwoorden van de leerlingen. Er is per (-) aangegeven wanneer er een andere leerling aan het woord was. Deze verwerking is een gedetailleerde transcriptie. Wanneer er om een bepaalde reden wat weg is gelaten, is dit vermeld.

Mijn naam is Manon Euverman en ik ben van de Universiteit van Twente. Jullie weten dat jullie als school meewerken aan de pilot maatschappijwetenschappen en ik evalueer (mede) deze pilot. Ik ga jullie straks een aantal vragen stellen en deze hebben jullie grotendeels al kort beantwoord via de leerlingenenquête als het goed is. Ik wil graag wat meer informatie weten en vandaar dat ik met jullie docent een afspraak heb gemaakt om eens met jullie leerlingen te gaan praten, want jullie mening is het belangrijks t. Zoals jullie zien, ga ik dit interview opnemen. Dit wordt alleen gebruikt voor onderzoeksdoeleinden en verder niet. Jullie begrijpen natuurlijk dat ik niet zo snel mee kan schrijven. Op deze manier kan ik het later rustig terugluisteren. Voordat we beginnen, wil ik nog even benadrukken dat het anoniem is en dat jullie alles mogen zeggen. Jullie docent krijgt het niet te horen. Als laatste wil ik jullie vragen niet allemaal door elkaar te praten, want dan is het erg moeilijk verstaan voor mij later. Dan wil ik nu graag beginnen met de eerste vraag....

Wat was het leukste wat je tot nu toe bij maw hebt gedaan, was er iets leuks?

- *de gymzaal vond ik het leukst en dat filmpje het Wilde Westen. Moesten we een documentaire kijken over jonge kinderen die het thuis eigenlijk niet zo goed hebben en dan naar een park gaan om hun eigen hutten te bouwen. Volgens mij heette dat het Wilde Westen. Dat was wel leuk om naar te kijken*

En de gymzaal?

- *dat was het rollenspel*
- *kregen we allemaal een kaartje en dan moesten we ons inbeelden in bijvoorbeeld een vuilnisman en dan wordt gevraagd: ik kan meer dan een keer per jaar op vakantie. Dat soort dingen*
- *en dan moest je over de lijn stappen als je antwoord 'ja' was, of 'nee'*

Niet namens jezelf?

- *nee, namens het kaartje*

En wat stond er dan zo op?

- *zwerper, presentator van Hollands Got Talent*
- *voetballer*
- *hoge functie bij de gemeente en zo*
- *alleenstaande moeder, dat soort dingen*

Voor welk concept was dat? Of was dat zomaar?

- *volgens mij voor verhoudingen*

Hoe zien de lessen er meestal zo leuk uit? Zoals het vandaag ook ging?

- *eerst een uitleg en dan kijken we een filmpje om het toe te passen. En dan een beetje opdrachten of zo*

Veel klassikaal?

- *ja (3x)*

En wat vinden jullie daarvan?

- *Ik vind het wel fijn, want je wordt wel bij de les gehouden.*
- *Ik vind het ook fijn, want dit is een vak waar niet 1 antwoord goed is. Je hoort veel meer verschillende visies en daar leer je het meeste van*

En moeten jullie veel doen in vergelijking met andere vakken? Of juist weinig?

- *best wel weinig (2x)*
- *vind het wel meevallen met het huiswerk*
- *alleen leren is denk ik wel iets moeilijker, omdat je het echt moet begrijpen en toepassen*
- *en het is wel heel veel tekst als je iets moet leren, voor een PTA krijg je wel een heel boekwerk. Op zich geen groot probleem, maar je moet wel op tijd beginnen*

En als je alles netjes elke les hebt gedaan, al het huiswerk, dan komt het wel goed?

- *dan is het wel te doen*

Doen jullie ook aan actualiteiten?

- *ja, daar hebben we twee toetsen van gekregen*
- *een actualiteitentoets*

-	<i>we moeten ook vaak nieuws kijken en dan toepassen</i>
Hebben jullie nu nog ma of hebben jullie dat al afgesloten?	
-	<i>hebben we nog (2x)</i>
-	<i>ik heb het nog een keer gedaan</i>
Wat vinden jullie het grootste verschil? Vinden jullie dat het goed aansluit of zijn er veel verschillen?	
-	<i>sommige dingen sluiten op zich wel goed aan</i>
-	<i>we hebben eerst MAW gehad en daarna MA</i>
-	<i>uitwerkingen, niet verder door in de stof</i>
-	<i>het gaat iets verder door</i>
-	<i>of een socialisatiecursus</i>
Wat gaat verder door?	
-	<i>ja, gaat wat verder door</i>
-	<i>MAW bekijkt het meer vanuit de mensen zelf en bij MA bekijkt je het meer vanuit de overheid</i>
En wat vinden jullie leuker?	
-	<i>MAW (2x)</i>
-	<i>allebei</i>
-	<i>ja ik ook</i>
Hebben jullie het allebei van xxx?	
-	<i>nee, xxx</i>
Konden jullie uit veel vakken kiezen?	
-	<i>ja (2x)</i>
-	<i>best wel ja</i>
Waarom voor dit vak gekozen?	
-	<i>leek wel interessant</i>
-	<i>ik vind MA altijd wel heel makkelijk en leuk en interessant en toen hoorde ik dat MAW daar een verdieping op is en een soort van MA maar dan anders. Daarom heb ik het gekozen, omdat het daarop lijkt. En mijn cijfers zijn ook ongeveer hetzelfde</i>
En die zijn goed?	
-	<i>ja</i>
Nog andere redenen? Misschien zeggen mensen wel van: dat vind ik heel interessant, misschien bepaalde onderwerpen, misschien iets met je vervolgopleiding, dat je het daarom kiest?	
-	<i>Ik zou wel graag, daar keken we vandaag toevallig naar, moesten we voor MA kijken wat we voor beroep of wat we voor vervolgopleiding of vacatures of dat soort dingen. Ik had al met meneer Meyer erover gepraat dat ik misschien politicologie of iets in die richting, iets wat hierop aansluit wil studeren. Ik had het nooit geweten als ik dit niet gehad had, dat ik dat leuk zou vinden</i>
En dat komt echt door MAW? Niet door MA?	
-	<i>Nee niet echt, want je kijkt meer psychologisch. Ik zou er anders nooit op gelet hebben. Ook over reclame en het nieuws, want er wel wordt laten zien en wat er niet wordt getoond; daar had ik nooit bij stilgestaan. En dat vind ik juist zo interessant aan het vak. Dat je dingen ziet, anders dan anderen, want die letten er niet op of die weten het niet. En dat vind ik er heel interessant aan</i>
-	<i>Ik denk dat het ook heel goed is voor je algemene ontwikkeling, want als je nu het nieuws kijkt kun je veel beter begrijpen wat er allemaal gebeurt en met alleen MA vind ik dat je daar minder van leert als je het nieuws kijkt, dat je niet echt zelf gaat bedenken waarom is het nou zo</i>
-	<i>MA is meer van hoe dingen in elkaar steken, en MAW is toch wat meer toepassen en zelf kunnen herkennen</i>
-	<i>Je leert hier ook echt een vaardigheid. Niet alleen informatie maar ook iets waar je wat aan hebt en wat mee kan doen. Je leert bijvoorbeeld meepraten of je leert anders naar dingen kijken en dat soort dingen</i>
De pilot is dus dat er zijn nu hoofd- en kernconcepten en contexten zijn. Zien jullie dat terug in het dagelijks leven? Hebben jullie dat als je het nieuws kijkt of bij andere vakken dat je dingen herkent?	
-	<i>ja (2x)</i>
Meer dan daarvoor, voor jullie drie dan?	
-	<i>De andere theorie was met wat meer voorbeelden, we moesten alles weten over de krant en alles weten over de tv-zenders. Er werd toen ook gezegd: wat jullie toen hebben geleerd, daar hebben jullie over 10 jaar helemaal niks meer aan. En wat we nu leren daar hebben we wel wat meer aan. Dat gewoon puur wat algemener is. Dus het is niet een zender of een krant het is gewoon algemeen bijvoorbeeld kwaliteitskranten of populaire kranten. Je hoeft niet precies te weten wat is. Je moet wel weten wat het inhoudt</i>
-	<i>En de reden waarom het een kwaliteitskrant is. Waarom iets zo is. Dat soort processen die zich vaker herhalen, net als dat individualisering. Dat is gewoon al een hele tijd bezig en dat zal ook wel nog even bezig zijn. Zo had ik het nog nooit bekeken</i>
Hoe leren jullie die hoofd- en kernconcepten? Want ik heb maar een heel klein stukje gezien, maar hoe is dat begonnen dit jaar? Kreeg je een schema?	
-	<i>herhalen</i>
-	<i>ja, we hebben het begin van het jaar heeft meneer xxx (?) uitleg gegeven over wat we gaan behandelen. Dat hebben we ook steeds in de lessen hebben we ook steeds terug horen komen. Bijvoorbeeld waar gaat ons kernconcept over? Welk kernconcept hoort hierbij? Daar hebben we laatst ook een overzicht van gekregen en dat wordt dan steeds weer herhaald en dan kunnen we afvinken wat we hebben behandeld</i>
Hoeveel domeinen hebben jullie nu gehad?	
-	<i>Dit is ons derde domein</i>
En hoe waren die toetsen van die andere twee? Welke waren dat? Dit is nu verandering	
-	<i>Verhouding deels al</i>
-	<i>en vorming</i>

En hoe waren die toetsen?

- *de toetsen zijn wel heel lang. Heel actueel en het is ook echt gericht op toepassen en toepassen van wat je hebt geleerd, dus je moet echt die begrippen kennen. Maar het is meestal echt heel lang*

Wel reproductie?

- *ja heel veel*
- *nee ik vind weinig hoor*

Reproductie is dus dat je iets hebt geleerd en dat meteen weer op moet schrijven.

- *niet meteen*
- *soms wel*
- *inzicht*
- *je moet er sowieso wel wat mee doen, je kan niet zomaar meteen iets opschrijven*
- *bijvoorbeeld: Vorming is Dat is niet een vraag. Er staat bijvoorbeeld, leg eerst uit wat vorming is. Leg dan uit waarom het op deze tekst toepasselijk is en leg dan uit....*
- *dat is dat 1 vraag of op een tekst of zo, maar het is nooit echt een leervraag of een leertoets. Het is meer toepassen*
- *Het is ook elke keer anders. Ik leer altijd even goed voor al die toetsen, daar heb ik evenveel tijd aan besteed en de ene keer haal je een 9 en de andere keer een 5*

Welke toets was het beste tot nu toe? Jullie hebben er dan 2 echt afgerond, welke het best of moeilijkst?

- *vorming vond ik makkelijker dan verhouding*
- *vorming die tweede toets over het hele boek*
- *want de eerste was de eerste twee hoofdstukken*
- *ik weet het niet meer, ik weet alleen nog dat die ene heel moeilijk was die we daar bovenin maakte die zo lang duurde*
- *ja en toen dacht ik echt bij de eerste vraag, die wist ik al niet*
- *dat ging over Sesamstraat toch?*
- *Ja over de Pakistaanse Sesamstraat*

En welke was dat?

- *ja dat weet ik dus niet meer. Verhouding daar had ik dus wel een 9 voor en dat vonden anderen dus heel moeilijk en vorige keer had ik een 5 en toen hadden andere mensen weer veel hoger*
- *het verschilt ook per persoon*
- *net wat jou trekt denk ik*
- *soms vind ik het wel moeilijk als ze vragen welk kernconcept hier bij hoort, terwijl je in je hoofd vind dat best wel veel kernconcepten hebt die hierbij vind passen*

En hoe weet je dan welke erbij past?

- *ja dat vind ik nou het lastigste*

En waar gaat het dan om? Dat je het goed kan uitleggen of zo?

- *ja dat vooral. En het is wel vaker voorgekomen dat je dan je blaadje terugkreeg en dat het fout gerekend was maar dat je dan terugstapt naar meneer xxx en dat je zegt: ik vind eigenlijk dat zo kun je het ook bekijken en gaat ie het nog een keer bekijken en de uitleg erbij is wel goed en ik reken het goed*
- *er zijn meerdere antwoorden mogelijk en dat kan soms wel misleidend, nee verwarrend. Dan weet je bijvoorbeeld niet: dan denk je dat er twee antwoorden in gedachten en dan weet je niet: wat is het? En dat kan soms voordelig zijn*

Het lesmateriaal dat jullie hebben: helpt dat jullie beter te begrijpen of wat vinden jullie van het lesmateriaal?

- *ik vind het boek wel moeilijk*

Wat voor boek hebben jullie?

- *we hebben nu stencils want dat andere boek doen we pas volgend jaar*
- *ik heb hier het eerste boek nog van verhouding, we hebben daarna via de drukkerij nog wel een echt boek gekregen. Dit was even voor het begin want het moest nog gedrukt worden*
- *de begrippen worden een beetje moeilijk uitgelegd*
- *in drie zinnen*
- *vorig jaar had ik een heel ander boek, dan had je een stukje tekst en dan stond daaronder de punten die belangrijk waren en dikgedrukt met die woorden en nu moet je zelf maar een beetje zoeken tussen de tekst*
- *er staat niet wat dikgedrukt of iets achterin bij de begrippenlijst, dat hebben we bij de meeste vakken namelijk*
- *maar het zou hier ook handig zijn dat je soms achterin heb je bij sommige vakken korte samenvattingen van inderdaad wat het belangrijkste is en daar staat dan puntsgewijs allemaal het belangrijkste in*

En dat mis je hier?

- *ja*

Ik zie ook dat de paginanummering niet echt

- *ja maar dat komt omdat het een kopie is, we hebben ook echte boeken. Die had ik toevallig in mijn schrift*
- *dat zijn twee boeken in 1*
- *wat ik wel een pluspunt vind je hebt wel echt veel voorbeelden in het boek. Bijvoorbeeld dan is er een verhaal over iemand en dan wordt in het verhaal voorbeelden gegeven van begrippen die eigenlijk in die tekst staan*
- *zoals macht en prestige*
- *bijvoorbeeld emancipatie en dan gaat het over een vrouw en die gaat dan werken*

Vinden jullie de tekst veel?

- *Ja, als jij gaat leren dan kun je niet goed overzicht hebben van wat belangrijk is en natuurlijk je moet de hele tekst lezen, maar daarna moet je het vaak samenvatten en dan is het heel moeilijk onderscheid te maken van belangrijk is, wat je nou echt moeten weten en wat een voorbeeld is, of wat een beetje een uitwerking is of niet, het is gewoon heel moeilijk onderscheid te maken wat je moet weten en wat niet.*

- Ik vind het niet heel duidelijk op zich, vergeleken met andere vakken.	
En als er een samenvatting in zou staan en een begrippenlijst en die dingen waren dikgedrukt, dan is het al opgelost?	
- ja, vind ik wel - dan is het in ieder geval een stuk overzichtelijker - en leuker - op zich is die hele tekst niet erg, die je gewoon kunt lezen al die voorbeelden, maar op een gegeven moment als je dan een samenvatting of begrippenlijst hebt, dan is het wel makkelijk om te leren, dan lees je gewoon een paar keer de voorbeelden en dan ga je de samenvatting en begrippen leren	
Dat ga je dan leren inderdaad	
- heb je ook een beter overzicht	
Denk je dat je later (en nu) veel hebt aan dit vak?	
- ja - we hebben wel een voorsprong - je ziet dingen misschien anders, net als wat we net zeiden met het nieuws en zo. Als ik dan thuis zit dan zie ik andere dingen als het nieuws wordt verteld dan mijn ouders zien	
Zou het vak verplicht moeten zijn voor iedereen?	
- nee - dat vind ik niet, kijk als het je niet interesseert, dan zit je ook van 'ik vind het niet leuk', dus ik denk niet dat het verplicht moet zijn zoals wiskunde of zo - nou, ik denk toch dat mensen dit vak leuker dan ma - weet ik niet - nee, ik ook niet - ik denk dat het heel specifiek is, want je moet het maar net interessant vinden. We hebben ook een ander meisje, Merel en die vindt dit helemaal niet leuk. Als je het hebt over politiek, dan kan zij wel in slaap vallen, zij interesseert zich helemaal niet in en dat is gewoon heel persoonlijk	
Maar zij volgt wel maw?	
- ja, maar zij gaat stoppen met school, dus het maakt verder niet uit, maar het interesseert haar gewoon niet, ze vindt het niet leuk en heel moeilijk om, ze begrijpt ook het nut er niet van om het te weten. Ik kan dat wel begrijpen dat je het nut er niet van begrijpt. Ik vind het zelf interessant, maar je hebt ook mensen die zeggen hoezo moet ik weten wat het nieuws zo in elkaar steekt, dat is nou eenmaal zo. Ik kan het wel begrijpen, maar ja, ik denk dat ma makkelijker is, want als je het niet begrijpt, niet interesseert, dat het dan makkelijk voor je is om het te leren of het toch wel te begrijpen dan maw, omdat je daar toch wel dieper de stof ingaat	
MA moet wel gewoon verplicht blijven?	
- ja (3x) - ja, is gewoon algemene ontwikkeling - ja, algemene ontwikkeling, vind ik ook, dat je iets weet van politiek, iets weet van multiculturele samenleving, vind ik niet gek of zo dat het verplicht is	
Weten jullie al welke kant jullie op willen?	
- iets met Apple?	
Wat dan, iets technisch?	
- iets van verkoopmedewerker, mensen... - ik zou wel graag en studie maatschappelijk werk en dienstverlening of sociaal pedagogische hulpverlening willen doen, telkens bij alle studiedagen vind ik die het leukst en ik wil later echt iets met mensen gaan doen en ik denk dat dit vak daarbij heel erg handig is - wil het onderwijs is, weet nog niet precies, liefst basisonderwijs is of anders docent Engels - HBO rechten doen - nog geen idee	
Nog geen idee, wel een richting?	
- denk dat toerisme wel wat voor jou is - ja, toerisme of zo, in ieder geval met mensen, sowieso niet technisch of zo. Ik weet het echt nog niet	
Hoe vinden jullie het werken met de concepten? Vinden jullie het lastig of juist heel verhelderend?	
- lastig - ik vind het ook wel lastig - een hulpmiddel - ja, het is wel lastig, maar wel een hulpmiddel, om zo toch wel onderscheid te kunnen maken - geordend - ja, het is geordend, maar je kunt ook onderscheid maken tussen bepaalde onderdelen - soms als je dingen voor het eerst ziet, dan denk je hui, en dan lijkt het opeens ingewikkeld, maar als je het eenmaal door hebt en het is uitgelegd en je hebt voorbeelden gezien, dan valt het kwartje en dan denk je van hé, je snapt het dan wel goed en is wel handig	
En jullie hebben dus dat schema gehad met alle concepten en volgend jaar komen er geen nieuwe bij. Vinden jullie dat fijn dat je dat herhaald?	
- ja (3x) - wel fijn dat we dat nu al krijgen	
Het was ook een optie geweest om dit jaar de ene helft en volgend jaar de andere helft te doen.	
- nee, ik denk dat het handiger is als je het herhaald, dan je het dan later weer terug krijgt en dan denkt, oh zo zat dat. Het is ook wel handig, de concepten vind ik wel lastig, maar het is wel handig dat het verdeeld is in hoofd- en kernconcepten, zodat je niet één lijst hebt met allemaal maar die je moet kennen en dat je het een beetje kunt onderverdelen en zo, van dit hoort meer bij dat	

Ok, misschien jullie nog iets een concept of een misschien een onderwerp of een thema?

- niet echt eigenlijk
- nee
- denk het niet
- alles komt wel voor

Heb je zo iets van, het gaat wel veel over politiek, actualiteit, sociologie, er moet meer rechten in of psychologie?

- ik denk misschien wel wat meer rechten
- ja (2x)
- ja, wat dat zei hij ook. Er is heel veel strafrecht uitgehaald
- criminaliteit en strafrecht

Jullie hebben dat wel gehad? Welke methode gebruikten jullie?

- geen idee hoe dat heet

Thema's toevallig?

- ja, thema's
- volgens mij wel

Gebruiken jullie die ook bij ma?

- ja, dacht ik ook

Wat vinden jullie (ja die zijn blijven zitten) het grootste verschil en is dit positief of negatief?

- vroeger werden dingen die moest weten heel duidelijk aangegeven en dat is dit jaar niet eigenlijk. Heel veel zoeken in de tekst en heel veel dingen onderstrepen en dat vind ik wel minder eigenlijk
- ik vind het wel minder dan vorig jaar, op zich is dit minder, maar hier staat alles door elkaar heen, vorig jaar gewoon een boek multiculturele samenleving en nu heb je een stukje socialisatie, dit en dat
- nu komt socialisatie ook weer terug in het andere boek, wordt er weer naar verwezen

Wat vinden jullie fijner dan?

- ik vind fijner als het gewoon per onderwerp staat
- ja, ik denk ik ook
- dat je zeg maar gewoon weet waar het bij hoort, dat je het niet door elkaar haalt

Dus dat was dan van dit jaar of van vorig jaar?

- dit jaar hal je het wat sneller door elkaar, bijvoorbeeld socialisatie hebben we al eerder behandeld en nu ook weer, kan ruis veroorzaken en vorig jaar was het meer per onderwerp, thema gezet en had je het er ook echt over

Maar bijvoorbeeld het begrip cultuur kwam bij vorig jaar toch ook wel bij meerdere thema's terug?

- ja, maar het was toch telkens iets anders
- ik heb niet dat boek gehad of zo, maar ik ken het nu en zij (zat naast mij) vond het heel leuk en ze las een stukje en ze noemde een paar begrippen uit het vorige hoofdstuk en toen bladerden we m en daar stonden die begrippen weer en dat vond ze wel leuk dat ze wist dat het daarmee samenhangt en ik vond dat ook wel handig, van dat hangt weer samen met dat en zo

Hoeveel lesuren hebben jullie dit in de week?

- 3 of zo
- ja 3 (2x)

Als jullie moeten zeggen wat vinden jullie het fijnst. Beginnen met kernconcepten en daarna de hoofdconcepten of juist eerst hoofdconcepten en daarna de kernconcepten?

- ik denk eerst hoofd (2x)

Van groot naar klein?

- ja (3x)
- weten wat je kan verwachten

Doet m... at ook op die manier?

-
- hij zegt eerst het hoofdconcept en gaat daar een beetje op in en legt daarna het kernconcept uit en dan komt van 'dit is ook een kernconcept'

Wat verwachten jullie, volgend jaar, van het eindexamen?

- we verwachten dat het heel lang zal zijn
- ja (2x)
- denk dat we ons lam gaan schrijven, maar dat we als we goed hebben geleerd het wel te doen is
- ik hoop het
- ik hoop niet dat je in de war gaat raken met 'is het nou bij dit hoofdstuk of het vorige of het volgende?'
- ja, dat hetlijk is
- ik hoop dat het duidelijk zal zijn waar het over gaat en niet een beetje van dit en een beetje van dat
- ik vind gewoon dat als de begrippen duidelijk aan worden gegeven en de tekst iets geordend, maar iets meer, dat je echt het verschil kunt zien wat een voorbeeld is, bijvoorbeeld schuin gedrukt of iets, dat je gewoon makkelijk door de tekst kunt en als je alleen begrippen wilt weten, dat je dan even achterin kijkt hoe dat ook alweer zat. Dat je niet de hele tekst door moet zoeken, want dat is gewoon heel moeilijk als je een vraag moet beantwoorden dat je dan de hele tekst moet uitzoeken of zelf leren. Het is gewoon makkelijker als je een samenvatting gaat maken, dat het aangegeven staat en ik denk dat je het ook makkelijk onthoud. Ik weet niet of dat echt zo is, maar voor mijn idee heb ik dat
-t je waar je het over hebt

En mer... r doet dat niet, dat hij dat misschien extra benadrukt?

- hij zegt wel eens onderstreep dat maar, maar hij kan niet alle tekst gaan bespreken en zeggen onderstreep dit woord. Hij probeert het denk ik wel, maar het is voor hem niet mogelijk om alles aan te geven

Zijn er nog opmerkingen die jullie kwijt willen. Dit moet even gezegd worden?

Als jullie het een cijfer zouden mogen geven, de nieuwe methode?

- ik vind het een 7,5

Wel goed dus, maar er moeten wat dingen aangepast worden?

- ik vind het wel leuk dat er met filmpjes wordt gewerkt. (ja 2x) Ik weet niet of dit in het vorige boek al zo was, maar ik vind het wel fijn om een filmpje te zien. Bijvoorbeeld gisteren kregen we een film over facebook, dat die jongen heel overdreven ging doen dat twee mensen hem verwijderd hadden en dan vind je het wel raar, maar dan begrijp je wel het punt zeg maar

Staat dat ook aangegeven in het lesboek?

- ja
- ja, met een link
- niet altijd, soms doet meneer Meyer het uit zichzelf en soms staat het aangegeven dat het met een filmpje moet, wel duidelijk en dan is de stof misschien net even duidelijker
- omdat je het meteen toepast

Beter dan een tekst?

- ja
- soms wel
- nou ja, ik denk dat je het allebei moet hebben
- het is een aanvulling op de tekst

Verder nog opmerkingen?

Leerlingen worden bedankt!

Transcript 4**School:** School D**Klas:** 4havo

Memo: Het was een groot schoolgebouw en het oogde gezellig en vrij. De klas was bij lange na niet compleet deze ochtend en ik heb alle aanwezige leerlingen in de focusgroep gehad, dit waren er 10. Deze hadden geen keuze en moesten allemaal meedoen. Leerlingen zeiden later dat hij een aantal had gekozen mee te doen met de focusgroepen en dat dit vooral leerlingen waren die goede cijfer haalden en meededen. Doordat veel er om een bepaalde reden niet waren, had ik toch een ander clubje bij elkaar. Het begin liep voor mijn gevoel ook een beetje stroef, er waren maar enkele leerlingen aan het woord. Dit werd later wel beter en begon iedereen wel wat te zeggen en antwoorden.

De **dikgedrukte** zinnen zijn de vragen die door Manon Euverman zijn gesteld. De **schuinsgedrukte** zinnen zijn de antwoorden van de leerlingen. Er is per (-) aangegeven wanneer er een andere leerling aan het woord was. Deze verwerking is een gedetailleerde transcriptie. Wanneer er om een bepaalde reden wat weg is gelaten, is dit vermeld.

Mijn naam is Manon Euverman en ik ben van de Universiteit van Twente. Jullie weten dat jullie als school meewerken aan de pilot maatschappijwetenschap en ik evalueer (mede) deze pilot. Ik ga jullie straks een aantal vragen stellen en deze hebben jullie grotendeels al kort beantwoord via de leerlingenenquête als het goed is. Ik wil graag wat meer informatie weten en vandaar dat ik met jullie docent een afspraak heb gemaakt om eens met jullie leerlingen te gaan praten, want jullie mening is het belangrijkste. Zoals jullie zien, ga ik dit interview opnemen. Dit wordt alleen gebruikt voor onderzoeksdoeleinden en verder niet. Jullie begrijpen natuurlijk dat ik niet zo snel mee kan schrijven. Op deze manier kan ik het later rustig terugluisteren. Voordat we beginnen, wil ik nog even benadrukken dat het anoniem is en dat jullie alles mogen zeggen. Jullie docent krijgt het niet te horen. Als laatste wil ik jullie vragen niet allemaal door elkaar te praten, want dan is het erg moeilijk verstaan voor mij later. Dan wil ik nu graag beginnen met de eerste vraag....

Wat was het leukste wat je tot nu toe bij maw hebt gedaan en waarom was dit het leukst?

- Uitval
- We hebben nooit echt iets anders gedaan, we hebben vooral echt theorie gehad
- Die opdracht die we nu hebben is wel leuk
- Ja, die is wel leuk, dat je zelf gewoon echt aan de slag mag, maar verder hebben we niet echt van

Wat is dat voor een opdracht?

- Nu hebben we een opdracht waarin we in een paar groepjes op straat gaan filmen mensen hoe zij denken over regering en parlement en tweede kamer

Dus een soort PO?

- Ja en een groepje maakt een soort een stencil daarover en een groepje maakt poster ed. verzamelen, dus dat is een behoorlijk praktische opdracht

Dus dat vind je echt wel leuk?

- Afwisselend

Vindt de rest dat ook?

- Vind het veel leuker
- Ja
- Dat je gewoon zelf aan de slag kan gaan en dat je niet altijd, dit moet je leren en dit, zoals met die SE's moet je gewoon heel veel leren en ik had verwacht dat het best wel praktisch was dit vak, maar dat valt me een beetje tegen

Ok en hebben jullie veel discussies of

- Ja, met de dagopening
- Elke ochtend

En vinden jullie dat leuk of minder?

- Wel leuk

Hoe ziet zo'n les er meestal uit? Je zegt de meeste lessen zijn saai en ook veel theorie, maar beschrijf mij eens een gemiddelde les.

- Nou, je begint met een dagopening en daarna moet je nieuws inbrengen en daar ga je over discussiëren en daarna pak je de boeken erbij en dan ben je de rest van de les ook de hele tijd bezig moet die boeken en moet je de hele tijd luisteren

Veel luisteren, veel klassikaal?

- Alles
- Alles is klassikaal

Nooit iets zelfstandig verder?

- Ja, misschien een opdrachtje, maar dat is dan maar 5 min of zo en we kijken het ook klassikaal na

En het nieuws zeg jij, dus actualiteit. Wordt veel gebruik van gemaakt?

- Heel veel
- En toetsen worden vragen erop gebaseerd en alle vragen zijn toepassing vanuit de actuele nieuwsfeiten

Wat vinden jullie daarvan?

- *De toepassing is nogal makkelijk*
- *Ja, ik vind het ook niet zo erg*

Maar is het ook leuk?

- *Het is niet vervelend*

Vind de rest dat ook, dames hier?

- *Ja*

Hebben jullie nog steeds ma of hebben jullie dat al afgesloten?

- *Nog steeds*

Vinden jullie dat het op elkaar lijkt, dat het goed aansluit op elkaar of juist niet?

- *Jawel*
- *Beetje*
- *Alles wat we met ma hebben geleerd, zie ik allemaal terug in die boeken*
- *Ja, het helpt wel*
- *Het helpt wel echt, want me ma hadden we een toets en ging het vooral echt over linkse en rechtse partijen en zo en dan denk, oh, heb ik allemaal bij maw al gehad, terwijl andere er wel moeite mee hebben, die dat nog niet hebben*

Dus de thema's komen een beetje overeen?

- *Er is niet echt een duidelijk verschil of zo, als ze mij vragen wat is maw en wat is ma, dan kan ik alleen maar zeggen dat maw iets specifiek is dan ma*

Kan iemand anders misschien wel het verschil verwoorden?

- *Nou ja met maw gaan we er dieper op in volgens mij dan met ma*

Maar de onderwerpen zijn een beetje hetzelfde. Wel boek hebben jullie met ma?

- *Impuls of zo*

Wat vind je leuker, welk vak?

- *Maw, vind ik simpeler*
- *Vind het allebei niet erg*
- *Bij ma doe je minder*
- *We hebben een leraar, gaan we vooral filmpjes bij kijken (niet dezelfde docent) en dan komt hij na twee weken aan met over een weekje of twee hebben jullie SE en dan kijk maar in het boek wat jullie er van vinden en kom maar met vragen*
- *Het fijne aan maw is dat het ook behandeld wordt*
- *Ja, alles wordt hier wel echt behandeld en ik heb het gevoel dat als we een vraag hebben, kunnen we altijd wel bij meneer terecht en hij legt het altijd uit*

Jullie leren wat hoofd- en wat kernconcepten zijn en contexten. Wat vinden jullie daarvan en hoe leren jullie dat?

- *Leer je toch wel naar mate je meer lessen hebt, want het komt continu terug*

Hebben jullie er een soort schema van gekregen, of doet hij het op het bord?

- *Ja, schema*
- *Ja (2x)*
- *Ja, met vorming en verhouding, het basisschema. Alles is weer te herleiden naar dat, dus je vergeet het niet te vergelijken zeg maar*

En wat vinden jullie daarvan?

- *Ik vind het wel goed, want hij geeft ons ook altijd stencils en zo en we hebben ook gewoon boekjes. Ja, het ziet er altijd wel verzorgd uit en zo en de vragen die we moeten maken, behandelt hij en ik vind bij meneer heel fijn, want heel veel leraren zijn altijd heel kinderachtig dat ze denken van ja, dan moet je het inleveren en lever het dan ook gewoon in. Maar als je bij meneer uitlegt van, ik heb gewoon heel veel andere vakken gehad en SE's en daarom heb ik de opdracht niet kunnen maken, zegt hij, nou, lever dan maar de volgende keer in, maar dan wil ik het dan wel gewoon echt hebben. Dat hij daar niet heel moeilijk over doen en hij gaat er vanuit dat jij weet wat je eerst moet doen en wat je prioriteiten zijn, dat vind ik wel heel fijn van meneer.*
- *Of van die kleine dingen, zoals dat je nog geen mapje hebt om er omheen te doen, om het verslag in te doen, dan als er bijvoorbeeld een heel weekend tussen zit, voordat je zo'n mapje kunt krijgen, dan zegt hij pak dan eerst maar zo'n mapje. Want er gaat toch geen punt vanaf bij hem*

Hebben jullie het schema zelf gekregen of staat het in het boek, of projecteert hij dat ergens?

- *Ja, dat deelt hij telkens weer uit en het staat in het boek. Komt telkens weer terug*
- *Maakt gebruik eigenlijk van alles. Hij laat filmpjes zien en zo*

Ja, wat vinden jullie daarvan, van die filmpjes?

- *Wel leuk, beetje afwisseling. Als je de hele les, 50 minuten lang allemaal dingen hoort over weet ik veel, als die onderwerpen en als er dan een filmpje tussendoor is om alles te verduidelijken, dan vind ik dat wel fijn*

Maar die zijn ook leuk?

- *Ja*

Je had het net over SE's, weten jullie wat je daarvoor moet kennen, is dat duidelijk?

- *Nee, dat is heel raar. Voor mijn gevoel haal ik altijd 7, voor de PO en met bijvoorbeeld kleine toetsjes en dan heb ik een SE voor me en haal ik een 3,7*
- *Dat heb ik precies hetzelfde*
- *Ik denk dat hij gewoon de lat iets te hoog legt voor een SE, denk ik*
- *Ja, ik vind dat het wel duidelijk is wat we moeten leren. Hij geeft het gewoon op*

Is het duidelijk wat je moet kunnen, wat je moet kennen. Want je zegt dat je meer moet toepassen

- *Het is altijd een beetje afvragen, want dat zegt hij, we hebben dus twee boekjes, ongeveer 60% uit tweede boekje en rest van eerste boekje en dan weet je nog niet goed wat er nou allemaal in voorkomt*
- *Ik vind dat hij dat gewoon wel duidelijk zegt. Hij zegt merendeels komt uit het tweede boekje, dat is hoofdstuk 1 tot en met 4, en er komen ook nog een paar vragen uit het vorige boekje.*
- *Dat is dus heel vaag, want het vorige boekje is 6 hoofdstukken en dan blijf je maar leren en leer je continu het verkeerde. Dan leer ik van het ene boekje weer te weinig en van het andere teveel*

Maar is het duidelijk als je het boekje bekijkt wat je daarvan moet kennen?

- *Ja*
- *Jawel (3x)*
- *Het boekje is wel overzichtelijk*

Hoe wordt het aangegeven in het boekje?

- *Gewoon met dikke lijnen*
- *In het nieuwe boekje heb je lijnen voor de theorie*
- *Het zijn gewoon van die dikke lijnen van wat belangrijk is om te kennen en dan gaan we met z'n allen door de tekst heen en dan zegt hij van, dit moet je onderstrepen en dat moet je weten voor de SE bijvoorbeeld*

En begrippen, worden die ook aangegeven?

- *Ja (2x)*
- *Dikgedrukt*

En een begrippenlijst of iets?

- *Die krijgen we*
- *Krijgen we altijd voor de SE*
- *Voor dit SE niet*
- *Krijgen we nog toch?*

(discussie over lijsten in SE)

- *Op zich vind ik het wel makkelijk als we een overzicht krijgen van de begrippen*
- *Ja en als er zo'n begrip wordt uitgelegd via het bord zodat hij aantekeningen doet. Het is niet zo dat het heel leesbaar is*

Maken jullie dan zelf aantekeningen?

- *Ja, meestal*
- *We proberen het zelf over te nemen wat op het bord staat*
- *Proberen*
- *Wat op het bord staat is niet altijd echt duidelijk*
- *Wordt opgeschreven met allemaal lijnen die ergens naartoe lopen en die lijnen komen weer samen, samen vormen die dan wel iets en dan denk je waar gaat dit over*
- *En dan loopt het weer over in een voorbeeld en dat loopt weer over in een anekdote en dan weer terug naar het bord*

*(discussie over handschrift docent)***Wat vinden jullie verder van het boekje, de boekjes, het lesmateriaal?**

- *Wel goed*
- *Wel fijn*
- *Lekker dun*
- *Het is fijn dat je alles aan mag markeren en alles wordt uitgelegd en voorbeelden*
- *Ja, we hebben bij het tweede boekje een werkboekje bij gekregen*

Dat vind je fijner dan zonder werkboekje?

- *Ja*
- *Ja, op zich geeft een werkboekje wel opdrachtjes en dan kun je een beetje de kern van stukje achterhalen*
- *Geeft wat meer structuur in je werk*

Welke twee domeinen hebben jullie nu gedaan?

- *Sociale cohesie*
- *En maatschappelijke verschillen*
- *Sociale ongelijkheid en sociale cohesie*

Hoort dat bij verandering of..?

- *Vorming (2x)*
- *Volgens mij beide modules komen uit vorming*
- *Ja, want we hebben het ook over identiteit*

Dus vorming hebben jullie gehad en nog één?

- *Ja, sociale verschillen, ik weet niet welke*

Verandering misschien?

- *Verhouding misschien*
- *Verhouding ja (2x)*

Welke vonden jullie het leukst, of het makkelijkst?

- *Eerst boekje*
- *Vorming*
- *Ja (2x)*

Dus eerste het leukst en het makkelijkst, maar daar was geen werkboek bij?

- *Nee*

Ondanks dat was het toch..

- *Ik denk dat het het duidelijkst was, ook het dikke boekje trouwens, maar continue samenvattingen moesten we schrijven en ik begreep daar meer van dan bij het tweede boekje*

Dat stond wel als opdracht in het eerste boekje, maar niet in het tweede boekje?

- *Ja, het was gewoon als opdracht opgegeven*
- *Nee, we moesten dat gewoon een keer doen voor een cijfer*

Dat vinden jullie wel fijn werken?

- *Jawel, als het een keer zo tussendoor is, is het wel fijn*

Dan heb je het een keer gelezen

- *Ja*

Denken jullie dat je in veel beroepen iets hebt aan maw? Welke?

- *Ja (3x)*
- *Als je de politiek in gaat*

(discussie volgt)

- *Iets sociaals doet of zo*
- *Ja, of maatschappelijk werk*
- *Nu we het hebben over de sociale verschillen en zo, dan weet je dat wel al en als er dan iemand bij je komt, ik weet niet, als je later met mensen wilt werken*

Leer je dan echt specifiek bij maw of ook wel bij ma?

- *Nee, echt bij maw*
- *Ma is voor ons meer van films kijken, dus ik denk wel maw*

Willen jullie er ook later iets mee gaan doen, weten jullie welke kant jullie op willen?

- *Ja*
- *Journalistiek*

Waarom hebben jullie het vak gekozen? Was het een keuze tussen dit en een ander vak of kon je uit heel veel vakken kiezen?

- *Je, heel veel vakken. Ik heb het echt gekozen toen omdat ik met die introductiedagen, met zo'n avond mocht je gewoon even kijken en toen stonden er een paar dingen op het bord, onderwerpen waar we het over zouden hebben en zo en over de politiek en in vond dat zelf nog niet zo erg. Dus dacht van dat kies ik, ik heb het wel gekozen omdat het me wel echt heel leuk leek.*
- *Ik dacht het lijkt op ma en dat is makkelijk en anders moest ik een klas nemen van 400 uur en nu 320*
- *Dat was bij mij ook zo, alleen ik wist niet wat het was*

En wil je er later niets mee doen, of toch wel een beetje

- *Ja, lijkt me wel leuk*
- *Nou het past niet in mijn beroepskeuze*

Want jij wil meer...

- *Ja, ik word dramadocent, dus ik heb er niet zo heel veel aan*

Nou ja, als je met mensen werkt, dan

- *Ja, misschien toch wel een beetje, maar het is niet heel belangrijk dat ik dit vak heb of zo*

Zegt iemand van ik wil misschien meer politiek of journalistiek of rechten die kant op

- *Ik wil misschien later, ik ga sowieso hierna de PABO doen, ik wil het basisonderwijs is en misschien daarbij nog in de gemeenteraad of zo*
- *Ik moest toch wat doen, ik moest Frans of dit. Talen ben ik niet zo van*

Vinden jullie het interessant en wat vinden jullie interessant? Zijn er bepaalde onderwerpen?

- *Toch de verdieping in de politiek zelf*
- *Ja*
- *Ja, of gewoon het nieuws ook, normaal was ik de laatste die het hoorde als er een aardbeving was geweest*

En nu moet je het nieuws volgen?

- *Ja dat moet wel of dat mag wel, maar dat doe ik nog niet, maar het is wel fijn om meer up to date te zijn dan dat ik was*

Hoe vinden jullie het werken met concepten? Vinden jullie dat lastig of vinden jullie dat juist heel duidelijk?

- *Ik vind het niet lastig*
- *Nee*
- *Ik vind het wel duidelijk*

Waarom is dat duidelijk?

- *Alles wat er in staat, wordt gewoon uitgelegd, dus dan snap je het ook*
- *Het is wel makkelijk, maar bij mij ligt echt puur het probleem dat als ik het doorlees, vooral het eerste boekje, dan snap ik het en kan ik het ook uitleggen. Maar als ik de toets voor me krijg en ik heb gewoon het gevoel dat meneer denkt van dit kunnen jullie, maar ik heb zoiets van alles wat in het boekje staat ken ik, maar als er zoveel dieper op in gaat met bronnen en zo. Ik begrijp wel dat ik het moet kunnen, maar soms denk ik van, ja dit is echt heel moeilijk. Zoals met die SE's heb ik gewoon echt onvoldoendes terwijl met die andere opdrachten, met die PO's heb ik gewoon altijd mooie cijfers een zeer goed, of supergoed*

Hoe komt dat? Wordt daar niet mee geoefend?

- *Nee, in de rest op zich, je kijkt wel af en toe een filmpje of krijgt een stukje te lezen, maar als je dan sowieso weet dat je een bron op de SE krijgt, je moet daar in de les mee oefenen*

Wordt ook niet in het boekje, in het lesmateriaal mee geoefend?

- *Nee, is echt allemaal toepassen, dus ja, ik weet niet. Ik heb zelf heel veel moeite met actualiteit maar als ik zo'n PO heb dan heb ik daar de tijd voor en dan kan ik alles heel duidelijk uitleggen.*

Je zegt het boekje is vooral toepassen.

- *Ja, nee, op de toets is het vooral toepassen*

Ja precies en dat wordt in het boekje dus niet meer geoefend?

- *Nee, vooral dan gewoon die termen en begrippen dat ik daar moeite mee heb, toepassen vind ik zelf makkelijker dan weer*

Vind de rest dat ook?

- *Ja, vind het wel makkelijk op zich*

Maar er wordt niet mee geoefend in het boekje?

(korte discussie over goede prestaties van die persoon)

Zijn er ook mensen die zijn blijven zitten en vorig jaar ook de andere methode hebben gehad?

- *Nee, dat was vwo en daar hebben we geen maw*

Nee, hebben jullie dat hier niet, alleen op havo?

- *Ja*

Hebben jullie het idee dat jullie die concepten en begrippen overal kunnen toepassen?

- *Ja, je weet wel meer, ook als je het nieuws kijkt, je snapt wel meer*
- *Je kan het soms gebruiken om slimmer te lijken bij je vrienden, dat uhm, waarom iemand zo doet, dan kan ik over sociale cohesie en zo, maar verder doet het niet zo heel veel eigenlijk*

En gebruiken jullie het ook bij andere vakken?

- *Nee, met de hoofdconcepten en zo niet, maar sommige dingen wel*
- *Ja*
- *Ik vind het echt gewoon alleen makkelijker bij ma, want je hebt als het ware dus op twee manier uitgelegd gekregen, dus je krijgt op dat moment behoorlijk wat van de termen die je dan bij ma krijgt. Je krijgt er minder dan hier, dus*

En het dagelijks leven? Herkennen jullie concepten?

- *Nee, als ik mensen zie denk ik niet van oh dat is een sociaal verschil of zo*
- *Het is niet zo dat je denkt van dat is een typisch geval van acculturatie, zo praat je niet*

Nee, maar misschien als je in het nieuws iets hoort dat je denkt van dat hoort bij vorming

- *Ja, dat wel (2x)*
- *Nee (2x)*
- *Het is niet zo dat het boekje mijn hele leven heeft veranderd of zo*
- *Maw als bijbel, dat is een goede*

Dus het heeft niet je hele leven veranderd. Heeft het je leven wel een beetje verrijkt dat?

- *Ja, dat wel (2x)*
- *Sowieso*
- *Ja, echt levensverrijkend(sarcastisch)*
- *Ja, slaap er veel beter door (sarcastisch)*
- *Ik weet wel, normaal als ik een discussie voerde dan zei ik maar gewoon wat argumenten en nu weet ik waar ik het over heb als het ware*

Missen jullie iets in het vak, misschien jullie misschien een bepaald onderwerp?

- *Ja, praktisch vind ik*

Praktisch? Een wat vinden jullie leuk dan? Filmpjes?

- *Ja, dat filmpjesgedoe mocht wel wat eerder komen, wel wat vaker*
- *Braaksma heeft eigenlijk ook aan het begin van het schooljaar gezegd dat hij heel veel gastlessen zou regelen en zo*
- *Ja, we hebben niets gehad nee*
- *En uiteindelijk hebben we denk ik maar 1 of zo gehad*
- *Wie dan?*

(korte discussie over of ze het hebben gehad of niet)

- *Dus eigenlijk gastlessen zou wel leuk zijn*
- *Hij had er wel heel veel gepland voor dit jaar*
- *Vind het wel leuk als er af en toe een crimineel kan komen*
- *Ja, dat vind ik ook leuk(2x)*
- *Ja, of gewoon naar een rechtszaak had hij ook gezegd*
- *Hij makt ons dan wel helemaal lekker, van ja, er komt ook een crimineel op school.... Voor 5Havo*

Maar dat vinden jullie leuk, dingen uit de praktijk, mensen die...

- *Ja*

Ok, maar missen jullie ook misschien onderwerpen? Jij wilde de journalistiek in, vind je dat je dan wat mist? Of wil iemand meer de sociologie of psychologie in, dat je zegt van, ik mis daar wat uit, ik zou dat wel wat meer willen, of ik wil wat meer over criminaliteit of meer over een bepaald onderwerp?

- *Ja, boeiende onderwerpen zoals criminaliteit, kijk daar houd ik me wel mee bezig en ja dat zijn van die onderwerpen.. Sommige onderwerpen denk ik, dat speelt zich wel af, maar denk van dat boeit niet echt, maar als je echt onderwerpen hebt gewoon dat bij jongeren goed liggen en daar wil ik het wel over hebben, dat is interessant, dan zou ik dat gewoon veel leuker vinden*

Ok, dus graag meer praktijk, meer discussie, meer PO, gastlessen.**Is het veel stof, is het teveel stof?**

- *Heel veel*
- *Het hangt een beetje tussen veel en teveel*
- *Het is net wat je zelf vindt of het veel is*

Ja, maar dat vraag ik aan jullie

(discussie over wat 'veel' is)

- *Ik vind het wel meevallen*

Wie vindt het nog meer goed te doen de stof?

- *Mwoa*
- *Ja hoor*

Hoe is het taalgebruik?

- Netjes
- Ja, ik vind het taalgebruik op zich best te doen
- Je zet die knop om en dan praat je heel formeel, maar dat doe ik altijd. Er wordt meestal wel gezegd tegen mij dat ik te dure woorden gebruik, maar dit helpt wel erbij

Maar niet iedereen doet dat, dus dan is het lastiger?

- Toen ik voor het eerst hier zat, dacht ik waar gaat dit eigenlijk over? Ik heb nu wel zoiets van ik kan het wel volgens zeg maar, maar ik heb wel steeds meer woorden moeten leren om het te kunnen volgen

En jullie?

- Het heeft mij wel geholpen, maar in het begin dacht ik, wat doe ik hier? Nee dat dacht ik echt serieus, dat kwam omdat hij begon met sociale cohesie en ik dacht wat is dat? What the fuck! Ik zat hier wel, maar begreep het niet. Maar nadat je een paar lessen hebt gehad en nadat hij het allemaal had uitgelegd, begrijp je het wel. En zoals Rosan ook zegt, ik heb wel zoiets als iemand het er over heeft van, ja ik volg dat vak ook en dan kun je wel er over meepraten, dan dat je denkt, waar ging dit over

Maar helpt de docent dit te verduidelijken of is het boek op zich wel duidelijk?

- Wel het boek
- Ik vind de docent nog een beetje verwarrend hiermee
- Ja (2x)
- Nou, heel vaak zegt hij eerst dit en dan vraag je wat hij gezegd heeft en dan zegt hij een hele andere zin opeens
- Hij gaat ook veel te snel door naar het volgende onderwerp. We zijn ergens wat aan het behandelen en moeten wat dingen opschrijven en zo en aantekeningen en we zijn dan bezig met aantekeningen over schrijven en vragen we wat er staat en dan gaat hij weer wat anders zeggen dan naar het volgende stukje
- Hij gaat eigenlijk iets te snel
- Ik maak altijd alle aantekeningen en één keer was het echt de ene zin na de andere en ik vraag hem één zin te herhalen en ik kreeg de hele preek en dat vind ik dan tegenvallen, dat dat soort dingen dan wel weer voorkomen. Verder heb ik ook een beetje het idee dat je wel een mening mag hebben, maar die is vaak fout als het niet dezelfde mening is als hij
- Hij probeert zijn eigen mening wel heel erg op te dringen

(wordt gepraat over de docent en zijn stemgedrag en voorkeuren)

Hoeveel lesuren hebben jullie in de week?

- 2 (2x)

(weer discussie over uren en tussenuren, en te laat komen)

Je hebt hoofd- en kernconcepten. Beginnen jullie bij de hoofdconcepten en gaan jullie dan naar de kernconcepten of beginnen jullie wat kleiner en gaan dan naar wat er boven ligt en wat vinden jullie fijner?

- Bij hoofdconcepten
- Ja, en dan werk je het helemaal uit

Altijd?

- Ja, kort even de hoofd en dan ga je verder

Nooit andersom?

- Het gaat een beetje als zandloper. Begint bij hoofdconcepten, dan krijg je kernconcepten en die werk je even uit en dan wat je die even samen en dan leidt hij je weer naar het hoofdconcept
- Dat is wel heel fijn
- Dat is wel heel duidelijk

Die structuur is duidelijk?

- Ja

Hij werkt nooit andersom, dat je begint bij ene kernconcept en dan naar een hoofdconcept werkt? Wat vinden jullie?**Wat lijkt jullie fijner? Vinden jullie het zo goed?**

- Hoofdconcept
- Zo is wel goed
- Zo is wel overzichtelijk

Wat verwachten jullie van het eindexamen?

- Heel moeilijk, als ik nu al zie wat voor een SE's wij krijgen, zoals wij hadden laatst een SE en echt, ik heb twee uur lang non-stop geschreven en het is zoveel. Ik keek op de achterkant en er stond a-b-c-d- en ik dacht van 1 is a enzo en 2 b, dat je weer lijntje moest trekken. Toen keek ik zo en nee, het is allemaal open vragen en dan moest je die ook nog allemaal binnen een kwartier, het was gewoon zo veel
- Je hebt ook geen meerkeuze ofzo
- Ik was dus ook bezig met de toets en bij elke vraag, leg uit, geef een reden, geef een argument en dan ben je echt ruim anderhalf uur bezig en dan ga je naar de achterzijde en dan zie je legt uit, leg uit, noem een zin, citeer en waarom. Je moet een zin citeren en dan moet je ook nog uitleggen waarom.

(korte discussie over de lengte van de toets en de vragen)

- Je hebt dan wel een hele grote toets, maar maw is gewoon uitleggen. Ik denk dan, maak dan de toets iets korter en dat je meer tijd hebt om te schrijven wat je mening is en zo. Ik bedoel als je zo'n lange toets wil maken, zet er dan een paar meerkeuze tussen
- Je moet alles afraffelen vanwege de tijd

Dus als je alles weet, kun je alles opschrijven, maar als je iets moet nadenken, dan kom je tijd tekort, daar komt het op neer.

- Ja
- Ik hoop eigenlijk dat door de toetsen die we nu krijgen, dat je dan bij het examen zoiets hebt van, wat is dit makkelijk. Dat gevoel krijg je eigenlijk wel

Nou, het examen moet nog gemaakt worden en ik weet wel dat het examen ook is met toepassen en bronnen, op de manier zoals de SE's, want daardoor wordt je voorbereid op het eindexamen.

- Maar daardoor, ik kijk dan altijd eerst hoeveel opdrachten het zijn. Tot en met 12 en dan denk je, ik ben er bijna vanaf en dan zie je dat hij gaat van a t/m p, dan heb je wel zoiets van.. maak er dan meteen 30 opdrachten van - Dat is echt een klap in je gezicht. Oh, ze gaan over op letters. Beter - Dat is gewoon dan bij één bron (discussie over de toets en resultaten) - Het is gewoon te moeilijk Hebben jullie nog verdere opmerkingen die je kwijt wilt over de pilot? Over de hoofd- en kernconcepten? Is er nog iets anders of heb je een vraag gemist in dit onderzoek of wil je nog even wat zeggen? - Ja, nou één boekje is wel genoeg per jaar, want het is gewoon heel veel. Hele uitgebreide stof Maar dat is ook omdat het een pilot is. Als ze officieel boeken gaan drukken, wordt het waarschijnlijk wel één boek - Ja, natuurlijk, maar dit is zeg maar. Dit is niet echt te doen - Hij heeft eigenlijk het tweede boekje gewoon een beetje afgeraffeld. Alleen alles wat behandeld moest worden En dat was door tijdsgebrek? - Ja (3x) - We hebben heel veel tijd aan het eerste boekje besteed en als je dan ziet hoeveel tijd we aan het tweede boekje... ik denk dat we in het tweede boekje zo'n vier weken bezig zijn geweest en de rest van het schooljaar het eerste boekje - Ik snap helemaal niets van dat tweede boekje - Daarom, we hebben dat eerste heel uitgebreid behandeld en ik denk dat dat heel erg helpt en misschien moet je het eerste boekje wel iets uitbreiden en dat je dan één boekje in het jaar hebt Volgens jaar krijgen jullie dezelfde hoofd- en kernconcepten, hetzelfde idee. Die heb je dus allemaal al gekregen in dat schema, daar komt dus niets nieuws bij. Wat vinden jullie daarvan? - Vind ik jammer dat we het helemaal over die hoofd- en kernconcepten altijd gaat. Alles wordt weer daarom gebaseerd. In het begin denk je, je hebt iets nieuws, maar op een gegeven moment denk ik, rond het af! Begin met iets nieuws, maar we gaan telkens weer terug en ik heb telkens als ik hier kom oh vorming, verandering, geen id. Als ik in bed lig en ik heb geleerd, dan zweeft het in mijn hoofd en ah nee Hoe zou je het liever zien dan? Zou je liever dat - Dat het gewoon allemaal hoofdstukken zijn en dat het telkens over iets anders gaat. - Wat het nu is, je krijgt les en je krijgt het uitgelegd en je denkt oh, ik snap het en dan ga je naar het volgende hoofdstuk en dan krijg je allemaal informatie er nog eens bij, wat daarbij past en dan denk je, oh ik snap het. Dan komt er weer onverwachts een invalshoek met nog meer informatie er over en dat onderwerp breidt zich uit en breidt zich uit en er komt steeds meer bij en je hebt zoiets van, hier snap ik helemaal niets meer van. Hoe kan dat anders? - Ja, ik weet niet, misschien minder gedetailleerd, ja moet ook wel gedetailleerd Meer hoofdstukken - Ja, meer verdeling in plaats van alles in één keer - Ja, en dat je dan ook geen SE's hebt van één boekje, maar dat je dan ook SE's hebt van 5 hoofdstukken of zo Want hoeveel SE's hebben jullie? - Dit jaar twee gehad - In totaal 3 VT (voortgangstoets) - Probleem is gewoon dat hij de lat bij ons veel te hoog legt, want normaal als ik een boekje lees en heb geleerd en zo, dan snap ik het wel. Ik vind dat het boekje heel duidelijk is met voorbeelden en staan ook allemaal links in naar youtube en zo - Die doen het niet eens - Nou, dat weet ik niet, maar - Als je het wil opzoeken, dan kan dat ook (discussie over plaatjes en filmpjes) - Maar dan snap ik alles wel, maar als ik die toetsen zie en als hij er over begint, dan dwaalt hij zo van het onderwerp af, dat ik soms denk van...ok - Ik denk ook van toetsen over minder stof zeg maar niet de toets over gelijk 5 hoofdstukken, maar eerst de eerset twee en dan de volgende drie en dan alles samen - Hij brengt het wel heel uitgebreid, kun je wel zien bij het nieuws al het gaat over dat het brood bij de bakker duurder wordt, eindigen we met abortus of euthanasie. Alles gaat zo uitgebreid. Hij breidt het uit en dan moet je er maar iets van maken Ligt dat aan het lesmateriaal of aan de concepten, of ligt het aan de docent? - Beetje van beide denk ik - Nee, docent (2x) - Ik vind dat heel duidelijk - Het is wel een goede docent hoor - Hij probeert het je wel goed uit te leggen en zoals ik al zei ik vind hem qua andere leraren. Ik vind dat hij gewoon niet zo kinderachtig is en dat je dan moet je het inleveren en hij heeft het er gewoon met je over. Als jij denkt dat je het volgende week kan inleveren, dan doe maar gewoon zo snel mogelijk en zo. Hij noteert wel dat je te laat bent met inleveren, maar hij is daar gewoon wel heel fijn in en dan denk ik van heel veel leraren van, hallo ik doe havo en kan echt wel bepalen wat ik wel doe en wat niet. Ja, maar als ik twee SE's hebt, dan - Op die manier is hij misschien wel heel geduldig, misschien niet kinderachtig, maar verder is hij gewoon qua meningen en dat soort dingen. Valt mij gewoon tegen, niet echt helpend als het ware - Het is ook heel erg wie iets doet (komt gesprek en discussie over voorkeuren(qua leerlingen) die hij volgens een aantal heeft) Leerlingen worden bedankt!	
--	--

Bijlage 6: Gespreksintroductie focusgroepen leerlingen pilotscholen

Mijn naam is Manon Euverman en ik ben van de Universiteit van Twente. Jullie weten dat jullie als school meewerken aan de pilot maatschappijwetenschappen en ik evalueer (mede) deze pilot. Ik ga jullie straks een aantal vragen stellen en deze hebben jullie grotendeels al kort beantwoord via de leerlingenenquête als het goed is. Ik wil graag wat meer informatie weten en vandaar dat ik met jullie docent een afspraak heb gemaakt om eens met jullie leerlingen te gaan praten, want jullie mening is het belangrijkste. Zoals jullie zien, ga ik dit interview opnemen. Dit wordt alleen gebruikt voor onderzoeksdoeleinden en verder niet. Jullie begrijpen natuurlijk dat ik niet zo snel mee kan schrijven. Op deze manier kan ik het later rustig terugluisteren. Voordat we beginnen, wil ik nog even benadrukken dat het anoniem is en dat jullie alles mogen zeggen. Jullie docent krijgt het niet te horen. Als laatste wil ik jullie vragen niet allemaal door elkaar te praten, want dan is het erg moeilijk verstaan voor mij later. Dan wil ik nu graag beginnen met de eerste vraag....

Bijlage 7: Tabellen;

tabel 1 –

Tabel 1 : uitspraken over wat gebeurt in klas, per school

Uitspraak	School A	School B	School C	School D
Bij dit vak werken we vaak zelfstandig aan de lesstof	3,2*	4,3*	6,7*	2,3*
Bij dit vak doe ik tijdens de lessen goed mijn best	6,9	6,0	7,1	6,5
Bij dit vak leren we onderzoek te doen	4,2*	7,4*	6,2*	4,7*
Bij dit vak moet ik hard werken	5,6*	5,1*	6,8*	6,9*
Bij dit vak krijgen we vaak klassikaal les	8,9*	8,9*	8,2*	9,5*
Bij dit vak moet ik veel meer doen dan bij andere vakken	4,6	4,6	5,2	6,3
Bij dit vak werken we aan projecten	6,1	5,9	6,2	6,9
Bij dit vak leer ik best veel	7,3	7,2	7,9	7,3
Bij dit vak zijn de lessen elke keer hetzelfde	4,4*	7,2*	3,8*	7,1*

* Significant verschil in gemiddelden tussen de verschillende scholen

tabel 2 –

Tabel 2 : uitspraken over de inhoud van het vak, per school

Uitspraak	School A	School B	School C	School D
Dit vak sluit goed aan op het verplichte vak maatschappijleer	5,9*	6,9*	8,1*	7,5*
Dit vak gaat in op actuele onderwerpen	7,6*	7,4*	8,3*	8,6*
De lessen maatschappijwetenschappen laten mij zien wat ik kan verwachten van een vervolgstudie als politicologie of sociologie	6,3	5,8	5,9	6,3
Ik heb bij maatschappijwetenschappen geleerd wat hoofd- en kernconcepten zijn	6,9*	8,2*	8,4*	7,7*
Het is duidelijk waar het vak maatschappijwetenschappen over gaat	6,0*	7,6*	8,0*	8,0*
Door dit vak kan ik de onderwerpen die in de krant staan beter begrijpen	5,9	6,8	7,3	7,0
Ik ben meer te weten gekomen over samenlevingsvormen (havo) / religie (vwo)	5,4*	4,4*	8,1*	7,5*
Ik ben meer te weten gekomen over maatschappelijke verschillen (havo) / de wording van de moderne westerse samenleving (vwo)	4,4*	6,5*	8,2*	7,7*
Dit vak is echt anders dan het verplichte vak maatschappijleer	6,7	7,5	6,6	5,7

* Significant verschil in gemiddelden tussen de verschillende scholen

tabel 3 –

Tabel 3: uitspraken over de inhoud van het vak, per leerniveau

Uitspraak	Havo	Vwo
Dit vak sluit goed aan op het verplichte vak maatschappijleer	7,2	7,0
Dit vak gaat in op actuele onderwerpen	8,0	7,9
De lessen maatschappijwetenschappen laten mij zien wat ik kan verwachten van een vervolgstudie als politicologie of sociologie	5,6*	6,3*
Ik heb bij maatschappijwetenschappen geleerd wat hoofd- en kernconcepten zijn	7,8	7,9
Het is duidelijk waar het vak maatschappijwetenschappen over gaat	7,5*	7,1*
Door dit vak kan ik de onderwerpen die in de krant staan beter begrijpen	6,6	6,4
Ik ben meer te weten gekomen over samenlevingsvormen (havo) / religie (vwo)	7,5*	5,4*
Ik ben meer te weten gekomen over maatschappelijke verschillen (havo) / de wording van de moderne westerse samenleving (vwo)	7,7*	5,7*
Dit vak is echt anders dan het verplichte vak maatschappijleer	6,2	6,6

* Significant verschil in gemiddelden voor havo en vwo leerlingen

tabel 4 –

Tabel 4 : uitspraken over het niveau van het vak, per school

Uitspraak	School A	School B	School C	School D
Maatschappijleer is een moeilijk vak	5,5	5,8	6,0	6,5
Ik haal goede cijfers voor dit vak	6,9	6,1	6,0	6,9

* Significant verschil in gemiddelden tussen de verschillende scholen

tabel 5 –

Tabel 5: uitspraken over het niveau van het vak, per leerniveau

Uitspraak	Havo	Vwo
Maatschappijwetenschappen is een moeilijk vak	5,5	5,3
Ik haal goede cijfers voor dit vak	6,6	6,9

* Significant verschil in gemiddelden voor havo en vwo leerlingen

tabel 6 –

Tabel 6 : uitspraken over toetsen, per school

Uitspraak	School A	School B	School C	School D
Bij maatschappijwetenschappen zijn we op verschillende manieren beoordeeld (schriftelijke toetsen, opdrachten, projecten)	6,8	7,2	7,6	8,4
Ik wist goed wat ik moest kennen en kunnen voor de schoolexamens	5,9*	7,7*	7,3*	6,6*
Ik verwacht dat ik een voldoende haal voor het vak maatschappijwetenschappen op mijn eindlijst	7,6	7,4	7,2	7,1
Ik vond de schoolexamens die we gehad hebben niet moeilijk	5,1*	5,9*	4,6*	2,9*

* Significant verschil in gemiddelden tussen de verschillende scholen

tabel 7 –

Tabel 7: uitspraken over toetsen, per leerniveau

Uitspraak	Havo	Vwo
Bij maatschappijwetenschappen zijn we op verschillende manieren beoordeeld (schriftelijke toetsen, opdrachten, projecten)	7,8	7,4
Ik wist goed wat ik moest kennen en kunnen voor de schoolexamens	6,8	7,0
Ik verwacht dat ik een voldoende haal voor het vak maatschappijwetenschappen op mijn eindlijst	7,3*	7,8*
Ik vond de schoolexamens die we gehad hebben niet moeilijk	5,0	5,5

* Significant verschil in gemiddelden voor havo en vwo leerlingen

tabel 8 –

Tabel 8: uitspraken over het lesmateriaal, per leerniveau

Uitspraak	Havo	Vwo
Het lesmateriaal hielp me om het vak beter te begrijpen	6,6	6,2
Het lesmateriaal was afwisselend	5,7	5,4
Bij dit vak gebruikten we vaak computers om informatie te zoeken en te verwerken	4,7	4,8

* Significant verschil in gemiddelden voor havo en vwo leerlingen

tabel 9 –

Tabel 9: uitspraken over belangstelling voor en relevantie van het vak, per school

Uitspraak	School A	School B	School C	School D
Ik denk dat je in veel beroepen iets aan dit vak hebt	7,3	7,8	7,5	6,2
Het grootste gedeelte van dit vak kun je later goed gebruiken	7,0	7,5	7,4	6,5
In je latere leven kun je best zonder wat je voor dit vak leert	5,4	5,6	6,1	5,9
Maatschappijwetenschappen vind ik een heel leuk vak	6,0*	7,4*	7,0*	5,4*
Het interesseert mij niet zo wat er in de lessen maatschappijwetenschappen wordt verteld	4,3	3,1	4,1	4,7
Bij dit vak krijg ik een antwoord op vragen die ik zelf heb	5,9	5,3	6,1	5,2
Ik vind dit vak zo leuk dat ik er over denk een studie als politicologie of sociologie te gaan doen	4,4	5,2	4,1	3,5
Bij dit vak leer ik dingen waar ik wat aan heb	6,6	7,5	7,5	6,4

* Significant verschil in gemiddelden tussen de verschillende scholen

tabel 10–

Tabel 10: uitspraken over belangstelling voor en relevantie van het vak, per leerniveau

Uitspraak	Havo	Vwo
Ik denk dat je in veel beroepen iets aan dit vak hebt	6,8	7,0
Het grootste gedeelte van dit vak kun je later goed gebruiken	6,8	6,9
In je latere leven kun je best zonder wat je voor dit vak leert	5,5	5,5
Maatschappijwetenschappen vind ik een heel leuk vak	6,7	7,1
Het interesseert mij niet zo wat er in de lessen maatschappijwetenschappen wordt verteld	3,4	2,9
Bij dit vak krijg ik een antwoord op vragen die ik zelf heb	5,5	5,5
Ik vind dit vak zo leuk dat ik er over denk een studie als politicologie of sociologie te gaan doen	3,6*	4,6*
Bij dit vak leer ik dingen waar ik wat aan heb	6,8	6,9

* Significant verschil in gemiddelden voor havo en vwo leerlingen